

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ФОМІН ДМИТРО ВЯЧЕСЛАВОВИЧ

УДК 32.019.5:004.738.5(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

05 - Соціальні та поведінкові науки

052 - Політологія

Подається на здобуття
наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д.В. Фомін

Науковий керівник: **Корнієвський Олександр Анатолійович**, доктор політичних наук, професор

Київ – 2026

**Дмитро
ФОМІН** Автор цифрового
підпису Дмитро
ФОМІН
Дата: 2026.09.29
21:35:52 +03'00'

АНОТАЦІЯ

Фомін Д. В. Інтернет-комунікації як інструмент впливу на трансформаційні процеси в сучасній Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія». – Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Київ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному політологічному аналізу інтернет-комунікацій як чинника та інструменту трансформаційних процесів у сучасній Україні. Актуальність теми зумовлена системним проникненням цифрових технологій, соціальних медіа та мережевих платформ у політичний процес, що змінює структуру політичної комунікації, конфігурацію інформаційних потоків, склад її суб'єктів, роль аудиторії та характер взаємодії між політичними інститутами, медіа, громадянським суспільством і громадянами.

Метою роботи є здійснення комплексного політологічного аналізу інтернет-комунікацій як чинника та інструменту трансформаційних процесів у сучасній Україні. Для її досягнення систематизовано теоретико-концептуальні підходи до політичної комунікації; проаналізовано закордонний і вітчизняний політологічний дискурс; розроблено типологію політичних інтернет-комунікацій; визначено їх роль у розвитку громадянського суспільства, політичній участі та формуванні громадської думки; уточнено зміст поняття кросмедійності; досліджено технологічні механізми цифрової політичної комунікації; простежено трансформацію політичної взаємодії в Україні та проаналізовано політико-правові умови її функціонування.

У результаті дослідження встановлено, що розвиток інтернет-комунікацій сприяв переходу від переважно лінійної моделі політичного інформування до інтерактивної, багатовекторної та мережевої системи взаємодії. У цифровому середовищі політичні інститути, медіа, громадські

організації, мережеві спільноти та окремі користувачі можуть одночасно виступати виробниками, поширювачами, інтерпретаторами і споживачами політичної інформації. Уточнено співвідношення понять «інтернет-простір» та «інтернет-комунікації»: перше визначено як цифрове мережеве середовище здійснення комунікації, друге – як процеси та механізми інформаційної взаємодії, що функціонують у цьому середовищі. Політичні інтернет-комунікації визначено як систему створення, поширення, обміну та інтерпретації політично значущої інформації у цифровому мережевому середовищі за участю інституційних і неінституційних суб'єктів.

Встановлено, що закордонний і вітчизняний політологічний дискурс демонструють перехід від трактування Інтернету як додаткового каналу поширення інформації до його осмислення як складного мережевого та платформного середовища політичної взаємодії. Закордонні дослідження характеризуються більш ранньою концептуалізацією платформізації, гібридизації медіасистеми, цифрової політичної участі та алгоритмічного посередництва, тоді як український науковий дискурс зосереджений також на трансформації взаємодії між владою і громадянами, горизонтальних комунікаціях, громадянській мобілізації, забезпеченні інформаційної безпеки та функціонуванні цифрових комунікацій в умовах криз і війни.

Розроблено типологію сучасних політичних інтернет-комунікацій за п'ятьма взаємопов'язаними критеріями: напрямом інформаційної взаємодії, характером та рівнем інтерактивності, домінантним суб'єктом, функціональним призначенням і технологічно-платформним виміром. Поряд із вертикальною та горизонтальною комунікацією виокремлено багатовекторну мережеву модель. За суб'єктним критерієм диференційовано інституційно-політичну, персоналізовану політичну, медійну, громадянську мережеву комунікацію; за функціональним – інформаційну, діалогічну, мобілізаційну, партисипативну, деліберативну, іміджево-репутаційну та комунікацію стратегічного впливу.

Доведено, що інтернет-комунікації розширюють можливості громадянського суспільства щодо горизонтальної координації, самоорганізації, мобілізації, представлення суспільних інтересів і взаємодії з політичними інститутами. Втім цифровізація сама по собі не забезпечує автоматичної демократизації політичної участі. Її результативність залежить від політичного та інституційного контексту, мотивації громадян, ресурсів суб'єктів, довіри до інформаційних джерел та специфіки конкретних платформ. Трансформаційний потенціал інтернет-комунікацій полягає насамперед у розширенні репертуару громадянської дії та формуванні нових зв'язків між публічною комунікацією, мережевою координацією і практичною участю.

Уточнено зміст поняття кросмедійності у політичній комунікації. Її охарактеризовано як фактор стратегічної організації та циркуляції політично значущого змісту через взаємопов'язані традиційні й цифрові медійні канали, що передбачає змістову узгодженість повідомлення, його адаптацію до специфіки різних платформ і взаємне посилення каналів. Обґрунтовано доцільність використання траєкторії циркуляції політичного змісту як одиниці аналізу, у межах якої можуть змінюватися форма повідомлення, аудиторія, рівень його видимості та комунікаційна функція.

Обґрунтовано багатоступеневий, опосередкований та імовірнісний характер впливу інтернет-комунікацій на громадську думку і політичну поведінку. Запропоновано аналітичну модель: «інформаційна видимість → сприйняття та інтерпретація → формування або актуалізація політичної установки → готовність до дії → політична поведінка». Встановлено, що цифрове середовище не визначає політичну поведінку автоматично, а його вплив залежить від попередніх установок, мотивації, соціального контексту та характеристик комунікаційного середовища. Водночас взаємозв'язок має двонаправний характер: користувачі власною активністю також впливають на структуру інформаційних потоків і суспільну видимість політичного контенту.

Систематизовано технологічні механізми політичної комунікації у соціальних медіа та визначено взаємозв'язок датафікації, моделювання і сегментації аудиторій, персоналізації, мікротаргетингу, автоматизації та штучного інтелекту. Технологічно опосередковану політичну комунікацію представлено як послідовність: «збір даних → моделювання аудиторії → сегментація → адаптація повідомлення → адресне поширення → автоматизоване масштабування → аналіз реакції → коригування комунікації». Встановлено функціонально амбівалентний характер відповідних технологій: вони розширюють можливості адресної взаємодії та оперативного зворотного зв'язку, але одночасно створюють ризики непрозорого профілювання, маніпулятивного адресування, штучного масштабування контенту та використання персональних даних.

На матеріалі Революції Гідності 2013–2014 років, президентської кампанії 2019 року та після початку повномасштабного російського вторгнення простежено послідовне поглиблення мережевої логіки політичної комунікації в Україні. Визначено основні напрями трансформації: часткову дезінтермедіацію; перехід від переважно вертикальної до багатовекторної мережевої взаємодії; розширення суб'єктного складу комунікації; активізацію ролі громадянина у створенні, поширенні та інтерпретації політичного змісту; формування постійних механізмів цифрового зворотного зв'язку. Встановлено, що після повномасштабного вторгнення РФ в Україну інтернет-комунікації набули системного значення для взаємодії держави і суспільства, громадянської самоорганізації, міжнародного представлення України та підтримання інформаційної стійкості. Сукупність відповідних функцій дозволяє розглядати політичні інтернет-комунікації як один із інструментів забезпечення національної стійкості України в умовах зовнішньої агресії.

Проаналізовано політико-правові умови використання інтернет-комунікацій і визначено основні дилеми цифрового регулювання: співвідношення свободи політичної комунікації та інформаційної безпеки,

персоналізації та приватності, платформної автономії та публічної підзвітності, анонімності користувача та прозорості організованого політичного впливу, технологічних можливостей комунікатора та інформаційної автономії громадянина. Особливий наголос зроблено на тому, що демократична модель регулювання має ґрунтуватися на правовій визначеності, пропорційності обмежень, прозорості процедур, захисті персональних даних, підзвітності цифрових платформ і координації державних та недержавних суб'єктів. Європейські регуляторні стандарти визначено як важливий орієнтир для розвитку української моделі цифрової політичної комунікації з урахуванням викликів російсько-української війни.

Наукова новизна дисертації полягає у формуванні цілісного політологічного підходу до інтернет-комунікацій як багаторівневого чинника трансформаційних процесів у сучасній Україні. Вперше розроблено багатокритеріальну типологію політичних інтернет-комунікацій; запропоновано багатоступеневу модель їх потенційного впливу на громадську думку та політичну поведінку; сформовано комплексну аналітичну схему «технологічні інструменти – трансформація політичної взаємодії – політико-правові умови та межі». Уточнено поняттєво-категоріальний апарат дослідження, зміст поняття кросмедійності, характер взаємозв'язку інтернет-комунікацій і політичної поведінки та структуру технологічно опосередкованого комунікаційного процесу. Подальшого розвитку набули положення щодо трансформації суб'єктної структури політичної комунікації, ролі цифрових комунікацій у громадянській участі, еволюції політичної взаємодії в Україні та політико-правових умов її функціонування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання при розробленні комунікаційних стратегій органів державної влади, політичних і громадських організацій, плануванні інформаційно-комунікаційних кампаній та вдосконаленні підходів до регулювання цифрової політичної комунікації, зокрема у сферах політичної реклами,

захисту персональних даних, мікротаргетингу, платформної підзвітності, протидії дезінформації та використання штучного інтелекту. Матеріали дослідження можуть також застосовуватися у науковій та навчальній роботі.

Ключові слова: інтернет-комунікації, політична комунікація, трансформаційні процеси, соціальні медіа, громадянське суспільство, громадська думка, політична поведінка, кросмедійність, цифрова трансформація, національна стійкість, інформаційна безпека, кібербезпека.

ABSTRACT

Fomin D. Internet Communications as an Instrument of Influence on Transformation Processes in Contemporary Ukraine. – Qualification research work submitted as a manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Candidate of Political Sciences in Specialty 052 “Political Science”. – Private Higher Educational Institution “European University”, Kyiv, 2026.

The dissertation presents a comprehensive political science analysis of Internet communications as a factor and instrument of transformation processes in contemporary Ukraine. The relevance of the research is determined by the systemic integration of digital technologies, social media and network platforms into the political process, which has transformed the structure of political communication, the configuration of information flows, the composition of communication actors, the role of audiences, and the nature of interaction among political institutions, the media, civil society and citizens.

The purpose of the dissertation is to provide a comprehensive political science analysis of Internet communications as a factor and instrument of transformation processes in contemporary Ukraine. To achieve this purpose, the study systematizes theoretical and conceptual approaches to political communication; analyses international and Ukrainian political science discourse; develops a typology of political Internet communications; determines their role in the

development of civil society, political participation and public opinion formation; clarifies the concept of cross-media communication; examines the technological mechanisms of digital political communication; traces the transformation of political interaction in Ukraine; and analyses the political and legal conditions and limits of its functioning.

The study establishes that the development of Internet communications has contributed to a transition from a predominantly linear model of political information dissemination to an interactive, multidirectional and networked system of interaction. In the digital environment, political institutions, media organizations, civil society organizations, networked communities and individual users may simultaneously act as producers, distributors, interpreters and consumers of political information. The relationship between the concepts of “Internet space” and “Internet communications” is clarified: the former is defined as a digital networked environment in which communication takes place, whereas the latter refers to the processes and mechanisms of information interaction operating within this environment. Political Internet communications are defined as a system of creation, dissemination, exchange and interpretation of politically significant information in a digital networked environment involving both institutional and non-institutional actors.

It is established that both international and Ukrainian political science discourse demonstrate a transition from understanding the Internet as an additional channel for information dissemination towards interpreting it as a complex networked and platform-based environment for political interaction. International scholarship is characterized by an earlier conceptualization of platformization, the hybridization of media systems, digital political participation and algorithmic mediation, while Ukrainian academic discourse places particular emphasis on the transformation of relations between government and citizens, horizontal communication, civic mobilization, information security, and the functioning of digital communications in conditions of political crises and war.

A multi-criteria typology of contemporary political Internet communications is developed on the basis of five interrelated criteria: the direction of information interaction, the nature and level of interactivity, the dominant actor, functional purpose, and the technological and platform dimension. Alongside vertical and horizontal communication, a multidirectional network model is distinguished. According to the actor-based criterion, institutional-political, personalized political, media, civil society, and user-network communication are differentiated. According to functional purpose, political Internet communications are classified as informational, dialogical, mobilizational, participatory, deliberative, image- and reputation-oriented, and strategic influence communication.

The study determines that Internet communications expand the opportunities available to civil society for horizontal coordination, self-organization, mobilization, public representation of societal interests and interaction with political institutions. At the same time, digitalization does not in itself ensure the automatic democratization of political participation. The effectiveness of such practices depends on the political and institutional context, citizens' motivation, actors' resources, trust in information sources and the specific characteristics of individual platforms. The transformative potential of Internet communications therefore lies primarily in expanding the repertoire of civic action and creating new connections among public communication, networked coordination and practical participation.

The concept of cross-media communication in the political sphere is further clarified. It is defined as a principle of the strategic organization and circulation of politically significant content across interconnected traditional and digital media channels, involving consistency of the core message, its adaptation to the specific characteristics of different platforms, and the mutual reinforcement of communication channels. The study substantiates the use of the trajectory of political content circulation as a unit of analysis, within which the form of a message, its audience, level of visibility and communicative function may change.

The impact of Internet communications on public opinion and political behaviour is conceptualized as a multi-stage, mediated and probabilistic process. An analytical model is proposed: “information visibility → perception and interpretation → formation or activation of a political attitude → readiness for action → political behaviour”. It is established that the digital environment does not determine political behaviour automatically; its influence depends on prior attitudes, motivation, social context and the characteristics of the communication environment. The relationship is also shown to be bidirectional: through their own activity, users influence the structure of information flows and the public visibility of political content.

The technological mechanisms of political communication in social media are systematized, and the interrelationship among datafication, audience modelling and segmentation, personalization, microtargeting, automation and artificial intelligence is identified. Technology-mediated political communication is represented as the following sequence: “data collection → audience modelling → segmentation → message adaptation → targeted dissemination → automated amplification → response analysis → communication adjustment”. The functional ambivalence of these technologies is demonstrated: they expand opportunities for targeted interaction and rapid feedback, while simultaneously creating risks of opaque profiling, manipulative targeting, artificial amplification of content and the use of personal data.

Drawing on the Revolution of Dignity of 2013–2014, the 2019 presidential campaign and the period following the beginning of Russia’s full-scale invasion, the dissertation traces the gradual deepening of the network logic of political communication in Ukraine. The principal directions of transformation identified include partial disintermediation; a shift from predominantly vertical communication towards multidirectional networked interaction; expansion of the range of political communication actors; a more active role for citizens in the creation, dissemination and interpretation of political content; and the development of permanent mechanisms of digital feedback. It is established that after 2022

Internet communications acquired systemic importance for state–society interaction, civic self-organization, Ukraine’s international representation and the maintenance of information resilience.

The political and legal conditions governing the use of Internet communications are analysed, and the key dilemmas of digital regulation are identified: the relationship between freedom of political communication and information security; personalization and privacy; platform autonomy and public accountability; user anonymity and the transparency of organized political influence; and the technological capabilities of political communicators and the informational autonomy of citizens. It is substantiated that a democratic regulatory model should be based on legal certainty, proportionality of restrictions, procedural transparency, personal data protection, accountability of digital platforms, and coordination between state and non-state actors. European regulatory standards are identified as an important reference point for the development of Ukraine’s model of digital political communication, taking into account the security challenges arising from the Russian-Ukrainian war.

The scientific novelty of the dissertation lies in the development of an integrated political science approach to Internet communications as a multi-level factor in transformation processes in contemporary Ukraine. For the first time, a multi-criteria typology of political Internet communications has been developed; a multi-stage model of their potential influence on public opinion and political behaviour has been proposed; and a comprehensive analytical framework, “technological tools – transformation of political interaction – political and legal conditions and limits”, has been formulated. The conceptual framework of the study, the understanding of cross-media communication, the nature of the relationship between Internet communications and political behaviour, and the structure of the technology-mediated communication process have been further specified. Theoretical propositions concerning the transformation of the actor structure of political communication, the role of digital communications in civic

participation, the evolution of political interaction in Ukraine, and the political and legal conditions of its democratic functioning have been further developed.

The practical significance of the findings lies in their potential application to the development and improvement of communication strategies of public authorities, political organizations and civil society organizations, the planning of information and communication campaigns of political and societal importance, and the improvement of approaches to regulating digital political communication, particularly in the areas of political advertising, personal data protection, microtargeting, platform accountability, countering disinformation and the use of artificial intelligence. The research findings may also be applied in further academic research and in the educational process.

Keywords: Internet communications, political communication, transformation processes, social media, civil society, public opinion, political behavior, cross-mediality, digital transformation, national resilience, information security, cybersecurity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

Фомін, Д. (2026). Кросмедійність у системі політичної інтернет-комунікації: теоретичний аналіз. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, 9(1), 198-206. <https://doi.org/10.15421/342624>

Фомін Д. (2025). Інтернет як інструмент новітньої політичної взаємодії. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*, 17(1), 163-170. <https://doi.org/10.15421/352521>

Фомін, Д. (2024). Нові та традиційні медіа як інструменти впливу в контексті виборчого процесу. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, 7(2), 206-212. <https://doi.org/10.15421/342460>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Фомін Д., Корнієвський О. Вплив сучасних інтернет-комунікацій на формування громадської думки. *Grail of Science*. 2024. № 39. С. 496–500. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.074>
2. Фомін Д. Інтернет як інструмент сучасної політичної комунікації. Наукові дослідження: сучасні виклики та перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мюнхен, Німеччина, 2024 р.). Munich : MDPC Publishing, 2024. С. 587–591.
3. Фомін Д. Телеграм-канали: інформування та вплив у політичному дискурсі України. *Перспективи сучасної науки: теорія і практика*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 2024 р.). Львів, 2024. С. 1094–1099.
4. Фомін Д. Інструменти медіаманіпуляцій у сучасній політтехнологічній практиці. *Modern Aspects of Modernization of Science: Status, Problems, Development Trends*: матеріали L Міжнародної науково-практичної конференції (м. Бодрум, Туреччина, 2024 р.). Бодрум, 2024. С. 265–269.
5. Фомін Д. Інтернет-комунікації як фактор трансформації політичної взаємодії. *Sectoral Research XXI: Characteristics and Features: proceedings of the XI International Scientific and Theoretical Conference* (м. Чикаго, США, 2025 р.). Chicago, 2025. С. 356–359.
6. Фомін Д. Підходи до розуміння політичної комунікації у сучасному інформаційному суспільстві. *Current Scientific Goals, Approaches and Challenges*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дрезден, Німеччина, 2025 р.). Dresden, 2025. С. 188–197.
7. Фомін Д. Internet communications and social media as instruments for the implementation of contemporary political strategies. *Modern Science: Trends, Challenges, Solutions: proceedings of the 11th International Scientific and*

Practical Conference (Liverpool, United Kingdom, 2026). Liverpool : Cognum Publishing House, 2026. P. 21–27.

8. Фомін Д. Кросмедійність як чинник трансформації політичної комунікації в цифрову епоху. Current Scientific Goals, Approaches and Challenges: proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference (Dresden, Germany, 2026). Dresden, 2026. С. 160–165.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	30
1.1. Інтернет-простір як чинник політичної комунікації: теоретичні основи дослідження	30
1.2. Інтернет-комунікації у сучасному політологічному дискурсі: закордонний і вітчизняний контексти	47
1.3. Типологія сучасних політичних інтернет-комунікацій	65
Висновки до розділу 1.	85
РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАКОРДОННІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ В ПОЛІТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ	88
2.1. Кросмедійність як чинник трансформації політичної комунікації в Україні в умовах цифровізації	88
2.2. Вплив інтернет-комунікацій на формування громадської думки та політичної поведінки	106
2.3. Інтернет-комунікації як чинник трансформації громадянської участі та розвитку громадянського суспільства	124
Висновки до розділу 2.	138
РОЗДІЛ 3. ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	142
3.1. Інформаційні технології як чинник трансформації політичної комунікації в соціальних медіа	139
3.2. Роль інтернет-комунікацій у трансформації політичної взаємодії в Україні у 2014–2026 рр.	161

3.3. Політико-правове забезпечення та пріоритетні напрями використання інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі	181
Висновки до розділу 3	202
ВИСНОВКИ	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	218

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний політичний процес розгортається в умовах масштабної цифрової трансформації інформаційно-комунікаційного середовища, зумовленої, зокрема, масштабним поширенням цифрових технологій, інтенсивним розвитком соціальних медіа та мережевих платформ, які змінюють способи створення, поширення й споживання політично значущої інформації. Розвиток Інтернету переформатував не лише технічні можливості передавання повідомлень, а й саму структуру політичної комунікації, а також модифікував характер інформаційних потоків, змінив співвідношення між інституційними та неінституційними суб'єктами, скоригував способи взаємодії політичних акторів із громадянами та переакцентував роль аудиторії в комунікативному процесі. Політична інформація дедалі активніше циркулює в багатосуб'єктному мережевому середовищі, у якому політичні інститути, професійні медіа, громадські організації, лідери думок, мережеві спільноти та окремі користувачі можуть одночасно виступати виробниками, поширювачами, інтерпретаторами та споживачами політичного контенту.

Окреслені умови актуалізують потребу переосмислити роль інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі, оскільки їх уже недостатньо розглядати лише як новий технологічний канал передавання політичної інформації чи цифровий аналог традиційних засобів масової комунікації. Інтерактивність, можливість оперативного зворотного зв'язку, багатосуб'єктність, персоналізація інформаційних потоків, платформна та алгоритмічна організація поширення контенту створюють принципово іншу конфігурацію політичної взаємодії. За цих обставин інтернет-комунікації постають як один із ключових елементів політичного процесу, здатних змінювати конфігурацію комунікативних зв'язків, впливати на механізми суспільної уваги, форми громадянської участі та способи реалізації політичних стратегій. Разом з тим розширення комунікаційних можливостей не означає автоматичної демократизації політичного процесу.

Результативність цифрової участі залежить від політичного та інституційного контексту, характеристик аудиторії, рівня мотивації громадян, довіри до джерел інформації, архітектури конкретних платформ та способів використання наявних технологічних можливостей.

Також *актуальність* дослідження пов'язана зі зміною механізмів формування громадської думки в цифровому інформаційному середовищі. Класичні механізми встановлення порядку денного, фреймінгу та праймінгу не втрачають свого пояснювального значення, однак в умовах інтернет-комунікацій вони функціонально інтегровані в значно складнішу систему. На суспільну помітність і медійну артикуляцію політичних тем одночасно впливають професійні медіа, політичні актори, цифрові платформи, алгоритмічні механізми ранжування та рекомендації контенту, лідери думок і самі споживачі інформації. У результаті змінюються не лише обсяги доступної політичної інформації, а й умови її відбору, інтерпретації, подальшого поширення та включення до системи політичних оцінок.

Важливим аспектом досліджуваної проблематики є взаємозв'язок між інтернет-комунікаціями та політичною поведінкою. Цифрове середовище може знижувати окремі інформаційні, організаційні та комунікаційні бар'єри для участі, полегшувати пошук однодумців, удосконалювати поширення інформації про можливі форми політичної дії, координацію та мобілізацію. Водночас отримання політичної інформації не означає автоматичної зміни політичної позиції, а сформована установка не обов'язково трансформується у релевантну поведінкову практику. Політичну активність детермінує сукупність індивідуальних, соціальних, інформаційних та інституційних чинників, тоді як уже політично активні громадяни самі впливають на цифрове інформаційне середовище через вибір джерел, створення, коментування та поширення політичного змісту. Саме тому наукового осмислення потребує не прямий причинно-наслідковий зв'язок між використанням Інтернету та політичною поведінкою, а багатоступеневий і

циклічний механізм взаємодії політичної інформації, її сприйняття, політичних установок і практичної активності.

Окремим концептуальним аспектом проблеми є трансформація самого медіапростору. Сучасна політична інформація дедалі рідше поширюється через один комунікаційний канал. Повідомлення мігрують між офіційними вебресурсами, соціальними мережами, месенджерами, онлайн-медіа, телебаченням та іншими платформами, адаптуються до різних форматів і аудиторій, отримують нові інтерпретації та можуть багаторазово повертатися до суспільного інформаційного порядку денного. Відтак розвиток інтернет-комунікацій не спричинив простого витіснення традиційних медіа, а послуговував каталізатором формування гібридного комунікаційного середовища. У цьому контексті кросмедійність виразно набуває статусу одного з ключових механізмів організації сучасної політичної комунікації та потребує розгляду не лише як присутність контенту на різних платформах, а як координоване поширення, адаптація, продовження та взаємне підсилення політичного змісту в різних медійних середовищах.

Воєнний контекст політичної інформації особливо гостро актуалізував проблему політико-правових умов використання інтернет-комунікацій. Розширення можливостей цифрового політичного висловлювання та доступу до інформації відбувається паралельно зі зростанням ризиків дезінформаційного впливу, непрозорого використання персональних даних, прихованої політичної реклами, алгоритмічного посередництва та синтетичного контенту. За таких умов принципового значення набуває пошук балансу між свободою політичної комунікації та інформаційною безпекою, персоналізацією та приватністю, платформною автономією та публічною підзвітністю, анонімністю користувачів та прозорістю організованого політичного впливу. Для України розв'язання відповідних суперечностей додатково пов'язане з адаптацією європейських підходів до регулювання цифрового середовища та одночасною необхідністю реагування на інформаційні загрози, спричинені російською агресією.

Отже, *актуальність* теми дисертаційної праці зумовлена необхідністю комплексного політологічного осмислення інтернет-комунікацій як феномену, трансформаційне значення якого виходить за межі технологічної модернізації каналів передавання інформації. У цьому контексті цифрова трансформація політичної комунікації виявляється на кількох взаємопов'язаних рівнях: структурному – у переконфігурації політичної комунікації та її суб'єктного складу; інформаційно-комунікаційному – у трансформації механізмів виробництва, відбору, поширення та інтерпретації політичного змісту; інтерактивному – у розширенні можливостей безпосередньої та горизонтальної взаємодії; поведінковому – у створенні додаткових умов для політичної участі й мобілізації; технологічному – в алгоритмізації, датафікації та персоналізації політичної комунікації; нормативно-інституційному – у необхідності досягнення консенсусу щодо встановлення демократичних умов та меж використання нових комунікаційних можливостей.

Теоретичні засади політичної та масової комунікації розроблені у працях Г. Лассуелла, К. Шеннона та У. Вівера, П. Лазарсфельда, Е. Каца, Д. Мак-Квейла, Ю. Габермаса, М. Кастельса та інших дослідників, чиї концепції дозволяють простежити еволюцію наукового розуміння комунікації від переважно лінійних моделей передавання інформації до інтерактивних і мережевих форм взаємодії. Засадничими для осмислення сучасного цифрового середовища є концепція гібридної медіасистеми Е. Чедвіка, дослідження цифрової публічної сфери П. Дальгрена, цифрового громадянства С. Коулмана та Дж. Блумлера, сполучної дії В. Ленса Беннетта та А. Сегерберг, цифрово-мережевої політичної участі Й. Теохаріс, технологічно інтенсивних політичних кампаній Д. Крайса, а також платформізації та датафікації Ж. ван Дейк, Т. Поелла і М. де Ваала.

В українському науковому дискурсі проблематика політичної та цифрової комунікації, трансформації взаємодії влади і громадян, інформаційної політики, цифрової участі та інформаційної безпеки

представлена, зокрема, у працях С. Денисюк, О. Радченка, Д. Дубова, О. Скорохода, В. Костирєва, Я. Поповича, В. Маракіна, В. Гапоненко, Ж. Пацьори та ін. У них випрацювано ґрунтовну теоретичну основу для дослідження окремих аспектів цифрової політичної комунікації. Разом із зазначеним значна частина праць зосереджена на науковій характеристиці конкретних платформ, політичних кампаній, мобілізаційних практик, електронної демократії, цифрової участі, інформаційного впливу або нормативного регулювання медіапростору. Це актуалізує необхідність комплексного дослідження інтернет-комунікацій як взаємопов'язаної системи технологічних можливостей, політико-комунікаційних практик і нормативно-інституційних умов їх функціонування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри соціально-гуманітарних дисциплін «Інституціональний розвиток соціально-політичного простору в умовах глобальної світової нестабільності» (номер державної реєстрації 0120U105123).

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є здійснення комплексного політологічного аналізу інтернет-комунікацій як чинника та інструменту трансформаційних процесів у сучасній Україні.*

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- систематизувати основні теоретико-концептуальні підходи у дослідженні політичної комунікації та з'ясувати вплив цифровізації на трансформацію її структури і механізмів;
- проаналізувати закордонний та вітчизняний політологічний дискурс щодо місця інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі та визначити основні напрями зміни наукових підходів до їх осмислення;
- охарактеризувати сучасні форми політичних інтернет-комунікацій та розробити їх типологію з урахуванням напрямку інформаційної взаємодії, рівня інтерактивності та функціонального призначення;

- визначити особливості залучення інтернет-комунікацій до функціонування та розвитку громадянського суспільства, політичної участі, горизонтальної самоорганізації, мобілізації та взаємодії громадян з політичними інститутами;

- уточнити сутність та зміст поняття кросмедійності крізь призму сучасної політичної комунікації та охарактеризувати механізми циркуляції, адаптації й взаємного підсилення політичного змісту в різних медійних середовищах;

- з'ясувати механізми впливу інтернет-комунікацій на формування громадської думки та політичну поведінку;

- з'ясувати специфіку застосування інформаційних технологій у політичній комунікації в соціальних медіа;

- проаналізувати політико-правові засади та межі використання інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі України та визначити основні умови збалансування технологічних можливостей політичної комунікації з потребами забезпечення інформаційної безпеки, захисту прав людини, прозорості діяльності політичних гравців.

Об'єкт дослідження – політична комунікація в умовах цифрової трансформації сучасного українського суспільства.

Предмет дослідження – інтернет-комунікації як чинник та інструмент трансформації структури, механізмів і форм політичної взаємодії в сучасній Україні, удосконалення технологічних умов і політико-правових засад їх функціонування.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Теоретико-методологічні засади дисертаційної праці ґрунтуються на принципах наукової об'єктивності, системності, комплексності, історизму та контекстуального аналізу політико-комунікаційних явищ. Дослідження інтернет-комунікацій здійснюється з урахуванням їх багаторівневої природи, що поєднує технологічний, інформаційний, політичний, соціальний, поведінковий та нормативно-інституційний виміри.

Теоретичну основу роботи становлять класичні й сучасні концепції політичної та масової комунікації, публічної сфери, мережевого суспільства, масової комунікації, гібридної медіасистеми, цифрової політичної участі, платформізації та датафікації. Основні положення праць Г. Лассуелла, К. Шеннона та У. Вівера, П. Лазарсфельда і Е. Каца, Д. Мак-Квейла використано для простеження еволюції базових моделей комунікаційного процесу; концепція публічної сфери Ю. Габермаса – для аналізу ролі комунікації у формуванні простору суспільного обговорення; концепції мережевого суспільства та масової комунікації М. Кастельса – для осмислення мережевої логіки інформаційних потоків і зміни ролі громадянина; концепція гібридної медіасистеми Е. Чедвіка – для аналізу взаємодії традиційних та цифрових медіа.

Методологічну ефективність дослідження забезпечило застосування низки загальнонаукових методів пізнання соціально–політичних явищ, зокрема аналізу й синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення та концептуалізації. Водночас теоретико-методологічний каркас дослідження складають *системний підхід*, який уможливив розгляд політичних інтернет-комунікацій як взаємопов’язаної системи суб’єктів, інформаційних потоків, цифрових платформ, функцій та механізмів взаємодії. Також у роботі використано: *структурно-функціональний метод* – для визначення змін суб’єктної структури політичної комунікації та функціонального призначення окремих комунікаційних практик; *порівняльний метод* – для зіставлення вітчизняних і закордонних наукових підходів, традиційних і цифрових моделей комунікації, а також різних етапів розвитку політичної інтернет-комунікації в Україні; *історико-порівняльний підхід* – для аналізу трансформації політичної взаємодії під час Революції Гідності, президентської кампанії 2019 року та після початку повномасштабної російсько-української війни; *метод типологізації* – для побудови багатокритеріальної типології політичних інтернет-комунікацій; *елементи теоретичного моделювання* – для представлення багатоступеневого

механізму комунікаційного впливу та взаємозв'язку технологічних, політико-комунікаційних і нормативно-інституційних рівнів; *нормативно-правовий та інституційний аналіз* – для дослідженні українських та європейських підходів до регулювання цифрової політичної комунікації, захисту персональних даних, політичної реклами, діяльності платформ, протидії дезінформації та використання технологій штучного інтелекту.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в комплексному політологічному осмисленні інтернет-комунікацій як одного з визначальних чинників трансформаційних процесів у сучасній Україні, який проявив себе через взаємозв'язок структурної трансформації політичної комунікації, зміни механізмів циркуляції та сприйняття політичної інформації, розвитку мережових форм політичної взаємодії, технологізації політичних комунікаційних стратегій та формування нових політико-правових умов їх функціонування. У дисертаційній праці **вперше**:

– обґрунтовано й апробовано багатокритеріальну типологію сучасних політичних інтернет-комунікацій, що синтезує п'ять взаємопов'язаних критеріїв: напрям інформаційної взаємодії, характер взаємодії та рівень інтерактивності, домінантний суб'єкт комунікативного процесу, функціональне призначення та технологічно-платформний вимір. У межах відповідної типології поряд із вертикальною та горизонтальною комунікацією виокремлено багатовекторну мережеву модель, а також систематизовано односторонні, двосторонні та багатосторонні, інституційні, персоналізовані, медійні, громадянські мережеві та функціонально диференційовані форми політичної інтернет-комунікації;

– вибудовано багатоступеневу модель потенційного впливу політичних інтернет-комунікацій на громадську думку та політичну поведінку, представлену як послідовність «інформаційна видимість → сприйняття та інтерпретація → формування або актуалізація політичної установки → готовність до дії → політична поведінка», що дозволяє розмежувати окремі

рівні комунікаційного впливу та уникнути технологічно детерміністичного ототожнення інформаційного контакту з безпосередньою зміною політичної поведінки;

– запропоновано комплексну аналітичну схему визначення трансформаційного значення інтернет-комунікацій через взаємозв'язок «технологічні інструменти – трансформація політичної взаємодії – її політико-правові умови та межі», відповідно до якої технологічні можливості цифрового середовища формують новий інструментарій політичної комунікації.

Новизну отриманих результатів підтверджує те, що в дисертації **уточнено:**

– поняттєво-категоріальний апарат дослідження шляхом розмежування понять *інтернет-простір* та *інтернет-комунікації*: інтернет-простір визначено як цифрове мережеве середовище здійснення комунікації, тоді як інтернет-комунікації кваліфіковано як процеси та механізми інформаційної взаємодії, що функціонують у цьому середовищі. При цьому політичні інтернет-комунікації запропоновано розглядати як систему створення, поширення, обміну та інтерпретації політично значущої інформації в цифровому мережевому середовищі за участю політичних інститутів і акторів, медіа, громадянського суспільства та окремих користувачів;

– наукове розуміння кросмедійності в політичній комунікації, яку визначено не як механічне дублювання контенту або сам факт присутності на кількох платформах, а як координоване поширення, адаптацію, пролонгацію та взаємне підсилення політичного змісту у різних медійних середовищах; обґрунтовано доцільність використання траєкторії циркуляції політичного змісту як одиниці аналізу, у межах якої можуть змінюватися форма повідомлення, аудиторія, рівень його помітності, а також комунікаційна функція;

– характер взаємозв'язку інтернет-комунікацій і політичної поведінки, який визначено як ймовірнісний, двоспрямований та циклічний процес:

цифрове середовище створює додаткові інформаційні та організаційні можливості для переходу від політичної установки до практичної дії, однак не формує політичну мотивацію автономно, тоді як сформована політична активність користувачів, своєю чергою, впливає на структуру цифрового інформаційного середовища;

– підходи до аналізу сучасної технологічно опосередкованої політичної комунікації шляхом визначення взаємозв'язку датафікації, моделювання і сегментації аудиторій, персоналізації, адресного поширення повідомлень, автоматизованого масштабування, аналізу реакції та подальшого коригування комунікації як елементів єдиного адаптивного процесу.

Отримали подальший розвиток:

– наукові положення щодо трансформації суб'єктної структури політичної комунікації в цифровому середовищі, що означає розширення кола самостійних комунікативних суб'єктів, послаблення винятково посередницької ролі традиційних медіа та формування гібридної системи взаємодії інституційних і неінституційних акторів;

– дослідження ролі інтернет-комунікацій у розвитку громадянського суспільства, політичній участі, горизонтальній самоорганізації й мобілізації. При цьому наголошено на доцільності розглядати їх трансформаційний потенціал не як заміну традиційних форм політичної та громадянської діяльності цифровими практиками, а як розширення репертуару громадянської дії та формування нових зв'язків між публічною комунікацією, мережевою координацією і практичною участю;

– осмислення специфіки трансформації політичної взаємодії в сучасній Україні: від використання цифрових мереж для горизонтальної самоорганізації під час Революції Гідності до набуття інтернет-комунікаціями системного значення для взаємодії держави і суспільства після початку повномасштабної російської агресії;

– підходи до аналізу політико-правового регулювання цифрової політичної комунікації через визначення системи взаємопов'язаних балансів

між свободою комунікації та інформаційною безпекою, персоналізацією та приватністю, платформною автономією та публічною підзвітністю, анонімністю користувача та прозорістю організованого політичного впливу, технологічними можливостями політичного комунікатора та інформаційною автономією громадянина. Окремого значення в цьому контексті набуває взаємозв'язок інформаційної безпеки та кібербезпеки, оскільки стійкість цифрового комунікаційного середовища залежить не лише від характеру інформаційних впливів, а й від захищеності цифрової інфраструктури, через яку здійснюється політична та суспільна комунікація;

– наукове осмислення функціонально амбівалентного характеру технологізації політичної інтернет-комунікації, адже алгоритмізація, персоналізація, мікротаргетинг, автоматизація та використання штучного інтелекту розширюють можливості адресної взаємодії та оперативного зворотного зв'язку.

Отже, наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у формуванні цілісного політологічного підходу у дослідженні інтернет-комунікацій як багаторівневого чинника сучасних трансформаційних процесів, значення якого визначається взаємодією технологічних можливостей, структури політичної комунікації, практик громадянської й політичної участі, механізмів інформаційного впливу та нормативно-інституційних умов їх функціонування.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення та результати дисертаційної праці можуть бути використані при розробленні та вдосконаленні комунікаційних стратегій органів державної влади, політичних і громадських організацій, спрямованих на організацію ефективної та відповідальної взаємодії з громадянами у цифровому середовищі. Запропоновані положення щодо багатокритеріальної типології політичних інтернет-комунікацій, механізмів циркуляції політичного змісту, формування громадської думки, цифрової політичної участі, персоналізації та алгоритмізації інформаційних потоків можуть застосовуватися для аналізу та

планування політичних і суспільно значущих інформаційно-комунікаційних кампаній.

Результати дослідження є перспективними у контексті їх використання при аналізі та вдосконаленні підходів до регулювання цифрової політичної комунікації, зокрема у сферах прозорості політичної реклами, використання персональних даних і мікротаргетингу, платформної підзвітності, протидії дезінформації, використання автоматизованих технологій та штучного інтелекту. Сформульовані положення про співвідношення свободи політичної комунікації та інформаційної безпеки можуть стати корисними для опрацювання підходів, орієнтованих на поєднання ефективного реагування на інформаційні загрози із забезпеченням правової визначеності, пропорційності обмежень, політичного плюралізму та прав користувачів.

Матеріали дисертації також можуть бути використані в науково-дослідній роботі при подальшому вивченні політичної комунікації, проблематики громадянського суспільства, політичної поведінки, реалізації інформаційної політики в умовах цифровізації, а також у навчальному процесі при підготовуванні курсів і навчально-методичних матеріалів з політології, політичної комунікації, інтернет-комунікацій, цифрових медіа, політичної поведінки та громадянської участі.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана та рекомендована до захисту на кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Європейський університет». Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження були представлені та апробовані на всеукраїнській науково-практичній конференції: V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова та соціальна трансформація сучасного суспільства в умовах євроінтеграції України» (м. Ізмаїл, Україна, 2025 р.); на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: XI International Scientific and Theoretical Conference «Sectoral Research XXI: Characteristics and Features» (м. Чикаго, США, 2025 р.); IV International Scientific and Practical Conference «Current Scientific Goals, Approaches and Challenges» (м. Дрезден,

Німеччина, 2025 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Research: Modern Challenges and Future Prospects» (м. Мюнхен, Німеччина, 2024 р.); XI International Scientific and Practical Conference «Modern Science: Trends, Challenges, Solutions» (м. Ліверпуль, Велика Британія, 2026 р.); VI International Scientific and Theoretical Conference «Current Scientific Goals, Approaches and Challenges» (м. Дрезден, Німеччина, 2026 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у наукових публікаціях автора, присвячених проблематиці політичних інтернет-комунікацій, соціальних медіа, кросмедійності та цифрових інструментів реалізації політичних стратегій. Окремі концептуальні положення та результати дослідження опубліковано як матеріали (тези й доповіді) міжнародних наукових та науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Специфіка проблем, що становлять предмет дисертаційного дослідження, зумовила його логіку і структуру. Робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен із яких містить три підрозділи, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, із них основний текст – 201 сторінка; список використаних джерел містить 191 найменування і викладений на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Інтернет-простір як чинник політичної комунікації: теоретичні основи дослідження.

Політична комунікація належить до ключових механізмів функціонування політичної системи, оскільки забезпечує виробництво, передавання, поширення та інтерпретацію політично значущої інформації, а також взаємодію між політичними інститутами, засобами масової інформації, громадянським суспільством та громадянами. Водночас характер цієї взаємодії не є незмінним: розвиток засобів комунікації впливає на структуру інформаційних потоків, співвідношення ролей комунікатора й аудиторії, можливості зворотного зв'язку та способи включення громадян у політичний комунікативний процес. Саме тому дослідження інтернет-простору як чинника політичної комунікації потребує звернення до основних теоретичних концепцій, що пояснюють природу, структуру та механізми комунікативної взаємодії.

Теоретичні підходи до комунікації формувалися відповідно до змін інформаційно-комунікаційного середовища. Ранні моделі зосереджувалися переважно на процесі передавання повідомлення від комунікатора до реципієнта та визначенні основних елементів інформаційного обміну. Подальший розвиток комунікаційних теорій поступово зміщував увагу до ролі посередників, зворотного зв'язку, соціального контексту, взаємодії між учасниками комунікації та особливостей функціонування публічної сфери. Поширення цифрових технологій та Інтернету актуалізувало мережеві підходи, у межах яких комунікація розглядається вже не лише як передавання інформації, а як складний багатовекторний процес взаємодії множинних суб'єктів.

У вищезазначеному контексті теоретичне осмислення ролі інтернет-простору в політичній комунікації доцільно здійснювати через аналіз

еволюції основних комунікаційних концепцій – від лінійних моделей передавання інформації до інтерактивних і мережевих моделей комунікації. Такий підхід дозволяє простежити, яким чином зміна комунікаційного середовища трансформувала уявлення про суб'єктів політичної комунікації, напрями інформаційних потоків, роль аудиторії та механізми взаємодії між політичними акторами і громадянами. При цьому особливого значення набувають концепції, що пояснюють перехід від односторонньої масової комунікації до мережевої взаємодії, у якій користувач може одночасно виступати одержувачем, виробником, інтерпретатором і поширювачем політичної інформації.

Відтак аналіз теоретичних основ політичної комунікації в межах цього підрозділу спрямований не лише на систематизацію основних комунікаційних концепцій, а насамперед на визначення їхнього пояснювального потенціалу щодо сучасного інтернет-простору. Це дає змогу сформулювати концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження інтернет-комунікацій як чинника трансформації політико-комунікаційних процесів та визначити основні зміни, пов'язані з мережевою структурою комунікації, розширенням кола її суб'єктів, посиленням інтерактивності та зміною ролі громадянина в політичному інформаційному обміні.

Визначення теоретичних засад дослідження інтернет-простору потребує насамперед уточнення змісту поняття політичної комунікації, оскільки саме зміна характеру комунікативної взаємодії становить один із ключових проявів цифрової трансформації політичної комунікації. У широкому розумінні політична комунікація охоплює процеси створення, передавання, обміну та інтерпретації політично значущої інформації, що забезпечують взаємодію між суб'єктами політичного процесу. Її учасниками можуть виступати органи державної влади, політичні партії та лідери, засоби масової інформації, інститути громадянського суспільства та громадяни. Відтак політична комунікація не зводиться лише до поширення повідомлень політичними акторами, а охоплює ширшу систему інформаційної взаємодії, у межах якої

політична інформація виробляється, поширюється, сприймається та набуває суспільного значення.

Процесуальний характер політичної комунікації простежується у підході Ю. Тищенко, яка визначає її як процес комунікативної взаємодії між органами влади, політичними партіями, громадськими організаціями і рухами, посадовими особами, виборцями та населенням. Такий підхід є важливим для цього дослідження, оскільки дозволяє розглядати політичну комунікацію не лише як передавання політичної інформації, а як процес взаємодії множинних суб'єктів політичної системи та суспільства. Водночас налагодження комунікаційних зв'язків між політичними інститутами та громадянами пов'язується з легітимацією політичних утворень, інституціалізацією демократії та її консолідацією [73, с. 10].

Важливою характеристикою політичної комунікації є спрямованість інформаційних потоків між її учасниками. У цьому контексті доцільним є розмежування вертикальної та горизонтальної комунікації. Вертикальний вимір характеризує інформаційну взаємодію між суб'єктами, які займають різні позиції у структурі політичної системи, зокрема між владою та громадянами, тоді як горизонтальна комунікація відбувається між суб'єктами, які безпосередньо не перебувають у відносинах політичного підпорядкування.

Принципове значення має наявність зворотного зв'язку, завдяки якому одержувач політичної інформації отримує можливість реагувати на повідомлення та впливати на подальший перебіг комунікативного процесу [25].

Важливим для дослідження інтернет-комунікацій є розуміння політичної комунікації у контексті трансформацій політичної системи. С. Денисюк розглядає політичну комунікацію як один із чинників трансформації політичної системи України, акцентуючи увагу на її ролі у взаємодії між політичними інститутами та громадянами [18, с. 110–112]. Такий підхід дозволяє вийти за межі розуміння політичної комунікації виключно як

механізму передавання та обміну інформацією і розглядати її як складову процесів зміни характеру політичної взаємодії. Для нашого дослідження зазначене положення має особливе значення, оскільки актуалізує питання про те, яким чином трансформація самого комунікаційного середовища під впливом розвитку Інтернету позначається на структурі, суб'єктах і механізмах політичної комунікації.

Водночас нормативне закріплення права на інформацію визначає лише правові передумови комунікативної взаємодії, тоді як її фактична структура та механізми істотно залежать від характеристик інформаційно-комунікаційного середовища. Особливого значення вони набувають в умовах розвитку Інтернету, який розширює технічні можливості створення, поширення та обміну інформацією та змінює характер взаємодії між учасниками політичної комунікації. Якщо традиційна модель політичного інформування значною мірою ґрунтувалася на вертикальному русі інформації від політичних інститутів через засоби масової інформації до громадян, то розвиток цифрових каналів істотно розширив можливості горизонтальної взаємодії та зворотного зв'язку. Політичні актори отримали можливість безпосередньо звертатися до аудиторії через цифрові платформи, тоді як громадяни – публічно реагувати на політичні повідомлення, поширювати їх, створювати власний політичний контент та взаємодіяти між собою поза межами традиційних інституційних каналів. Відтак інтернет-простір не просто додає новий технологічний канал до наявної системи політичної комунікації, але й змінює конфігурацію інформаційних потоків і співвідношення комунікативних можливостей її учасників.

У контексті досліджуваної проблематики доцільно розмежовувати поняття «інтернет-простір» та «інтернет-комунікації». Інтернет-простір характеризує цифрове мережеве середовище, у межах якого здійснюються процеси створення, поширення, сприйняття та обміну інформацією і формуються різноманітні форми взаємодії між його учасниками. Інтернет-комунікації, своєю чергою, характеризують безпосередньо комунікативні

процеси, що здійснюються в цьому середовищі за допомогою цифрових технологій, платформ і сервісів. Виходячи з цього, у межах цього дослідження інтернет-простір розглядається як середовище здійснення політичної комунікації, тоді як інтернет-комунікації – як процеси та механізми інформаційної взаємодії, що функціонують у його межах.

На нашу думку, політичні інтернет-комунікації доцільно визначити як систему створення, поширення, обміну та інтерпретації політично значущої інформації в цифровому мережевому середовищі, учасниками якої виступають політичні інститути та актори, медіа, громадянське суспільство й окремі користувачі. Їхніми визначальними характеристиками є інтерактивність, багатовекторність інформаційних потоків, можливість оперативного зворотного зв'язку, розширення кола суб'єктів комунікативного процесу та послаблення традиційного розмежування між виробниками, поширювачами і споживачами політичної інформації. Саме ці характеристики дозволяють розглядати інтернет-комунікації не лише як технологічну форму передавання політичних повідомлень, а як чинник зміни структури та механізмів політичної комунікації.

Визначені характеристики політичних інтернет-комунікацій формувалися поступово внаслідок трансформації самого комунікативного середовища, тому їх теоретичне осмислення потребує звернення до еволюції моделей комунікації. Вихідною точкою такого аналізу є концепції, сформовані в межах лінійного підходу, у яких комунікативний процес розглядається передусім як передавання повідомлення від джерела до одержувача. Попри те, що такі моделі виникли задовго до становлення сучасного цифрового середовища, їх аналіз має принципове значення для дослідження політичної інтернет-комунікації, оскільки дозволяє визначити, які саме структурні характеристики комунікативного процесу зазнали трансформації під впливом розвитку Інтернету.

Однією з базових концептуальних моделей комунікації стала модель Г. Лассуелла, представлена через послідовність взаємопов'язаних елементів:

«хто повідомляє – що повідомляє – яким каналом – кому – з яким ефектом». Запропонована структура дозволила розглядати комунікацію як цілісний процес, що включає комунікатора, зміст повідомлення, канал його передавання, аудиторію та результат комунікаційного впливу. Особливого значення для дослідження масової та політичної комунікації набуває модель Г. Лассуелла, оскільки воно акцентує увагу не лише на передаванні інформації, а й на її спрямованості на певну аудиторію та можливому ефекті повідомлення [147, с. 37].

Поряд із цим застосування моделі Г. Лассуелла до сучасної політичної комунікації демонструє обмеженість суто лінійного розуміння комунікативного процесу. В інтернет-просторі відповіді на питання «хто?» і «кому?» стають менш однозначними, оскільки користувач може одночасно виступати одержувачем, виробником і поширювачем політичного повідомлення. Трансформується і роль каналу комунікації: цифрова платформа не лише забезпечує технічне передавання інформації, а й може впливати на її видимість, поширення та потенційне охоплення аудиторії. Відтак ця модель зберігає значення для визначення базових складових політичного комунікативного процесу, проте розвиток інтернет-простору потребує врахування множинності комунікаторів, інтерактивності та складнішої структури інформаційних потоків [147, с. 37].

Подальший розвиток лінійного підходу до комунікації пов'язаний із математичною моделлю К. Шеннона та У. Вівера, у межах якої комунікативний процес представлено як послідовність передавання сигналу від джерела інформації через передавач і канал до одержувача [169, с. 7–8]. Важливим елементом цієї моделі стало поняття «шуму», тобто чинників, здатних перешкоджати точному передаванню повідомлення або спотворювати його в процесі комунікації. Такий підхід дозволив акцентувати увагу на технічних умовах передавання інформації та проблемі відповідності отриманого повідомлення тому, що було сформоване його джерелом.

Для дослідження політичної комунікації в інтернет-просторі значення моделі Шеннона та Вівера полягає передусім у можливості виокремити інформаційний потік, канал комунікації та чинники, що впливають на процес передавання повідомлення [169, с. 7–8]. Водночас цифрове середовище істотно ускладнює цю схему: політичне повідомлення може одночасно циркулювати через різні платформи, змінюватися внаслідок коментування та повторного поширення, доповнюватися новими інтерпретаціями й охоплювати аудиторії, які первинний комунікатор безпосередньо не визначав. Якщо класична лінійна модель дозволяє пояснити процес передавання інформації, то для аналізу інтернет-комунікації необхідним стає врахування зворотного зв'язку, взаємодії між учасниками та множинності напрямів циркуляції політичного контенту.

Таким чином, ранні лінійні моделі заклали фундаментальні принципи аналізу комунікативного процесу, визначивши його основних учасників, канали, повідомлення та можливі ефекти. Подальший розвиток теорії комунікації засвідчив недостатність розуміння аудиторії виключно як кінцевого одержувача інформації. Увага дослідників поступово зміщується до соціального середовища поширення повідомлень, ролі міжособистісної взаємодії та комунікаційних посередників, що особливо важливо для пояснення сучасних процесів циркуляції політичної інформації в інтернет-просторі.

Важливим етапом цього процесу стала концепція двоступеневого потоку комунікації, пов'язана з дослідженнями П. Лазарсфельда та Е. Каца. На відміну від моделей, у яких передбачався переважно безпосередній рух інформації від ЗМІ до аудиторії, цей підхід акцентував увагу на ролі міжособистісних зв'язків та лідерів думок у процесі поширення й інтерпретації інформації [136, с. 309–310]. Лідери думок виступають своєрідною проміжною ланкою комунікативного процесу: отримуючи інформацію з медіа, вони інтерпретують її та впливають на її подальше сприйняття іншими членами соціальних груп.

Для дослідження політичної комунікації значення їх концепції полягає передусім у тому, що вона дозволила відійти від уявлення про аудиторію як сукупність ізольованих реципієнтів, які безпосередньо зазнають однакового медійного впливу. Сприйняття політичної інформації відбувається в межах соціальних зв'язків і супроводжується її обговоренням, оцінюванням та інтерпретацією. За такої ситуації між джерелом політичного повідомлення та його кінцевим одержувачем можуть функціонувати інші суб'єкти, здатні впливати як на поширення інформації, так і на характер її сприйняття [136, с. 44–45, 142–143].

В умовах розвитку інтернет-простору положення концепції двоступеневого потоку комунікації набувають нового значення. Цифрові платформи істотно розширюють коло суб'єктів, здатних виконувати функції комунікаційних посередників: поряд із журналістами та традиційними лідерами громадської думки ними можуть ставати блогери, політичні активісти, експерти, адміністратори цифрових спільнот та інші користувачі, здатні забезпечувати значне поширення політичного контенту. Сама структура такого поширення стає складнішою за класичну двоступеневу модель, оскільки інформація може багаторазово передаватися між користувачами, доповнюватися коментарями та інтерпретаціями і циркулювати одночасно між різними мережевими спільнотами. Тому в сучасному інтернет-просторі йдеться вже не стільки про два послідовні етапи передавання повідомлення, скільки про множинність взаємопов'язаних комунікаційних потоків.

Подальший розвиток теоретичних уявлень про масову комунікацію пов'язаний з переходом від аналізу окремих каналів і механізмів передавання інформації до розгляду медіа як складової ширшої системи суспільних відносин. Важливе місце в розвитку такого підходу посідають праці Д. Мак-Квейла, у яких масова комунікація досліджується у взаємозв'язку з функціонуванням медіа, суспільства та аудиторії. Така перспектива дозволяє розглядати комунікаційний процес не лише як передавання повідомлення між

окремими суб'єктами, а як складну систему виробництва, поширення та споживання інформації, що функціонує в конкретному соціальному, політичному та медійному середовищі [155, с. 80–84].

Особливе значення для дослідження політичної комунікації мають праці Д. Мак-Квейла щодо характеру взаємодії між медіа та аудиторією. Аудиторія не є однорідною сукупністю пасивних одержувачів інформації, оскільки характер використання медіа та сприйняття повідомлень залежить від соціального контексту, інтересів, потреб і комунікативної поведінки самих реципієнтів. Це дозволяє розглядати вплив політичної інформації як складніший процес, результат якого визначається не лише змістом повідомлення та намірами комунікатора, а й особливостями медійного середовища та поведінкою аудиторії [с. 398, 405–406].

Важливе значення для осмислення цієї взаємодії має подана у працях Д. Мак-Квейла систематизація моделей масової комунікації, яка демонструє можливість розглядати комунікативний процес з різних позицій залежно від характеру взаємодії між комунікатором, повідомленням і аудиторією. Дослідник виокремлює трансмісійну, ритуальну (експресивну), модель публічності (привернення уваги) та рецептивну моделі комунікації. Трансмісійна модель найбільшою мірою відповідає класичному уявленню про передавання інформації від комунікатора до аудиторії, тоді як інші моделі дозволяють акцентувати увагу на ширших аспектах комунікативного процесу – спільності досвіду та символічній взаємодії, боротьбі за увагу аудиторії, а також активній ролі реципієнта в інтерпретації отриманого повідомлення [155, с. 69–75].

Для дослідження політичної комунікації в інтернет-просторі така типологія набуває особливого значення, оскільки дозволяє вийти за межі розуміння цифрових каналів виключно як засобів передавання політичної інформації. З позицій трансмісійної моделі інтернет-комунікація може виконувати функцію оперативного поширення політичних повідомлень серед значної аудиторії. Водночас ритуальний вимір дозволяє розглядати

комунікацію як механізм відтворення спільних політичних символів, цінностей та ідентичностей і формування відчуття належності до певної політичної чи суспільної спільноти. Модель публічності набуває особливої актуальності в умовах цифрового середовища, де політичні актори конкурують не лише за підтримку громадян, а й за їхню увагу та видимість власних повідомлень у насичених інформаційних потоках. Рецептивна модель, своєю чергою, акцентує увагу на активній ролі аудиторії в інтерпретації повідомлень, що дозволяє враховувати можливість різного прочитання та оцінювання одного й того самого політичного контенту різними групами користувачів. У контексті розвитку інтернет-комунікацій особливо важливим є те, що зазначені моделі не обов'язково функціонують ізольовано одна від одної. Одне політичне повідомлення в цифровому середовищі одночасно передає певну інформацію, актуалізує спільні цінності та символи, спрямоване на привернення уваги й отримання різних інтерпретацій з боку користувачів. Інтернет-простір, таким чином, створює умови для поєднання різних логік комунікації в межах єдиного інформаційного потоку. Це ускладнює традиційну модель взаємодії між комунікатором та аудиторією і водночас посилює значення самого користувача як активного учасника процесів циркуляції та інтерпретації політичної інформації.

Розвиток інтернет-комунікацій помітно впливає на таку взаємодію. Якщо в традиційній системі масової комунікації інституційні медіа значною мірою контролювали виробництво та поширення суспільно значущої інформації, то цифрове середовище створює можливості для безпосередньої участі користувачів у створенні, відборі, інтерпретації та подальшому поширенні контенту. У політичній комунікації це означає розширення кола суб'єктів, здатних впливати на циркуляцію політичної інформації, та поступове послаблення чіткого розмежування між її виробниками і споживачами. Відтак теоретичні положення Д. Мак-Квейла створюють підґрунтя для подальшого осмислення переходу від традиційної масової комунікації до інтерактивних і

мережевих форм політичної взаємодії, характерних для сучасного інтернет-простору.

Перехід від переважно одностороннього поширення інформації до інтерактивних форм комунікації актуалізує питання про значення комунікативної взаємодії не лише для передавання політичних повідомлень, а й для формування простору публічного обговорення суспільно значущих питань.

У цьому контексті важливого теоретичного значення набуває концепція публічної сфери Ю. Габермаса, яка дозволяє розглядати комунікацію як один із механізмів взаємодії між громадянами, суспільством і політичною системою. У праці «Структурна трансформація публічної сфери» Ю. Габермас пов'язує становлення публічної сфери з формуванням простору суспільної комунікації, в межах якого приватні особи отримують можливість обговорювати питання суспільного значення та брати участь у формуванні громадської думки. Принциповим у такому розумінні є те, що публічна сфера не ототожнюється безпосередньо ані з державою, ані з приватною сферою: вона формується як простір комунікативної взаємодії, у якому суспільно значущі проблеми стають предметом публічного обговорення. Відтак політична комунікація може розглядатися не лише як процес поширення інформації від політичних інститутів до громадян, а й як механізм артикуляції суспільних позицій та формування громадської думки [129, с. 27, 31, 36–37]

Важливим для дослідження політичної комунікації є нормативний вимір концепції Ю. Габермаса, пов'язаний із відкритістю публічного обговорення, доступністю участі та можливістю раціонального обміну аргументами між його учасниками. За такого підходу громадянин постає не лише одержувачем політичної інформації, а учасником комунікативного процесу, здатним долучатися до обговорення суспільно значущих проблем. Комунікація, таким чином, набуває принципового значення для функціонування демократичної політичної системи, оскільки створює можливості для взаємодії суспільства та політичних інститутів [129, с. 35–37].

Розвиток інтернет-комунікацій істотно змінює умови функціонування публічної сфери. Цифрове середовище розширює технічні та комунікативні можливості участі громадян у публічному обговоренні, оскільки користувач отримує можливість не лише споживати політичну інформацію, створену політичними інститутами або професійними медіа, а й публічно реагувати на неї, формувати власні повідомлення, вступати у взаємодію з іншими користувачами та поширювати політичний контент серед потенційно широкої аудиторії. Таким чином інтернет-простір сприяє розширенню кола суб'єктів публічної політичної комунікації та послабленню виключної ролі традиційних медіа як посередників між політичними акторами та громадянами.

Розширення можливостей участі громадян у публічній політичній комунікації водночас є проявом ширших структурних змін у способах організації інформаційної взаємодії. Якщо концепція публічної сфери дозволяє розкрити значення комунікації для суспільного обговорення та формування громадської думки, то мережевий характер сучасного інформаційного середовища досить помітно концептуалізується у працях М. Кастельса. У межах концепції мережевого суспільства дослідник пов'язує розвиток інформаційно-комунікаційних технологій із поширенням мережевої логіки організації суспільних процесів, за якої взаємодія дедалі більшою мірою здійснюється через систему взаємопов'язаних мереж та інформаційних потоків [102, с. 69–70, 500].

Для аналізу політичної комунікації принципове значення має те, що мережева логіка змінює традиційну конфігурацію інформаційних потоків. Політична інформація циркулює не лише у вертикальному напрямі від інституційних суб'єктів до аудиторії, а в межах складної системи взаємопов'язаних комунікаційних зв'язків. Політичні інститути, професійні медіа, громадські організації, політичні активісти та окремі користувачі можуть одночасно виступати учасниками виробництва, інтерпретації та поширення політичного контенту. Отже, мережевий підхід дозволяє

розглядати трансформацію політичної комунікації не лише як збільшення кількості доступних каналів передавання інформації, а як структурну зміну способів організації комунікативної взаємодії.

Особливого значення для осмислення цього процесу набуває запропонована М. Кастельсом концепція масової самокомунікації (*mass self-communication*). Вона характеризує форму комунікації, що поєднує потенційно масове охоплення з можливістю самостійного створення та поширення повідомлень окремими учасниками комунікативного процесу. Розвиток Інтернету та цифрових мереж створює умови, за яких користувач отримує можливість формувати власні повідомлення, визначати способи їх поширення та потенційно звертатися до значної аудиторії без обов'язкового посередництва традиційних засобів масової інформації [101, с. 55; 69–70].

У політичній комунікації це означає принципову зміну ролі громадянина в інформаційному процесі. Він перестає бути виключно кінцевим одержувачем політичної інформації та може одночасно виступати її автором, інтерпретатором і поширювачем. Поряд із цим політичні актори отримують можливість безпосередньої комунікації з аудиторією, оминаючи традиційну модель обов'язкового медійного посередництва. Межа між виробниками та споживачами політичної інформації внаслідок цього стає менш чіткою, а сама комунікація набуває більш інтерактивного та багатовекторного характеру.

Таким чином, концепції мережевого суспільства та масової комунікації М. Кастельса дозволяють теоретично пояснити одну з ключових трансформацій, пов'язаних із розвитком інтернет-комунікацій: перехід від переважно централізованої моделі виробництва і поширення політичної інформації до мережевої системи, у якій взаємодіє значно ширше коло інституційних та неінституційних суб'єктів. Інтернет у такому розумінні виступає не лише додатковим каналом політичної комунікації, а середовищем, у межах якого змінюються структура інформаційних потоків, комунікативні ролі учасників та механізми їхньої взаємодії.

Подальше осмислення трансформації політичної комунікації в умовах розвитку цифрового середовища подано в концепції гібридної медіасистеми (*hybrid media system*) Е. Чедвіка. Дослідник виходить із того, що сучасну політичну комунікацію вже недостатньо розглядати через протиставлення традиційних і нових медіа. Натомість вони функціонують у межах взаємопов'язаної системи, у якій поєднуються різні медійні логіки, а інформаційні потоки переміщуються між телебаченням, пресою, онлайн-медіа, соціальними мережами та іншими цифровими каналами. Відповідно до концепції поява нових засобів комунікації не обов'язково призводить до витіснення попередніх, а змінює характер взаємодії між ними [103 с. 4–5].

Для політичної комунікації такий дослідницький підхід має особливе значення, оскільки політичні повідомлення дедалі частіше створюються, поширюються та набувають суспільного резонансу внаслідок взаємодії різних медійних середовищ. Політичні актори, професійні медіа, громадські організації та окремі користувачі можуть використовувати різні канали комунікації, адаптувати повідомлення до їхньої специфіки та впливати на подальшу циркуляцію інформації. Унаслідок цього традиційні медіа зберігають значення в політичному інформаційному просторі, однак уже не виступають єдиними центрами виробництва та поширення суспільно значущої інформації.

Концепція гібридної медіасистеми доповнює мережевий підхід до аналізу політичної комунікації, оскільки дозволяє врахувати не лише розширення кола її суб'єктів і формування горизонтальних інформаційних зв'язків, а й взаємодію традиційних та цифрових каналів у процесі циркуляції політичної інформації. У контексті цього дослідження це дає підстави розглядати інтернет-комунікації не як відокремлену від традиційних медіа сферу, а як невід'ємну складову політико-комунікаційного середовища, у межах якого цифрові та традиційні форми комунікації взаємодіють і взаємно впливають одна на одну.

Узагальнення розглянутих теоретичних концепцій дозволяє простежити поступове ускладнення наукового розуміння комунікативного процесу – від лінійного передавання повідомлення між комунікатором і реципієнтом до складної системи взаємодії множинних суб'єктів у мережевому інформаційному середовищі. Якщо ранні моделі комунікації акцентували увагу насамперед на структурі процесу передавання інформації, характеристиках повідомлення, каналу та ефекту, то подальший розвиток теоретичних підходів сприяв включенню до аналізу ролі соціальних посередників, активності аудиторії, зворотного зв'язку та суспільного контексту комунікації. Концепції публічної сфери, мережевого суспільства, масової комунікації та гібридної медіасистеми, своєю чергою, дозволяють пояснити структурні зміни комунікативного середовища, пов'язані з розвитком цифрових технологій та Інтернету.

Проведений теоретичний аналіз дає підстави стверджувати, що вплив інтернет-комунікацій на політичну комунікацію не обмежується появою нових технологічних каналів передавання інформації. У цьому сенсі йдеться про ширшу цифрову трансформацію політичної комунікації, що охоплює зміни самої конфігурації комунікативного процесу. Більш суттєвими є зміни самої конфігурації комунікативного процесу: напрямів циркуляції політичної інформації, складу його учасників, співвідношення між виробниками та одержувачами повідомлень, можливостей зворотного зв'язку та характеру взаємодії традиційних і цифрових медіа. Саме тому інтернет-комунікації доцільно розглядати як чинник трансформації політико-комунікаційних процесів, вплив якого проявляється одночасно в декількох взаємопов'язаних вимірах.

Структурний вимір такої трансформації полягає у переході від переважно централізованих і вертикально організованих інформаційних потоків до складнішої мережевої моделі комунікації. Традиційні вертикальні зв'язки між політичними інститутами, медіа та громадянами при цьому не зникають, однак доповнюються множинними горизонтальними зв'язками між

різними учасниками політичної комунікації. Унаслідок цього політична інформація може циркулювати одночасно через різні канали та комунікаційні мережі, а траєкторія її поширення стає менш залежною від одного інституційного центру.

Суб'єктний вимір пов'язаний із розширенням кола учасників, здатних створювати та поширювати політично значущу інформацію. Поряд із політичними інститутами та професійними медіа активними суб'єктами комунікації стають громадські організації, активісти, експерти, лідери громадської думки та окремі користувачі. Ця зміна безпосередньо пов'язана з рольовою трансформацією політичної комунікації: традиційне розмежування між виробником і споживачем інформації стає менш чітким, оскільки один і той самий учасник може послідовно або одночасно виступати одержувачем, автором, інтерпретатором і поширювачем політичного повідомлення.

Інтерактивний вимір трансформації проявляється у зростанні значення зворотного зв'язку та можливостей безпосередньої взаємодії між учасниками політичного процесу. Інтернет-комунікації створюють умови для оперативного реагування на політичні повідомлення, їх публічного обговорення та подальшого поширення, внаслідок чого аудиторія активніше включається в процес циркуляції політичної інформації. Комунікаційний процес у цифровому середовищі, таким чином, набуває більш динамічного характеру, а реакція аудиторії може ставати складовою подальшого розвитку самого інформаційного потоку.

Нарешті, медійний вимір пов'язаний зі зміною співвідношення між традиційними та цифровими каналами політичної комунікації. Поширення Інтернету не призводить до автоматичного витіснення традиційних засобів масової інформації, натомість формує умови їх постійної взаємодії з цифровими платформами та мережевими формами поширення контенту. Політичне повідомлення може переходити з одного медійного середовища до іншого, змінювати формат, отримувати нові інтерпретації та залучати нові

аудиторії. Відтак сучасна політична комунікація функціонує як взаємопов'язана система традиційних і цифрових інформаційних потоків.

Вищезазначені трансформації не слід трактувати виключно як розширення демократичних можливостей політичної комунікації. Збільшення кількості суб'єктів і каналів інформаційної взаємодії супроводжується ускладненням інформаційного середовища та появою нових можливостей для поширення недостовірної інформації, маніпулятивного контенту, фрагментації інформаційних потоків і нерівномірного розподілу комунікативного впливу між їх учасниками. Тому трансформаційний потенціал інтернет-комунікацій має суперечливий характер: розширення можливостей участі, горизонтальної взаємодії та зворотного зв'язку відбувається одночасно з формуванням нових ризиків для функціонування політичного інформаційного простору.

Таким чином, інтернет-простір у сучасних умовах виступає не лише технологічним середовищем передавання політичної інформації, а простором трансформації самої структури політичної комунікації. Розвиток інтернет-комунікацій змінює напрями та швидкість інформаційних потоків, розширює суб'єктний склад комунікативного процесу, трансформує ролі його учасників, посилює інтерактивність та формує нові механізми взаємодії традиційних і цифрових медіа. Це дає підстави розглядати інтернет-комунікації як самостійний чинник трансформації політико-комунікаційних процесів, вплив якого проявляється не лише у способах поширення політичної інформації, а й у зміні характеру взаємодії між політичними інститутами, медіа, громадянським суспільством та громадянами. Сформоване теоретико-концептуальне підґрунтя дозволяє перейти від загального осмислення трансформації політичної комунікації до подальшого аналізу специфічних характеристик інтернет-комунікацій, механізмів їх функціонування та особливостей використання у сучасному політико-інформаційному середовищі.

1.2. Інтернет-комунікації у сучасному політологічному дискурсі: закордонний і вітчизняний контексти.

Інтернет-комунікації впродовж останніх десятиліть стали важливим об'єктом дослідження в політичній науці, що пов'язано з їх дедалі помітнішим впливом на структуру політичної взаємодії, механізми поширення інформації, форми громадянської участі та характер відносин між політичними інститутами, медіа і суспільством. П. Дальгрєн, аналізуючи взаємозв'язок Інтернету, публічної сфери та політичної комунікації, зазначає, що проблематика Інтернету та публічної сфери поступово увійшла до основного поля досліджень політичної комунікації. Дослідник пов'язує розвиток цифрового середовища з розширенням доступних просторів політичної комунікації та водночас із дисперсією публічної сфери, яка в умовах Інтернету охоплює множинні комунікативні простори [109, с. 147–148, 152].

Якщо на початкових етапах розвитку цифрового середовища Інтернет значною мірою розглядався як новий канал передавання інформації, то поступово наукова увага змістилася до осмислення його як середовища, здатного змінювати конфігурацію політичних інформаційних потоків, розширювати коло учасників політичної комунікації та створювати нові форми взаємодії між ними. С. Коулман та Дж. Блумлер, досліджуючи співвідношення Інтернету і демократичного громадянства, звертають увагу на те, що цифрове середовище створює додаткові можливості для взаємодії громадян поза межами інституційно контрольованих комунікаційних каналів, полегшує встановлення комунікативних зв'язків між просторово розосередженими групами та знижує частину бар'єрів для колективної політичної дії [106, с. 117].

У закордонному політологічному дискурсі дослідження інтернет-комунікацій розвивалися у взаємозв'язку з ширшими проблемами цифрової політичної участі, трансформації публічної сфери і медіасистем та зміни ролі

громадянина в комунікативному процесі. Важливо зазначити, що наукове осмислення цих процесів не обмежується оптимістичним трактуванням демократичного потенціалу Інтернету. Такий зсув від розуміння Інтернету як окремого каналу до його осмислення як середовища політичної взаємодії відображає ширший процес цифрової трансформації політичної комунікації. Зокрема, Л. Дальберг, досліджуючи комп'ютерно-опосередковану комунікацію з позицій концепції публічної сфери, поряд із можливостями онлайн-дискусії звертає увагу на низку її обмежень, пов'язаних із нерівністю участі, домінуванням окремих суб'єктів, проблемами достовірності інформації та впливом державних і корпоративних інтересів [108]. Таким чином, уже на ранніх етапах формування відповідного наукового дискурсу Інтернет осмислювався як суперечливе середовище політичної комунікації, що одночасно розширює можливості участі та створює нові обмеження для публічної взаємодії.

Вітчизняний науковий дискурс формувався під впливом загальносвітових тенденцій цифровізації політичної комунікації, водночас набуваючи власної проблематики, пов'язаної зі специфікою політичного розвитку України. Українські дослідники звертали увагу на роль Інтернету у взаємодії між владою та громадянами, розвитку горизонтальних комунікацій, активізації громадянської участі, трансформації політичного інформаційного простору та появі нових суб'єктів політичної комунікації. Особливістю українського контексту є також те, що розвиток інтернет-комунікацій, на їх думку, відбувається паралельно з інтенсивними суспільно-політичними трансформаціями, що підвищило науковий інтерес до їхнього впливу на демократизацію політичної взаємодії, громадянську самоорганізацію, політичну мобілізацію та інформаційну стійкість. Частина цих проблем виходить за межі суто теоретичного аналізу інтернет-комунікацій і потребує розгляду на рівні конкретних механізмів та практик політичної взаємодії, що буде здійснено у наступних розділах дослідження.

Отже, у межах цього підрозділу доцільно зосередитися на аналізі основних напрямів осмислення інтернет-комунікацій у закордонному і вітчизняному політологічному дискурсі, визначити спільні та відмінні акценти відповідних дослідницьких підходів, а також встановити, яким чином у науковій літературі концептуалізується їхній вплив на політичну взаємодію. Такий підхід дозволяє не лише систематизувати наявні наукові позиції, а й окреслити теоретичну нішу цього дослідження, пов'язану з розглядом інтернет-комунікацій як чинника трансформації політико-комунікаційних процесів у сучасній Україні.

У закордонному політологічному дискурсі осмислення інтернет-комунікацій розвивалося паралельно зі зміною самого цифрового середовища та поступовим проникненням мережевих технологій у політичний процес. Якщо на початковому етапі основна увага дослідників зосереджувалася на можливостях Інтернету як нового каналу поширення політичної інформації, то з розвитком соціальних медіа предмет дослідження суттєво розширився. У центрі наукової уваги опинилися зміни структури політичних інформаційних потоків, трансформація взаємодії між політичними акторами та громадянами, нові форми політичної участі, а також послаблення традиційної монополії професійних медіа на виробництво та поширення політично значущої інформації.

Показовим у цьому контексті є запропоноване Дж. Блумлером визначення нового етапу розвитку політичної комунікації як її «четвертої епохи», характерною рисою якої стало дедалі ширше проникнення Інтернету та цифрових засобів комунікації у політичну сферу [91, с. 1, 4–5]. У межах такого підходу цифровізація постає не як проста поява додаткового медійного каналу, а як фактор ускладнення політико-комунікаційного середовища, в якому поряд із традиційними інституційними медіа функціонують різноманітні мережеві канали та суб'єкти комунікації. У такому розумінні цифровізація виступає технологічною основою ширшої цифрової трансформації політичної комунікації. Саме такий перехід від переважно

централізованої до більш складної мережевої конфігурації політичної комунікації надалі став одним із провідних напрямів закордонних досліджень. У сучасній літературі положення Дж. Блумлера продовжує використовуватися як одна з концептуальних точок відліку для пояснення переходу політичної комунікації до мережевої моделі.

Подальший розвиток цифрових медіа сприяв переосмисленню не лише каналів поширення політичної інформації, а й самого співвідношення між медіа, політичними інститутами та громадськістю. В. Л. Беннетт і Б. Пфетш звертають увагу на формування фрагментованих публічних сфер, у межах яких традиційні зв'язки між політичними інститутами, медіа та суспільними групами стають менш стабільними, а дедалі більшу роль у політичній комунікації відіграють інформаційні потоки, що формуються через соціальні медіа та цифрові мережі [88, с. 243–245]. На думку дослідників, такі зміни потребують перегляду усталених категорій політичної комунікації, зокрема механізмів інформаційного посередництва, формування порядку денного, фреймінгу та медіавпливу, оскільки вони функціонують уже в умовах значно складнішої взаємодії між медіа, громадськістю та політичними інститутами.

Важливим напрямом сучасного наукового дискурсу стало осмислення переходу від просто цифровізованої комунікації до платформізованого політико-комунікаційного середовища. Й. ван Дейк, Т. Поелл та М. де Ваал розглядають цифрові платформи як елементи ширшої «платформної екосистеми», які дедалі глибше інтегруються у функціонування суспільних інститутів і впливають на організацію соціальних та інформаційних взаємодій [179, с. 4, 9–13]. Для політичної комунікації принципове значення такого підходу полягає в тому, що цифрові платформи вже не можуть трактуватися винятково як нейтральні технічні канали передавання повідомлень. Вони формують специфічні умови циркуляції інформації, визначають способи взаємодії користувачів із контентом і створюють новий рівень посередництва між політичними суб'єктами та громадянами [179, с. 22, 31–40].

Характерною ознакою новітнього етапу дослідження цифрової політичної комунікації є поступова відмова від технологічного детермінізму, за якого сама наявність певної цифрової технології розглядалася як достатня передумова політичних змін. А. Юнгерр, Г. Ріверо та Д. Гайо-Авелло пропонують розглядати вплив цифрових медіа через конкретні механізми їх включення у політичний процес – циркуляцію політичної інформації, способи охоплення аудиторій, колективну дію, трансформацію політичних організацій та використання даних у політиці [135, с. 30–236]. Така перспектива дозволяє уникнути спрощеного трактування Інтернету як самостійної причини демократизації чи політичної мобілізації та натомість аналізувати, за яких політичних, інституційних і комунікативних умов цифрові засоби здатні змінювати політичну взаємодію.

Паралельно значне місце у сучасному закордонному дискурсі посідає проблема зміни ролі громадянина в цифровому політичному середовищі. К. Ваккарі та А. Валеріані пропонують оцінювати політичне значення соціальних медіа не лише через технічні можливості платформ або інтенсивність їх використання, а через конкретний політичний досвід користувачів та його наслідки для політичної участі [177, с. 6–7]. Їх дослідження демонструють, що взаємодія громадян із політичним контентом у соціальних медіа може включати як цілеспрямовану політичну активність, так і випадкове зіткнення з політичною інформацією, участь у цифрових формах громадянської активності та вплив мобілізаційних повідомлень. Загалом сучасний аналіз інтернет-комунікацій дедалі більше зосереджується не лише на тому, яким чином інформація передається, а й на тому, як цифрове середовище змінює способи включення громадянина у політичний комунікативний процес [177, с. 60–61, 83–84, 123–124].

Таким чином, розвиток закордонного політологічного дискурсу демонструє поступове зміщення дослідницького фокусу від технологічних можливостей Інтернету до аналізу системних наслідків його інтеграції у політичну комунікацію. Якщо ранні підходи переважно наголошували на

розширенні доступу до інформації та можливостей безпосередньої взаємодії, то сучасні дослідження акцентують увагу на мережевій структурі політичної комунікації, платформному посередництві, трансформації інформаційних потоків, зміні ролей політичних акторів і громадян та залежності наслідків цифрової комунікації від ширшого політичного й інституційного контексту. Це дозволяє розглядати інтернет-комунікації як складову структурної трансформації політичного комунікативного середовища, а не лише як технологічне розширення традиційної системи медіакомунікації.

Вітчизняний політологічний дискурс щодо інтернет-комунікацій формувався у взаємозв'язку із загальними тенденціями розвитку закордонних досліджень, однак від початку характеризувався виразною орієнтацією на специфіку українського політичного процесу. Якщо у закордонній літературі значна увага приділялася загальним наслідкам цифровізації політичної комунікації, трансформації медіасистем і розвитку нових форм громадянської участі, то для українських дослідників принципового значення набули питання зміни характеру взаємодії між владою та громадянами, розвитку механізмів зворотного зв'язку, подолання домінування вертикальних інформаційних потоків та розширення можливостей горизонтальної політичної комунікації.

Одним із важливих напрямів раннього вітчизняного осмислення цих процесів стало дослідження політичної взаємодії в умовах становлення інформаційного суспільства. Д. Яковлев, характеризуючи український політико-комунікаційний простір, звертає увагу на недостатню розвиненість механізмів зворотного зв'язку у вертикальній комунікації, слабкість горизонтальних комунікативних зв'язків та переважну спрямованість інформаційних потоків «зверху – вниз» [81]. Ці характеристики відображали специфіку того етапу розвитку політичної комунікації в Україні, коли цифрові канали ще не набули сучасного масштабу поширення, а інституційні суб'єкти й традиційні медіа зберігали домінуючі позиції у виробництві та циркуляції політичної інформації.

Подальше поширення Інтернету актуалізувало питання про те, наскільки його комунікативні характеристики здатні змінювати усталену структуру політичної взаємодії. О. Радченко розглядає Інтернет як чинник становлення нових форм такої взаємодії та пов'язує відповідні трансформації з розвитком інтерактивного інформаційного середовища [65, с. 4–5, 7–9]. Дослідник акцентує увагу на тому, що аналіз інтернет-комунікацій потребує врахування не лише технологічного, а й ширшого соціально-політичного виміру, розглядаючи їх у контексті різних методологічних підходів до політичної комунікації та суспільної взаємодії [65, с. 7–8].

Принципове значення для політологічного аналізу має визначення О. Радченком тих властивостей інтернет-комунікацій, які безпосередньо впливають на параметри політичної взаємодії. До них автор відносить інтеграцію текстової, аудіальної та візуальної інформації в межах мультимедійного середовища, поступове стирання меж між масовою та індивідуальною комунікацією, можливість взаємодії в режимі онлайн та безперервний характер оновлення інформаційних потоків [65, с. 10]. У сукупності ці характеристики створюють відмінну від традиційної масової комунікації модель інформаційного обміну, у межах якої послаблюється жорстке розмежування між різними типами комунікації та зростає можливість безпосередньої взаємодії між її учасниками.

Важливим для визначення специфіки цифрового середовища є також використане у вітчизняному науковому дискурсі трактування Інтернету не стільки як окремого медіа, скільки як ширшого комунікаційного простору. Німецький учений Х.-Д. Кюблер наголошує, що функціональні можливості Інтернету виходять за межі традиційної медійної моделі, оскільки поряд із поширенням масового контенту він забезпечує безпосередню комунікацію між користувачами, пошук, обробку та обмін інформацією [41]. Такий підхід є принципово важливим для дослідження політичних інтернет-комунікацій, оскільки дозволяє розглядати Інтернет не як ще один канал масового інформування, а як багаторівневе середовище, у якому можуть одночасно

реалізовуватися масові, групові та міжособистісні форми політичної взаємодії.

Подальша конкретизація проблематики політичних інтернет-комунікацій у вітчизняному науковому дискурсі пов'язана зі зростанням уваги до окремих форм мережевої взаємодії, зокрема блогосфери та соціальних медіа. І. Андрощук, аналізуючи політичну комунікацію в інтернет-просторі крізь співвідношення закордонного досвіду та українських реалій, звертає увагу на розширення комунікативних можливостей політичних акторів у цифровому середовищі та на зростання ролі користувачів у процесах поширення й обговорення політичної інформації [1]. Особливе місце у цьому процесі дослідник відводить політичній блогосфері, у межах якої можуть здійснюватися політичні дискусії, інформування аудиторії, організація прихильників, зв'язки з громадськістю та контрпропаганда, а характер поширення інформації відзначається доступністю, мережевою взаємопов'язаністю та мобілізаційним потенціалом [1]. Такий підхід засвідчує поступове зміщення дослідницького інтересу від аналізу Інтернету як технологічного середовища до вивчення конкретних мережевих практик політичної комунікації та активнішої ролі користувача у відповідному процесі.

Важливо зазначити, що на ранньому етапі вітчизняного осмислення інтернет-комунікацій інтерес дослідників значною мірою був зосереджений на виявленні їхніх технологічних і функціональних відмінностей від традиційних каналів масової комунікації. Подальший розвиток соціальних медіа, зростання ролі платформ у політичному інформаційному просторі та накопичення українського досвіду цифрової політичної взаємодії поступово змістили дослідницький акцент. У центрі уваги дослідників опинилися вже не лише властивості Інтернету як комунікативного середовища, а структура мережевих зв'язків, взаємодія різних типів політичних акторів, механізми залучення користувачів, довіра та здатність цифрових мереж забезпечувати політичну мобілізацію й поширення інформації.

На розвиток вітчизняного наукового дискурсу певним чином вплинуло виокремлення дослідниками соціальних медіа як самостійного середовища політичної комунікації. Ю. Кокарча, аналізуючи політичну комунікацію в мережі Інтернет, акцентує увагу на ролі соціальних мереж, блогів та інших онлайн-форм у формуванні політичної активності громадян [29, с. 180]. Важливим у її підході є наголос на трансформації ролі аудиторії: у соціальних медіа користувач не лише отримує політичну інформацію, а й бере участь у її створенні та подальшому поширенні, тобто одночасно може виконувати функції реципієнта і комунікатора [29, с. 180]. Така особливість цифрового середовища посилює інтерактивний характер політичної комунікації та створює передумови для формування зворотного зв'язку між політичними суб'єктами і громадянами.

Водночас у дослідженнях на ранньому етапі вітчизняного осмислення інтернет-комунікацій дедалі виразніше простежується перехід від трактування соціальних медіа як набору нових комунікаційних інструментів до їх розуміння як специфічного політико-комунікаційного середовища. С. Внучко та А. Мазурчук визначають соціальні мережі як повноцінний медійний ресурс, що одночасно функціонує як джерело інформації, простір публічного дискурсу та середовище формування суспільних настроїв [11, с. 50; 51]. На їх думку, поширення соціальних мереж сприяє формуванню нового типу інформаційно-комунікативного простору та створює передумови для переходу від переважно вертикальної взаємодії держави і громадянина до більш відкритої горизонтальної моделі комунікації [11, с. 52–53].

У цьому підході важливим є також відхід від однозначно позитивного трактування цифровізації політичної комунікації. Поряд зі скороченням дистанції між політичними акторами та громадянським суспільством, розширенням можливостей взаємодії та персоніфікацією політичного процесу С. Внучко й А. Мазурчук звертають увагу на можливість використання соціальних мереж як інструменту політичної пропаганди та маніпулятивного впливу [11, с. 54]. Така постановка проблеми свідчить про

поступове ускладнення вітчизняного політологічного дискурсу: дослідницький інтерес зміщується від фіксації нових технологічних можливостей Інтернету до аналізу суперечливих політичних наслідків функціонування цифрового комунікативного середовища.

Подальше розширення предметного поля досліджень особливо помітне після початку повномасштабної російської агресії проти України, коли цифрові канали комунікації набули принципового значення не лише для повсякденної взаємодії політичних акторів і громадян, а й для стратегічних комунікацій держави та суспільства. Б. Юськів, Н. Карпчук та О. Пелех, досліджуючи структуру стратегічних комунікацій України в умовах війни на прикладі Telegram, розглядають медіа одночасно як інструмент реалізації стратегічної комунікації та середовище, у якому її зміст і структура набувають конкретного інформаційного вираження [80, с. 93]. Такий підхід демонструє подальшу диференціацію українських досліджень інтернет-комунікацій, у межах яких цифрові платформи аналізуються вже не лише як засоби політичного інформування чи громадянської участі, а як складові ширших систем політичної та стратегічної взаємодії.

Характерною рисою новітнього етапу вітчизняного політологічного дискурсу є посилення уваги до внутрішньої структури мережевої політичної комунікації. Показовим є дослідження А. Костирєва, який розглядає сучасну політичну комунікацію як процес, глибоко інтегрований у функціонування соціальних мереж, а перехід від традиційних ієрархічних комунікаційних структур до мережевої взаємодії пов'язує зі зміною самого характеру політичного інформаційного простору [139, с. 91–92].

На відміну від підходів, у яких ефективність цифрової комунікації оцінюється переважно за кількістю каналів, контактів або охопленням аудиторії, А. Костирєв акцентує увагу на якісних характеристиках мережевої взаємодії – довірі, залученості учасників, характері зв'язків між ними та співвідношенні централізованих і децентралізованих компонентів комунікаційної мережі [139, с. 106–108]. Запропонована ним модель

передбачає, що політична комунікація в мережевому середовищі має інтерактивний і багатовимірний характер, а її ефективність залежить не лише від масштабів поширення повідомлення, а й від соціального капіталу, рівня довіри та активності учасників комунікативного процесу [139, с. 106–108].

Особливе значення для нашого дослідження має висновок А. Костирєва щодо неможливості зведення ефективної мережевої політичної комунікації до суто лінійної або ієрархічної структури. Дослідник виокремлює в комунікативному полі ядро, у межах якого концентрується створення основних повідомлень, активну напівпериферію, учасники якої забезпечують їх коментування, поширення та обговорення, а також відкриту периферію, що розширює охоплення мережі та залучає нових учасників [139, с. 107–108]. У такій моделі горизонтальні та вертикальні зв'язки не виключають один одного, а утворюють складну конфігурацію, у межах якої централізоване виробництво політичних повідомлень може поєднуватися з децентралізованим їх поширенням, інтерпретацією та подальшою циркуляцією.

Показово, що теоретичні положення А. Костирєв співвідносить з різними етапами сучасного українського політичного процесу: Євромайдану 2013–2014 рр., президентська виборча кампанія 2019 р., цифрова комунікація в умовах російсько-української війни [139, с. 118–119].

Загалом потрібно зазначити, що сучасний український політологічний дискурс дедалі виразніше переходить від аналізу Інтернету як технологічного ресурсу політичної комунікації до дослідження мережевої логіки організації самої політичної взаємодії.

Подальший розвиток вітчизняного політологічного дискурсу засвідчує розширення предметного поля досліджень інтернет-комунікацій. Якщо мережевий підхід акцентує увагу передусім на структурі комунікативних зв'язків і характері взаємодії між їх учасниками, то інший напрям сучасних досліджень пов'язаний із визначенням місця цифрових каналів у системі політичної участі та взаємодії влади і громадян. У цьому контексті інтернет-

комунікації дедалі частіше розглядаються не ізольовано, а як складова ширшої системи політичної комунікації, що охоплює інституційні та неінституційні канали, традиційні медіа, соціальні мережі, електронні механізми участі та форми безпосереднього цифрового діалогу.

Так, Я. Попович та В. Маракін, досліджуючи інструменти й механізми реалізації політичних комунікацій в українському суспільно-політичному просторі, пов'язують специфіку політичної комунікації з характером демократичної моделі та ступенем залучення громадян до процесів вироблення політичних рішень [56, с. 62, 66]. За результатами проведеного ними експертного дослідження до основних сфер застосування онлайн-формату політичних комунікацій належать електронне урядування та електронна демократія, комунікаційна діяльність політичних партій, а також використання соціальних мереж громадянами як простору політичної участі й суспільної дискусії [56, с. 69].

Принциповим у такому підході до аналізу політичних комунікацій є розгляд цифрової комунікації у взаємозв'язку з механізмами політичної участі. Інтернет-середовище виступає не лише простором поширення політичних повідомлень, а одним із каналів артикуляції суспільних позицій, взаємодії громадян із політичними інститутами та включення громадянського суспільства до політико-комунікативного процесу. Дослідники наголошують на тому, що сама наявність відповідних комунікативних механізмів не гарантує їхньої результативності, оскільки ефективність партиципаторних форм залежить, зокрема, від того, наскільки політичні інститути здатні враховувати пропозиції та рекомендації громадян і громадянського суспільства [56, с. 69]. Таким чином, у сучасному вітчизняному дискурсі поступово утверджується розуміння того, що технологічна доступність двосторонньої комунікації та реальна політична результативність такого зворотного зв'язку не є тотожними явищами.

Умови повномасштабної війни суттєво модифікували характер взаємодії між державою, громадянським суспільством і громадянами, що також

знайшло відображення в сучасних політологічних дослідженнях. Г. Буканов, аналізуючи політичну комунікацію влади і суспільства в умовах воєнного стану, звертає увагу на посилення її стратегічного виміру та переміщення значної частини інформаційної взаємодії до інтернет-середовища, передусім соціальних мереж і месенджерів [6, с. 72–73]. Така трансформація зумовлена не лише технологічними перевагами цифрових каналів, а й специфікою кризового інформаційного середовища, у якому особливого значення набувають оперативність комунікації, достовірність інформації, протидія дезінформації та підтримання взаємодії між владою і суспільством [6, с. 73].

Показово, що в цьому випадку цифровізація політичної комунікації не означає повної заміни традиційних засобів масової інформації. За результатами досліджень сучасного українського комунікативного середовища соціальні мережі та онлайн-канали функціонують паралельно з телебаченням, пресою та радіо, формуючи комплексну систему поширення суспільно значущої інформації [56, с. 64, 67–69]. Такий висновок узгоджується з розглянутою у попередньому підрозділі концепцією гібридної медіасистеми та підтверджує доцільність аналізу інтернет-комунікацій не як ізольованої сфери, а як складової ширшого політико-комунікаційного простору, у якому цифрові й традиційні канали перебувають у постійній взаємодії.

Ще виразніше зміна дослідницьких акцентів простежується у працях, присвячених цифровій політичній участі. О. Скороход розглядає соціальні мережі як один із механізмів трансформації моделі взаємодії влади та суспільства, наголошуючи на їхній ролі у забезпеченні двостороннього зв'язку та формуванні нових каналів політичної активності громадян [71, с. 223]. Дослідник виокремлює серед основних напрямів цифрової політичної участі комунікацію та політичний діалог, формування суспільного запиту і громадської думки, громадську адвокацію, суспільну мобілізацію та публічний контроль. Важливим для дослідження інтернет-комунікацій є також висновок О. Скорохода щодо платформної диференціації політичної

комунікації. Дослідник звертає увагу на те, що ефективність цифрової політичної участі залежить від функціональних особливостей конкретної соціальної платформи, алгоритмів поширення контенту та характеристик її аудиторії [71, с. 223].

Таким чином, сучасний політологічний аналіз поступово виходить за межі узагальненого поняття «Інтернет» і переходить до дослідження неоднорідності цифрового середовища. Facebook, Telegram, X, YouTube, TikTok та інші платформи не можуть розглядатися як функціонально тотожні канали політичної комунікації, оскільки їхня архітектура, способи організації інформаційних потоків та механізми взаємодії користувачів створюють різні умови для поширення політичного контенту та політичної участі.

Відповідно, одним із помітних напрямів трансформації сучасного вітчизняного дискурсу є перехід від медіа-центричного до платформно орієнтованого аналізу політичної комунікації. Якщо раніше предметом дослідження переважно виступав Інтернет як цілісне інформаційно-комунікативне середовище, то сучасні дослідження дедалі частіше враховують специфіку окремих платформ, характер алгоритмічного поширення інформації, структуру цифрових аудиторій і різні способи взаємодії користувачів із політичним контентом. Це має особливе значення для аналізу політичної комунікації, оскільки інформаційний вплив залежить уже не лише від змісту повідомлення чи характеристик його автора, а й від технологічних та комунікативних умов його циркуляції.

Вищезазначена тенденція простежується у новітніх закордонних дослідженнях українського політико-комунікаційного простору. А. Павлюк на основі масштабного аналізу дописів українських політиків у Facebook та Twitter/X до і після початку повномасштабного вторгнення демонструє, що цифрові платформи стали важливим простором не лише внутрішньополітичного інформування, а й зовнішньої політичної комунікації. Результати проведеного ним аналізу засвідчать про суттєве зростання англomовної комунікації українських політичних діячів у Twitter/X після

повномасштабного вторгнення, тоді як Facebook продовжував активно використовуватися для безпосереднього інформування внутрішньої аудиторії українською мовою [163].

Цей аспект є важливим у контексті визначення просторових меж сучасної політичної комунікації. Інтернет-комунікації дозволяють політичним акторам одночасно працювати з внутрішньою та зовнішньою аудиторіями, диференціювати зміст повідомлень залежно від комунікативної мети й використовувати різні платформи відповідно до їхніх функціональних характеристик. Політичний комунікативний простір дедалі менше збігається з територіальними межами держави, а внутрішні політичні повідомлення можуть одночасно ставати елементами міжнародної комунікації та глобальних інформаційних потоків.

Аналіз новітніх досліджень, таким чином, дозволяє виявити суттєву зміну характеру вітчизняного наукового осмислення інтернет-комунікацій. Ранні праці значною мірою були спрямовані на визначення специфічних властивостей Інтернету як нового комунікативного середовища – інтерактивності, мультимедійності, оперативності, можливостей зворотного зв'язку та подолання просторових обмежень. Сучасні дослідження значно розширюють відповідне проблемне поле, включаючи до нього мережеву структуру взаємодії, довіру та соціальний капітал, цифрову політичну участь, платформну специфіку комунікації, стратегічний вимір інформаційної взаємодії в умовах війни та здатність цифрових каналів одночасно забезпечувати внутрішню й зовнішню політичну комунікацію [139; 56; 6; 71].

Співставлення закордонного і вітчизняного політологічних дискурсів свідчить про наявність спільної тенденції до поступового ускладнення розуміння інтернет-комунікацій. В обох дослідницьких традиціях простежується перехід від технологічно орієнтованого трактування Інтернету як нового каналу передавання інформації до його осмислення як складного мережевого та платформного середовища, що впливає на структуру

політичної взаємодії, характер інформаційних потоків, склад учасників комунікативного процесу та форми політичної участі.

Водночас закордонний дискурс характеризується більш ранньою та виразною концептуалізацією системних змін політичної комунікації, пов'язаних із фрагментацією публічної сфери, платформізацією медійного середовища, зміною механізмів інформаційного посередництва та залежністю політичних процесів від архітектури цифрових платформ [88; 179; 135]. У сучасних закордонних дослідженнях Інтернет дедалі рідше постає як самостійний технологічний фактор політичних змін; натомість увага концентрується на конкретних механізмах, через які цифрове середовище включається у політичний процес.

Вітчизняний політологічний дискурс, розвиваючись у руслі загальних тенденцій дослідження цифрової політичної комунікації, має водночас виразну контекстуальну специфіку. Значна частина українських досліджень концентрується на трансформації відносин між владою та громадянами, розвитку горизонтальних форм взаємодії, електронній демократії, політичній участі, громадянській мобілізації та функціонуванні політичної комунікації в умовах суспільно-політичних криз і війни [65; 139; 56; 6; 71]. Така проблематика значною мірою зумовлена особливостями політичного розвитку України, в межах якого поширення інтернет-комунікацій відбувалося паралельно з інтенсивними процесами демократичної трансформації, суспільної мобілізації та зміни характеру взаємодії держави і громадянського суспільства.

Важливо зазначити, що відмінності між закордонним і вітчизняним науковими дискурсами полягають не стільки у принципово різному розумінні природи інтернет-комунікацій, скільки у пріоритетності дослідницьких проблем. У закордонній політичній науці значний масив досліджень спрямований на концептуалізацію мережевої та платформної структури політичної комунікації, трансформацію публічної сфери, цифрову політичну участь, зміну механізмів інформаційного посередництва та нерівномірність

розподілу політичної уваги в цифровому середовищі [88; 179; 173; 174; 132]. Вітчизняні дослідження частіше пов'язують відповідні процеси з конкретними трансформаціями української політичної системи та практиками взаємодії між державою, політичними акторами і громадянським суспільством.

Разом із тим для обох дослідницьких традицій характерним є поступовий відхід від уявлення про Інтернет як нейтральний технологічний канал передавання політичної інформації. У сучасному науковому дискурсі цифрове середовище дедалі частіше розглядається як фактор, що впливає на саму організацію політичної комунікації: структуру інформаційних потоків, характер зв'язків між їх учасниками, можливості безпосередньої взаємодії, механізми залучення громадян та умови поширення політичного контенту. Водночас технологічна можливість комунікації сама по собі не визначає її політичних наслідків. Вони залежать від інституційного контексту, характеристик платформ, структури мережових зв'язків, рівня довіри між учасниками, політичної культури та способів використання відповідних комунікаційних інструментів.

Особливо показовою у цьому контексті є зміна наукового розуміння ролі громадянина у політико-комунікаційному процесі. У традиційних моделях масової політичної комунікації громадянин переважно розглядався як адресат політичного повідомлення, тоді як розвиток цифрового середовища створив можливості для одночасного виробництва, поширення, коментування та переосмислення політичної інформації самими користувачами. У закордонному дискурсі цей процес отримав відображення, зокрема, у концептуалізації цифрово-мережевої політичної участі, яка не зводиться до перенесення традиційної політичної активності в онлайн-середовище, а передбачає появу специфічних форм політичного залучення [173; 174]. У вітчизняних дослідженнях аналогічна тенденція проявляється через посилення уваги до горизонтальної політичної взаємодії, громадянської

мобілізації, механізмів зворотного зв'язку та участі користувачів у циркуляції політичної інформації.

Разом із розширенням можливостей політичної участі в науковій літературі дедалі чіткіше простежується критичне ставлення до ранніх уявлень про безумовно демократизаційний потенціал Інтернету. Технологічне зниження бар'єрів для виробництва та поширення політичної інформації не означає автоматичного усунення нерівності між учасниками комунікативного процесу. М. Гіндман звертає увагу на концентрацію уваги користувачів навколо обмеженої кількості цифрових ресурсів та акторів, що дозволяє говорити про відтворення комунікативних асиметрій уже в умовах цифрового середовища [132, с. 90–99]. Подальший розвиток платформної моделі Інтернету додав до цього проблему алгоритмічного посередництва, за якого доступність і видимість політичного контенту значною мірою залежать від архітектури та механізмів функціонування конкретних цифрових платформ [179, с. 40–45].

Зробимо наголос на тому, що сучасний політологічний дискурс характеризується переходом від технологічного до структурно-комунікативного розуміння Інтернету. Йдеться вже не лише про використання цифрових технологій у політичному процесі, а про зміну конфігурації самого політико-комунікаційного середовища. Інтернет-комунікації розширюють склад його учасників, створюють нові канали прямої взаємодії між політичними акторами та громадянами, посилюють роль неінституційних суб'єктів, змінюють співвідношення вертикальних і горизонтальних інформаційних потоків та формують нові механізми поширення й відбору політично значущої інформації.

Аналіз наявних досліджень також свідчить про певну фрагментарність наукового осмислення відповідних процесів. Значна частина праць присвячена окремим аспектам цифрової політичної комунікації – соціальним мережам, електронній демократії, політичній участі, виборчим кампаніям, мобілізації, платформним механізмам або стратегічним комунікаціям. У

результаті інтернет-комунікації нерідко постають як сукупність окремих технологій та практик, тоді як їхній системний вплив на трансформацію політико-комунікаційних процесів залишається менш цілісно концептуалізованим.

Для українського наукового контексту ця проблема набуває особливого значення, оскільки протягом останніх десятиліть розвиток інтернет-комунікацій супроводжував кілька етапів суттєвої трансформації політичної взаємодії. Зміни охопили не лише технологічні засоби поширення інформації, а й склад учасників політичної комунікації, характер взаємодії між владою та громадянами, механізми громадянської мобілізації, способи формування та поширення політичного контенту. Це дає підстави розглядати інтернет-комунікації не лише як інструмент реалізації окремих політичних практик, а як один із чинників структурної трансформації політико-комунікаційного простору сучасної України.

Відповідно, у межах нашого дослідження політичні інтернет-комунікації розглядаються як система мережевої взаємодії політичних інститутів та акторів, медіа, громадянського суспільства й окремих користувачів, у межах якої відбуваються створення, поширення, обмін та інтерпретація політично значущої інформації. Їх трансформаційний потенціал пов'язаний насамперед зі зміною логіки політичної взаємодії: від переважно одностороннього поширення інформації до багатовекторної мережевої циркуляції; від чіткого розмежування між виробником і споживачем політичного контенту – до поєднання цих комунікативних ролей; від домінування інституційних каналів – до співіснування інституційних і неінституційних суб'єктів політичної комунікації.

1.3. Типологія сучасних політичних інтернет-комунікацій.

Різноманітність форм політичної взаємодії у цифровому середовищі зумовлює необхідність систематизації політичних інтернет-комунікацій та визначення критеріїв їх типологізації. На відміну від традиційної політичної

комунікації, в межах якої інформаційні потоки значною мірою формувалися інституційними політичними акторами та професійними медіа, сучасне інтернет-середовище характеризується множинністю суб'єктів, каналів, технологічних платформ і способів взаємодії. Одне політичне повідомлення може одночасно циркулювати між органами державної влади, політичними партіями, засобами масової інформації, громадськими організаціями, лідерами думок та окремими користувачами, набуваючи при цьому різних форм і виконуючи різні комунікативні функції.

Така неоднорідність не дозволяє зводити типологію політичних інтернет-комунікацій лише до переліку технологічних каналів – вебсайтів, соціальних мереж, месенджерів, відеоплатформ чи інших цифрових сервісів. Тип комунікації визначається не тільки технічним середовищем її реалізації, а й характером взаємодії між учасниками, напрямом інформаційного потоку, складом суб'єктів, функціональним призначенням повідомлення та рівнем залучення аудиторії. Відповідно, один і той самий цифровий канал може використовуватися для принципово різних типів політичної комунікації: одностороннього інформування, діалогу з громадянами, громадської мобілізації, політичної агітації, деліберації або координації колективних дій.

З огляду на це політичні інтернет-комунікації доцільно типологізувати за сукупністю взаємопов'язаних критеріїв. У межах цього дослідження пропонується враховувати: напрям інформаційної взаємодії; рівень інтерактивності; суб'єктний склад; функціональне призначення та технологічно-платформну форму. Застосування багатокритеріального підходу дозволяє розглядати політичну інтернет-комунікацію не як набір ізольованих цифрових інструментів, а як систему різних за своєю структурою та функціональною логікою комунікативних практик.

Наявні в науковій літературі класифікації здебільшого акцентують увагу на окремих вимірах політичної комунікації – напрямі інформаційного потоку, характері взаємодії, типах суб'єктів, функціях або технологічних каналах. Водночас складність сучасного цифрового середовища унеможливорює

вичерпну характеристику політичних інтернет-комунікацій на основі лише одного з таких критеріїв. Тому в межах цього дослідження пропонується багатокритеріальна типологія політичних інтернет-комунікацій, яка поєднує структурний, інтерактивний, суб'єктний, функціональний та технологічно-платформний виміри.

У науковій літературі одним із традиційних підходів до класифікації політичної комунікації є її розмежування за напрямом інформаційної взаємодії, насамперед на вертикальну та горизонтальну. Водночас специфіка цифрового мережевого середовища потребує розширення відповідного поділу, оскільки значна частина сучасних політичних інформаційних потоків не може бути однозначно віднесена лише до вертикальної або горизонтальної моделі. Тому в межах цього дослідження пропонується доповнити традиційну дихотомію багатовекторним мережевим типом політичної інтернет-комунікації, що відображає одночасну взаємодію множини інституційних і неінституційних суб'єктів.

Одним із базових критеріїв типологізації є напрям інформаційної взаємодії. У класичному розумінні політична комунікація може здійснюватися вертикально та горизонтально. Вертикальна модель характеризує взаємодію між суб'єктами, які займають різні позиції в політичній системі, зокрема між державними інституціями та громадянами, політичними партіями та виборцями, посадовими особами та суспільством. Горизонтальна комунікація, натомість, відбувається між учасниками з відносно рівним політичним або комунікативним статусом – громадянами, громадськими організаціями, активістськими групами, професійними чи іншими мережевими спільнотами.

Однак застосування відповідної дихотомії до сучасного інтернет-середовища потребує уточнення. Цифрові платформи суттєво послаблюють стабільність меж між вертикальними та горизонтальними інформаційними потоками. Повідомлення, створене інституційним політичним суб'єктом і первинно спрямоване «згори вниз», після публікації у соціальній мережі

може поширюватися користувачами, коментуватися, інтерпретуватися, ставати предметом міжгрупового обговорення та повертатися до політичного суб'єкта у вигляді суспільної реакції. Аналогічно ініційоване громадянами повідомлення може внаслідок мережевого поширення потрапити до медіа, політичних організацій чи органів влади та вплинути на подальший публічний дискурс. Таким чином, цифрове середовище не усуває вертикальної та горизонтальної комунікації, але створює умови для їх постійного перетину.

У зв'язку з цим поряд із вертикальним і горизонтальним типами доцільно виокремити багатовекторну мережеву політичну інтернет-комунікацію. Її принципова відмінність полягає у відсутності стабільного односпрямованого інформаційного потоку та чіткого розподілу учасників на постійних комунікаторів і реципієнтів. Інформація циркулює між множиною інституційних та неінституційних суб'єктів, кожен із яких залежно від конкретної ситуації може створювати повідомлення, поширювати його, доповнювати власною інтерпретацією або реагувати на інформацію інших учасників. Таким чином, мережева модель поєднує вертикальні та горизонтальні комунікативні зв'язки у складну систему багатосторонньої взаємодії.

Виокремлення багатовекторної комунікації має принципове значення для типологізації сучасних політичних інтернет-комунікацій, оскільки дозволяє врахувати зміну ролі аудиторії в цифровому середовищі. Громадянин перестає бути виключно кінцевим адресатом політичного повідомлення й отримує можливість включатися у подальшу циркуляцію інформації. Водночас це не означає повного усунення ієрархії між учасниками політичного процесу: державні інституції, політичні партії, професійні медіа та інші впливові суб'єкти зберігають нерівні ресурсні можливості щодо створення та поширення контенту. Тому мережеву політичну комунікацію доцільно розуміти не як повністю горизонтальну систему, а як поєднання різних за напрямом і ступенем асиметрії інформаційних зв'язків.

Наступним критерієм типологізації є характер взаємодії та рівень інтерактивності. Спираючись на наявні в теорії комунікації підходи до розмежування односторонніх і двосторонніх моделей, зокрема концепцію Дж. Груніга та Т. Ганта, а також на розуміння інтерактивності як послідовного взаємозв'язку між повідомленнями учасників комунікації, запропоноване Ш. Рафаелі, у межах цього дослідження доцільно здійснити їх адаптацію до специфіки політичного інтернет-середовища [127, с. 22–24; 164, с. 111]. За характером взаємодії та рівнем інтерактивності пропонується виокремити односторонню інформаційну, двосторонню інтерактивну та багатосторонню мережеву політичну інтернет-комунікацію.

Одностороння інформаційна модель передбачає переважне спрямування політичного повідомлення від комунікатора до аудиторії без істотного впливу реакції реципієнтів на подальший перебіг комунікативного процесу. У цифровому середовищі така модель може реалізовуватися через офіційні вебсайти органів влади, інформаційні сторінки політичних партій, електронні розсилки, новинні повідомлення або публікації в соціальних медіа, якщо їх основною функцією залишається інформування, а механізми зворотного зв'язку фактично не залучаються до подальшої взаємодії. Тому сама наявність цифрового каналу або технічної можливості коментування ще не є достатньою підставою для визначення комунікації як інтерактивної: принципове значення має те, чи включається реакція аудиторії у наступні етапи комунікативного процесу.

Для концептуалізації відповідної відмінності доцільним є звернення до моделей Дж. Груніга та Т. Ганта. Дослідники розмежовували, зокрема, модель одностороннього публічного інформування та двосторонню асиметричну й симетричну моделі комунікації [127, с. 21–23]. Хоча ця типологія була розроблена насамперед у межах теорії зв'язків із громадськістю, закладений у ній критерій спрямованості інформаційного потоку та характеру зворотного зв'язку має евристичну цінність і для аналізу політичних інтернет-комунікацій. У моделі публічного інформування основний інформаційний

рух залишається односпрямованим, тоді як двосторонні моделі передбачають отримання організацією інформації від аудиторії та включення її до комунікативного процесу [127, с. 22–23].

Двостороння інтерактивна модель характеризується наявністю зворотного зв'язку та послідовним обміном повідомленнями між політичним суб'єктом і аудиторією. У такому разі громадяни можуть не лише отримувати політичну інформацію, а й реагувати на неї, ставити запитання, коментувати, висловлювати позицію, брати участь в онлайн-консультаціях та інших формах цифрової взаємодії. Важливо при цьому розрізняти технічну можливість реакції та повноцінну інтерактивність. Ш. Рафаелі пов'язує інтерактивність не просто з наявністю відповіді, а зі ступенем, у якому наступні повідомлення враховують і продовжують попередні етапи комунікативного обміну [164, с. 111]. Відповідно, для політичної інтернет-комунікації інтерактивність означає не стільки доступність функцій коментування чи реагування, скільки формування послідовної взаємодії, у межах якої повідомлення однієї сторони впливають на подальшу комунікативну поведінку іншої.

У межах двосторонньої моделі, своєю чергою, доцільно розрізняти асиметричний і симетричний різновиди взаємодії. У двосторонній асиметричній комунікації зворотний зв'язок використовується передусім як ресурс для підвищення ефективності впливу: політичний актор отримує інформацію про настрої, реакції та очікування аудиторії, однак використовує її переважно для адаптації власних повідомлень і комунікаційної стратегії. У симетричній моделі зворотний зв'язок набуває більш самостійного значення, оскільки передбачає взаємне врахування позицій сторін і потенційну корекцію комунікативної поведінки не лише аудиторією, а й самим інституційним суб'єктом [127, с. 23]. У первинній концепції Дж. Груніга і Т. Ганта саме двостороння симетрична модель пов'язувалася з орієнтацією на взаєморозуміння між організацією та її громадськістю [127, с. 22].

У політичному середовищі відповідна відмінність є особливо важливою, оскільки дозволяє розмежувати формальну інтерактивність і реальну комунікативну взаємодію. Наприклад, використання соціальних мереж політичним актором для моніторингу реакцій громадян та подальшого корегування способів переконання аудиторії відповідає переважно асиметричній логіці. Натомість електронні консультації, обговорення суспільно значущих рішень або інші механізми, за яких позиція громадян реально включається у процес формування чи корекції політичної позиції, наближаються до симетричної моделі. Отже, ступінь інтерактивності політичної інтернет-комунікації доцільно визначати не лише кількістю реакцій або доступністю цифрових інструментів зворотного зв'язку, а й характером використання отриманої від аудиторії інформації.

Поряд із цим сучасне цифрове середовище вже не завжди може бути адекватно описане навіть двосторонньою моделлю «політичний суб'єкт – аудиторія». Соціальні медіа та цифрові платформи створили умови, за яких інформаційна взаємодія одночасно відбувається між значною кількістю учасників, а політичне повідомлення після первинної публікації може поширюватися незалежно від його автора, доповнюватися новими інтерпретаціями та переходити між різними комунікативними мережами. Це дає підстави виокремити багатосторонню мережеву модель політичної інтернет-комунікації.

Її визначальною характеристикою є множинність центрів виробництва та поширення інформації. Політичні інститути, медіа, громадські організації, політичні лідери, блогери, експертні спільноти та окремі громадяни можуть одночасно виступати авторами, адресатами, інтерпретаторами і ретрансляторами політичного контенту. Унаслідок цього комунікаційний процес набуває нелінійного характеру, а рух інформації залежить від взаємодії значної кількості мережевих вузлів. А. Костирев, аналізуючи структуру мережевої політичної комунікації, наголошує на її інтерактивному й багатовимірному характері та пов'язує ефективність комунікативної мережі

не лише з кількістю зв'язків, а й із залученістю учасників, довірою та якістю взаємодії між ними [139, с. 106–108].

При цьому багатостороння мережева модель не означає повної рівності всіх її учасників. У межах цифрової мережі можуть формуватися центри підвищеного інформаційного впливу, навколо яких концентруються активні учасники та ширші периферійні аудиторії. А. Костирев, зокрема, розрізняє ядро мережевої комунікації, активну напівпериферію та відкриту периферію, що виконують різні функції у створенні, інтерпретації та поширенні політичних повідомлень [139, с. 107–108]. Таким чином, мережевість не усуває асиметрії політичної комунікації, а змінює механізми її формування: поряд з інституційним статусом дедалі більшого значення набувають структура цифрових зв'язків, рівень залучення аудиторії та здатність окремих учасників забезпечувати подальшу циркуляцію повідомлень.

Отже, за характером взаємодії та рівнем інтерактивності політичні інтернет-комунікації доцільно диференціювати на односторонні інформаційні, двосторонні інтерактивні та багатосторонні мережеві. Двостороння комунікація може мати асиметричний або симетричний характер залежно від того, яку функцію виконує зворотний зв'язок. Запропонована градація відображає не жорстку послідовність історичних стадій, а різні моделі, які можуть одночасно функціонувати в сучасному цифровому політичному середовищі. Офіційний вебресурс може використовуватися переважно для одностороннього інформування, сторінка політичного актора в соціальній мережі – для двосторонньої взаємодії, тоді як суспільно-політична дискусія, що поширюється між великою кількістю платформ та учасників, набуває ознак багатосторонньої мережевої комунікації.

Іншим важливим критерієм типологізації політичних інтернет-комунікацій є суб'єктний склад комунікативного процесу. Цей критерій набуває особливого значення в цифровому середовищі, оскільки поширення інтернет-комунікацій істотно розширило коло суб'єктів, здатних самотійно

створювати та поширювати політично значущу інформацію. Узагальнення наявних у науковій літературі підходів до визначення суб'єктів політичної інтернет-комунікації дає підстави запропонувати їх типологізацію за домінантним суб'єктом комунікативного процесу. За цим критерієм у межах дослідження доцільно виокремити інституційно-політичну, персоналізовану політичну, медійну, громадянську мережеву інтернет-комунікацію.

У традиційній системі політичної комунікації коло суб'єктів, здатних самостійно формувати й поширювати політично значущі повідомлення для масової аудиторії, значною мірою обмежувалося політичними інститутами та професійними медіа. Розвиток інтернет-комунікацій істотно розширив цей склад. Поряд з органами державної влади, політичними партіями та засобами масової інформації самостійними учасниками політико-комунікаційного процесу дедалі частіше виступають громадські організації, політичні й громадські лідери, експерти, блогери, мережеві спільноти та окремі користувачі. Відповідно, цифрове середовище формує багатосуб'єктну модель, у межах якої виробництво, інтерпретація та поширення політичної інформації вже не належать виключно до компетенції професійних або інституціоналізованих комунікаторів.

З огляду на це за домінантним суб'єктом комунікативного процесу доцільно виокремити інституційно-політичну, персоналізовану політичну, медійну, громадянську мережеву інтернет-комунікацію. Водночас відповідні типи необхідно розглядати як аналітичні, а не як цілком ізольовані категорії, оскільки в реальному цифровому середовищі межі між ними можуть бути рухомими. Наприклад, посадова особа одночасно є представником політичної інституції та персоніфікованим суб'єктом комунікації, а повідомлення громадської організації після його поширення користувачами може набувати ознак ширшої мережевої комунікації.

Інституційно-політична інтернет-комунікація здійснюється суб'єктами, які мають формалізований статус у політичній системі: органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними партіями,

парламентськими структурами, державними установами та іншими політичними інституціями. Її принциповою характеристикою є зв'язок між комунікатором та відповідною інституційною позицією, унаслідок чого поширювана інформація може мати офіційний характер, репрезентувати позицію певного органу або використовуватися для інформування громадян про його діяльність. Водночас цифрове середовище розширює функціональні можливості такої комунікації, дозволяючи поєднувати офіційне інформування із зворотним зв'язком, консультаціями, публічним реагуванням на суспільні запити та іншими формами безпосередньої взаємодії.

Показовою в цьому контексті є запропонована Д. Левченко класифікація суб'єктів міжнародної політичної інтернет-комунікації, до яких дослідниця відносить глав держав, уряди та їх очільників, окремі міністерства й відомства, дипломатичні установи та окремих політичних діячів [42, с. 125]. Хоча відповідна типологія стосується передусім міжнародного політичного інтернет-дискурсу, вона демонструє важливу особливість сучасної цифрової комунікації: поряд з інституцією як колективним суб'єктом дедалі більшої ваги набуває особистість політичного актора, здатного здійснювати комунікацію від власного імені.

Це надало досліднику підстави для виокремлення персоналізованої політичної інтернет-комунікації, суб'єктами якої виступають політичні лідери, державні посадовці, кандидати на виборні посади та інші персоніфіковані політичні актори. На відміну від інституційного типу, у цьому випадку комунікація організовується навколо конкретної особи, її публічного образу, позиції, стилю мовлення та безпосередньої взаємодії з аудиторією. Д. Левченко звертає увагу на те, що соціальні мережі дозволяють політичним діячам одночасно доносити офіційну інформацію і власну позицію, підтримувати політичний імідж та скорочувати комунікативну дистанцію із суспільством [42, с. 124].

Важливим проявом персоналізованої політичної інтернет-комунікації є політичний блогінг. А. Бахметьєв зазначає, що політичні лідери

використовують блоги для представлення власних позицій, реагування на кризові ситуації, формування публічного образу та прямої комунікації з електоратом [4, с. 24]. Цифрові платформи, таким чином, створюють можливість для політичного актора частково обходити традиційне медійне посередництво й самостійно визначати зміст, форму та час поширення повідомлення. Проте така персоналізація не означає повного відокремлення особистої та інституційної комунікації: для політиків і посадових осіб ці два рівні нерідко перетинаються, що може ускладнювати розмежування офіційної позиції інституції та індивідуальної позиції конкретного політичного діяча.

Окремий тип становить медійна політична інтернет-комунікація, суб'єктами якої є професійні онлайн-медіа, редакції традиційних засобів масової інформації, що функціонують у цифровому просторі, журналісти та інші професійні виробники суспільно-політичного контенту. Їх роль не обмежується технічним передаванням повідомлень політичних акторів. Медійні суб'єкти здійснюють відбір політично значущої інформації, її інтерпретацію, контекстуалізацію та включення до ширшого публічного дискурсу. Водночас в умовах цифрового середовища традиційне медійне посередництво співіснує з прямою комунікацією політичних акторів та користувацьким контентом, унаслідок чого професійні медіа вже не мають виключної монополії на формування політичних інформаційних потоків.

Наступним типом є громадянська складова інтернет-комунікації, суб'єктами якої виступають громадські організації, суспільні рухи, активістські групи, професійні об'єднання та інші організовані структури громадянського суспільства. На відміну від інституційно-політичної комунікації, її суб'єкти не здійснюють державну владу, однак можуть брати активну участь у формуванні публічного порядку денного, представленні суспільних інтересів, громадському контролю, адвокації та мобілізації громадян. Цифрові канали при цьому знижують залежність таких суб'єктів від традиційних медіа як посередників і дозволяють безпосередньо

звертатися до цільових аудиторій, організовувати мережеві спільноти та координувати колективні дії.

Виокремлення громадянської складової інтернет-комунікації зумовлене зміною комунікативного статусу інститутів громадянського суспільства в цифровому середовищі. Якщо в традиційній моделі політичної комунікації громадські організації, суспільні рухи та ініціативні групи значною мірою виступали реципієнтами інформації або посередниками між державою та громадянами, то розвиток цифрових каналів надав їм можливість самостійно створювати та поширювати політично значущу інформацію, ініціювати суспільні дискусії, мобілізувати громадян, здійснювати адвокацію та впливати на формування публічного порядку денного. Таким чином, громадянське суспільство в сучасному цифровому комунікативному просторі функціонує як самостійний центр виробництва й поширення політичних повідомлень.

Найбільш специфічною для цифрового середовища є мережева політична інтернет-комунікація. Її суб'єктами можуть виступати окремі громадяни, блогери, лідери думок, неформальні онлайн-спільноти та ситуативно сформовані мережі користувачів, які не обов'язково мають формалізований політичний або організаційний статус. Їхня участь може полягати у створенні авторського політичного контенту, коментуванні та інтерпретації повідомлень інших суб'єктів, їх републікації, поширенні в межах власних мережевих зв'язків або ініціюванні нових тем суспільного обговорення.

Саме цей тип найвиразніше демонструє один із ключових наслідків цифрової трансформації політичної комунікації – зміну традиційного розподілу комунікативних ролей.. Користувач може одночасно бути реципієнтом, автором, інтерпретатором, посередником і ретранслятором політичної інформації. Завдяки його активності повідомлення здатне виходити за межі первинної аудиторії, переходити між різними онлайн-спільнотами та в окремих випадках потрапляти до порядку денного

професійних медіа або політичних інституцій. У нинішньому тексті дисертації ця тенденція вже характеризується як формування багатосуб'єктної мережевої моделі, у межах якої політичні діячі, медіа, громадські організації, блогери, онлайн-спільноти й окремі користувачі одночасно беруть участь у виробництві, інтерпретації та поширенні політичної інформації.

Разом з тим виокремлення мережевої комунікації не передбачає прирівнювання комунікативних можливостей усіх її учасників. Видимість політичного повідомлення залежить від розміру й структури аудиторії, авторитету комунікатора, рівня мережевого залучення, механізмів поширення контенту та особливостей конкретної платформи. Тому розширення кола суб'єктів означає насамперед демонополізацію можливості брати участь у створенні політичного контенту, а не усунення нерівностей у його потенційному охопленні та впливі.

Окрім того, сучасна суб'єктна структура політичної інтернет-комунікації характеризується значною рухливістю комунікативних ролей. Той самий актор може одночасно належати до кількох типів: політичний діяч може вести персональний блог і водночас представляти державну інституцію; журналіст – виконувати професійну медійну функцію та розвивати власний персональний канал; громадський активіст – представляти організацію й одночасно виступати як лідер мережевої спільноти. Саме тому суб'єктна типологія має ґрунтуватися не виключно на формальному статусі учасника, а передусім на домінантній комунікативній ролі, яку він виконує в конкретному процесі взаємодії.

Типологізація за суб'єктним критерієм дозволяє зафіксувати одну з принципових трансформацій політичної комунікації в цифрову епоху – перехід від відносно обмеженого кола інституційних виробників політичної інформації до багатосуб'єктної системи її створення та циркуляції. Інституційно-політичні, персоналізовані, медійні, громадянські мережеві комунікації співіснують у межах єдиного цифрового простору, взаємодіють

між собою та можуть послідовно включатися в поширення одного й того самого політичного повідомлення.

Важливим критерієм систематизації політичних інтернет-комунікацій є також їхнє функціональне призначення, тобто домінантне завдання, яке реалізується в процесі комунікативної взаємодії. Аналіз наукових підходів до функцій політичної комунікації та практик її здійснення в цифровому середовищі свідчить про їх значну варіативність і взаємопов'язаність. З огляду на це у межах дослідження пропонується розрізняти інформаційну, діалогічну, мобілізаційну, партисипативну, деліберативну, іміджево-репутаційну та стратегічно-впливову політичну інтернет-комунікацію. Такий поділ ґрунтується на визначенні домінантної функції конкретного комунікативного процесу, оскільки одна й та сама цифрова практика може одночасно реалізовувати кілька функцій.

Інформаційна політична інтернет-комунікація спрямована насамперед на створення, оперативне поширення та забезпечення доступу до політично значущої інформації. Вона охоплює повідомлення органів державної влади, політичних партій і діячів, матеріали онлайн-медіа, інформаційні повідомлення громадських організацій та інші форми цифрового інформування аудиторії. Інформаційна функція є базовою для політичної комунікації, оскільки саме циркуляція відомостей про політичні події, рішення, позиції та діяльність політичних акторів створює інформаційне підґрунтя для подальшого формування оцінок, ставлень і моделей політичної поведінки. Б. Макнейр звертає увагу на те, що розвиток Інтернету та соціальних медіа розширив можливості політичних акторів безпосередньо звертатися до окремих сегментів аудиторії та послабив залежність політичної комунікації від традиційної односторонньої медійної моделі [154, с. 6].

В сучасних умовах в інтернет-середовищі інформаційна функція дедалі рідше реалізується в ізольованій односторонній формі. Надане користувачеві повідомлення може стати предметом коментування, поширення, уточнення або критичної інтерпретації, унаслідок чого первинно інформаційна

комунікація переходить у діалогічну чи мережеву взаємодію. Саме тому цифровий канал сам по собі не визначає функціонального типу політичної комунікації: вирішальним є домінантне комунікативне завдання та характер подальшої взаємодії з повідомленням.

Діалогічна політична інтернет-комунікація орієнтована на встановлення та підтримання взаємного обміну між політичними суб'єктами й аудиторією. Її визначальною рисою є не просто наявність технічної можливості для реакції, а включення зворотного зв'язку в подальший комунікативний процес. С. Коулман і Дж. Блумлер, досліджуючи демократичний потенціал Інтернету, наголошують на необхідності подолання комунікативної дистанції між представниками політичних інститутів і громадянами та розвитку постійної, а не епізодичної взаємодії між тими, хто управляє, і тими, кого вони представляють [106, с. 166]. У цьому розумінні цифрові інструменти створюють потенціал для переходу від простого інформування до комунікативної моделі, у якій громадянська реакція може бути почутою та врахованою.

До діалогічного типу можуть бути віднесені онлайн-консультації, сесії запитань і відповідей, комунікація через офіційні сторінки політичних інституцій та діячів, інтерактивні обговорення та інші практики, що передбачають взаємний обмін повідомленнями. При цьому, як слушно зауважують С. Коулман і Дж. Блумлер, сама поява державних або політичних інституцій в Інтернеті ще не забезпечує повноцінної інтерактивності: цифровий ресурс може залишатися фактично «електронною брошурою», якщо він використовується переважно для одностороннього передавання інформації [106, с. 90]. Таким чином, діалогічну функцію доцільно пов'язувати не з формальною наявністю цифрових каналів зворотного зв'язку, а з реальною можливістю комунікативної взаємодії.

Мобілізаційна політична інтернет-комунікація має на меті спонукання аудиторії до колективної або індивідуальної політичної дії. Її зміст може бути пов'язаний із залученням до виборчих кампаній, протестних акцій,

громадських ініціатив, адвокаційних кампаній, збору ресурсів, поширення інформаційних повідомлень або інших форм суспільно-політичної активності. Важливе теоретичне значення для розуміння цієї функції має концепція логіки сполучної дії (*logic of connective action*) В. Ленса Беннетта та Александри Сегерберґ, які показують, що цифрові медіа можуть забезпечувати координацію колективної дії через персоналізоване поширення політично значущого контенту без обов'язкової залежності від жорстко централізованих організаційних структур [89, с. 752–753]. У цьому випадку інтернет-комунікація виконує не лише функцію передавання інформації про певну проблему, а створює механізм переходу від інформаційної обізнаності до дії. Поширення повідомлення між персональними мережами користувачів може одночасно забезпечувати збільшення його аудиторії, формування відчуття причетності до спільної проблеми та координацію конкретних форм активності. Саме ця здатність поєднувати інформаційний обмін із швидкою мережевою мобілізацією відрізняє відповідний тип від суто інформаційної політичної інтернет-комунікації [89, с. 744–746, 752–753].

Близькою до мобілізаційної, однак функціонально відмінною є партисипативна політична інтернет-комунікація, домінантним завданням якої є включення громадян безпосередньо в політичну участь. Й. Теохаріс обґрунтовує концепцію цифрово-мережевої участі (*digitally networked participation*), наголошуючи, що цифрові медіа не лише забезпечують нові канали для традиційних форм політичної діяльності, але й створюють специфічні практики участі, які можуть набувати самостійного політичного значення [174, с. 5–6]. Відтак політична інтернет-комунікація може розглядатися як партисипативна тоді, коли її результатом або безпосереднім завданням є включення користувача у процес політичної взаємодії, а не лише його інформування чи переконання.

До відповідного типу можуть належати електронні петиції, цифрові громадські консультації, онлайн-кампанії, участь у політичних обговореннях, звернення до органів влади через цифрові інструменти та інші практики, за

допомогою яких громадянин отримує можливість виражати позицію або впливати на політичний процес. С. Коулман і Дж. Блумлер пов'язують демократичний потенціал цифрової комунікації саме з можливістю зробити голос громадянина помітним для політичної системи та забезпечити реальний зв'язок між громадянською активністю і процесами демократичного врядування [106, с. 3–4].

Водночас партисипативну функцію слід відрізнити від деліберативної політичної інтернет-комунікації. Якщо перша пов'язана передусім із включенням громадянина до політичної дії або процесу участі, то друга орієнтована на публічне обговорення політично значущих проблем, обмін аргументами та формування позицій у процесі комунікативної взаємодії. Шведський медіа-дослідник П. Дальгрєн, досліджуючи взаємозв'язок Інтернету, публічної сфери та політичної комунікації, виокремлює інтерактивний вимір цифрової публічної сфери та звертає особливу увагу на можливості й обмеження онлайн-деліберації [109, с. 149–150, 155–157].

У межах деліберативної комунікації цифрове середовище постає не лише каналом поширення вже сформованих політичних позицій, а простором їх зіставлення, аргументації та потенційного переосмислення. До цього типу можуть належати тематичні публічні дискусії, форуми, цифрові громадські обговорення, експертно-громадські платформи та інші форми онлайн-взаємодії, спрямовані на обговорення суспільно значущих проблем. Водночас П. Дальгрєн застерігає від надмірно оптимістичного трактування цифрової публічної сфери: розширення можливостей для висловлення позицій саме по собі не гарантує якості або раціональності політичної дискусії [109, с. 156–157].

Окремим функціональним типом доцільно визначити іміджево-репутаційну політичну інтернет-комунікацію, спрямовану на формування, підтримання або корекцію публічного образу політичного суб'єкта. У цьому контексті Г. Куц визначає політичний імідж як «сформований з метою популяризації образ певного політичного діяча, політичної інституції,

політичного руху тощо, який здатний здійснювати емоційно-психологічний вплив на реципієнтів іміджу» [39, с. 174]. Особливого значення ця функція набуває в умовах персоналізації цифрової політичної комунікації, коли соціальні медіа створюють можливості для безпосереднього представлення політичного діяча аудиторії. С. Кройкемайєр, Г. ван Ноорт, Р. Влігентхарт і К. де Вріз показують, що цифрове середовище одночасно посилює персоналізовану та інтерактивну політичну комунікацію, надаючи окремим політикам можливість активніше профілювати себе перед громадянами [143, с. 54–55].

Важливим компонентом такої комунікації стає конструювання автентичності політичного актора. Г. Енлі на прикладі президентської кампанії у США 2016 року показує, що соціальні медіа можуть використовуватися політиками як безпосередній інформаційний канал, водночас дозволяючи формувати специфічний стиль самопрезентації та образ «автентичного» політичного суб'єкта [113, с. 57–59]. Таким чином, іміджево-репутаційна інтернет-комунікація охоплює не лише традиційне створення позитивного образу, а й ширші практики персоналізації, демонстрації безпосередності, формування довіри та конструювання публічної ідентичності політичного актора.

Нарешті, стратегічно-впливова політична інтернет-комунікація характеризується цілеспрямованим використанням цифрових комунікаційних інструментів для досягнення визначених політичних цілей – формування підтримки, переконання аудиторії, зміни її ставлень, мобілізації виборців або реалізації виборчої чи іншої політичної стратегії. Її відмінність від інших функціональних типів полягає у підпорядкуванні комунікативних практик попередньо визначеним стратегічним завданням політичного суб'єкта.

Д. Крайс, досліджуючи технологічно інтенсивні виборчі кампанії, показує, що цифрові технології, бази даних та аналітичні інструменти дедалі глибше інтегруються у процес планування політичної комунікації, дозволяючи кампаніям детальніше сегментувати аудиторії, персоналізувати

взаємодію та координувати різні комунікативні практики [141, с. 4–5]. Подальші дослідження Д. Крайса та Ш. Макгрегора засвідчили, що цифрова політична стратегія формується не лише самими політичними штабами: технологічні компанії та платформи також можуть активно впливати на розроблення цифрової стратегії, контенту та способів його поширення [140, с. 155, 168–170].

При цьому стратегічно-впливову комунікацію не доцільно автоматично ототожнювати з маніпуляцією. Стратегічний характер означає насамперед наявність визначеної політичної мети, цільової аудиторії та узгодженого використання комунікаційних ресурсів для її досягнення. Конкретні методи такого впливу можуть варіюватися від відкритого переконання та політичної агітації до персоналізованої комунікації й алгоритмічно оптимізованого поширення повідомлень. Відповідно, оцінювання їх демократичності або маніпулятивності потребує окремого аналізу механізмів, змісту й умов здійснення комунікативного впливу.

Узагальнення функціонального критерію засвідчує, що запропоновані типи не утворюють взаємовиключних категорій. Одне політичне повідомлення може початково виконувати інформаційну функцію, у процесі мережевої циркуляції набувати діалогічного або деліберативного характеру, сприяти мобілізації громадян і водночас бути складовою ширшої іміджевої чи стратегічної комунікації. Тому віднесення конкретної практики до певного функціонального типу має здійснюватися за її домінантною комунікативною метою, що дозволяє зберегти аналітичну чіткість типології та водночас врахувати багатofункціональність сучасного цифрового середовища.

Окремі типи політичної інтернет-комунікації можуть реалізовуватися через різні технологічні та платформні середовища – офіційні вебресурси, онлайн-медіа, соціальні мережі, месенджери, відеоплатформи, блогові та інші цифрові сервіси. Значення платформного середовища при цьому не варто зводити лише до технічного забезпечення комунікації. Як зазначають Х. ван Дейк, Т. Поелл і М. де Ваал, сучасні цифрові платформи формують власну

інфраструктурну й алгоритмічну логіку, яка впливає на організацію суспільної взаємодії, циркуляцію інформації та її видимість для різних аудиторій [179, с. 4, 40–41]. Водночас технологічний канал сам по собі не визначає тип політичної комунікації: одна й та сама платформа може використовуватися для одностороннього інформування, діалогу, громадянської мобілізації, політичної участі, формування репутації або реалізації стратегічного впливу. Тому в межах цього дослідження платформний критерій розглядається як допоміжний щодо структурних, суб'єктних і функціональних характеристик політичної інтернет-комунікації.

Проведена систематизація дає підстави розглядати сучасні політичні інтернет-комунікації як багатовимірне явище, типологізація якого потребує одночасного врахування кількох критеріїв. За напрямом інформаційної взаємодії вони можуть набувати вертикального, горизонтального або багатовекторного мережевого характеру; за рівнем інтерактивності – реалізовуватися у формі односторонньої інформаційної, двосторонньої інтерактивної або багатосторонньої мережевої комунікації; за домінантним суб'єктом – бути інституційно-політичними, персоналізованими політичними, медійними, громадянськими мережевими; за функціональним призначенням – інформаційними, діалогічними, мобілізаційними, партисипативними, деліберативними, іміджево-репутаційними або стратегічно-впливовими. Запропонована типологія має аналітичний характер і не передбачає жорсткого розмежування відповідних типів, оскільки конкретна практика політичної інтернет-комунікації може одночасно поєднувати ознаки декількох із них.

Отже, специфіка сучасних політичних інтернет-комунікацій полягає не лише у множинності доступних цифрових каналів, а передусім у варіативності моделей взаємодії, складу учасників та функцій, які реалізуються в межах цифрового політичного простору. Їх розвиток сприяє ускладненню структури політичних інформаційних потоків, поєднанню вертикальних і горизонтальних зв'язків, розширенню кола суб'єктів

політичної комунікації та посиленню ролі громадян у створенні, поширенні й інтерпретації політично значущої інформації. Визначені типи та критерії їх розмежування формують теоретичну основу для подальшого аналізу конкретних напрямів функціонування інтернет-комунікацій у політико-інформаційному просторі України, зокрема їх використання у розвитку громадянського суспільства, політичній участі та взаємодії між державою і громадянами.

Висновки до розділу 1.

Проведений теоретико-концептуальний аналіз засвідчив, що розвиток інтернет-комунікацій суттєво ускладнив традиційні моделі політичної комунікації. Якщо класичні підходи ґрунтувалися переважно на послідовному передаванні політичного повідомлення від комунікатора до аудиторії, то становлення цифрового мережевого середовища сприяло переходу до інтерактивної та багатовекторної моделі, у межах якої учасники можуть одночасно виступати виробниками, поширювачами, інтерпретаторами та реципієнтами політичної інформації. Зазначені зміни становлять структурний вимір цифрової трансформації політичної комунікації. Відповідно, політичні інтернет-комунікації доцільно розглядати як систему створення, поширення, обміну та інтерпретації політично значущої інформації в мережевому середовищі за участю політичних інститутів і акторів, медіа, громадянського суспільства та окремих користувачів.

Аналіз закордонного та вітчизняного наукового дискурсів показав зміщення дослідницької уваги від технологічних можливостей Інтернету до його структурного впливу на політичну взаємодію. У працях закордонних дослідників це проявилось у розвитку концепцій мережевого та платформного середовища, цифрової політичної участі, трансформації публічної сфери та зміни ролі громадянина у політико-комунікаційному процесі. Вітчизняний дискурс набув виразної контекстуальної спрямованості, пов'язаної з трансформацією відносин між владою та громадянами,

розвитком горизонтальної комунікації, громадянською мобілізацією, електронною демократією та функціонуванням цифрової політичної комунікації в умовах криз і війни.

Встановлено, що наявні підходи часто зосереджуються на окремих аспектах політичних інтернет-комунікацій – конкретних платформах, цифровій участі, мобілізації, політичних кампаніях або окремих формах взаємодії. Це зумовлює необхідність їх комплексного розгляду як чинника зміни структури політико-комунікаційного простору. Такий вплив проявляється у розширенні кола суб'єктів комунікації, поєднанні вертикальних і горизонтальних інформаційних потоків, посиленні безпосередньої взаємодії між політичними акторами та громадянами, а також у переході аудиторії від ролі переважно пасивного отримувача інформації до активного учасника її створення, поширення та інтерпретації.

На основі узагальнення теоретичних підходів запропоновано багатокритеріальну типологію сучасних політичних інтернет-комунікацій. За напрямом інформаційної взаємодії виокремлено вертикальну, горизонтальну та багатовекторну мережеву комунікацію; за рівнем інтерактивності – односторонню інформаційну, двосторонню інтерактивну та багатосторонню мережеву; за домінантним суб'єктом – інституційно-політичну, персоналізовану політичну, медійну та громадянську мережеву; за функціональним призначенням – інформаційну, діалогічну, мобілізаційну, партисипативну, деліберативну, іміджево-репутаційну та стратегічно-впливову. Технологічно-платформний вимір визначено як допоміжний, оскільки одна цифрова платформа може забезпечувати реалізацію різних моделей і функцій політичної комунікації.

Запропонована типологія має аналітичний характер і враховує взаємопроникнення різних форм політичної інтернет-комунікації. Конкретна практика може одночасно поєднувати кілька структурних, суб'єктних і функціональних характеристик. Тому визначальним для аналізу є не сам факт

використання певної цифрової технології, а характер інформаційних зв'язків, склад учасників, рівень їхньої взаємодії та політичні функції комунікації.

Отже, результати першого розділу дозволяють розглядати інтернет-комунікації як важливий структурний чинник трансформації сучасного політико-комунікаційного простору, вплив якого виходить за межі технологічної модернізації каналів передавання інформації та стосується зміни структури, суб'єктного складу й механізмів політичної взаємодії. Сформовані теоретичні положення та запропонована типологія створюють концептуальну основу для подальшого аналізу функціонування інтернет-комунікацій у політико-інформаційному полі України, зокрема їхнього значення для розвитку громадянського суспільства, політичної участі та інших трансформаційних процесів.

РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАКОРДОННІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ В ПОЛІТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ

2.1. Кросмедійність як чинник трансформації політичної комунікації в Україні в умовах цифровізації

Сучасна політична комунікація дедалі рідше функціонує в межах одного інформаційного каналу. Політично значуще повідомлення може послідовно поширюватися через офіційні вебресурси, соціальні мережі, онлайн- та традиційні медіа, змінюючи форму відповідно до специфіки кожного середовища. У результаті політична інформація циркулює між різними каналами, а ефективність комунікації дедалі більше визначається характером їх взаємодії. Саме така організація інформаційних потоків є одним із проявів цифрової трансформації політичної комунікації та актуалізує дослідження кросмедійності.

У найбільш загальному розумінні кросмедійність пов'язана з поширенням змісту через декілька взаємопов'язаних медійних середовищ. І. Ібрус та К. Сcolari відзначають, що розвиток цифрових мережових медіа істотно розширив можливості кросмедійних стратегій, унаслідок чого взаємодія різних медіа стала важливою характеристикою сучасних комунікаційних практик [134, с. 7–8]. У цьому підході кросмедійність означає не просте дублювання матеріалу, а організацію його взаємопов'язаного руху між різними медіасередовищами. У науковій літературі відповідне поняття тривалий час розглядалося передусім у контексті журналістики, медіавиробництва та конвергенції. Так, Х. Гарсія-Авілес, К. Майер, Е. Кальтенбруннер, Д. Краус та М. Карвахаль розмежовують повну інтеграцію медійного виробництва, кросмедійну співпрацю та координацію окремих платформ [120, с. 299–300]. У політичній комунікації зміст кросмедійності є ширшим, оскільки охоплює циркуляцію політичних повідомлень між різними каналами та їх адаптацію до платформної специфіки.

У вітчизняному науковому дискурсі Т. Полковенко розглядає крос-медіа в політичній журналістиці як механізм комплексного передавання медіаконтенту через різні засоби комунікації та платформи, що також передбачає можливість зворотного зв'язку між виробником повідомлення та аудиторією [55, с. 29]. При цьому політична кросмедійність не обмежується сферою професійної журналістики, оскільки в сучасному інформаційному середовищі у створенні та поширенні політичного змісту беруть участь державні інституції, партії, політичні лідери, громадянські актори та користувачі цифрових платформ.

Для політологічного аналізу важливо відмежовувати кросмедійність від суміжних понять. Мультимедійність передбачає поєднання різних форматів подання інформації в межах одного продукту чи середовища; трансмедійність – розгортання змісту через різні медіа, кожне з яких доповнює його новими елементами; кросплатформність доцільно розуміти як поширення й координацію комунікації між декількома цифровими платформами. Кросмедійність натомість характеризує взаємопов'язаний рух і адаптацію змісту між різними комунікаційними каналами. Саме тому присутність політичного актора на декількох платформах сама по собі ще не означає реалізації кросмедійної стратегії.

Визначальною ознакою кросмедійності є функціональний зв'язок між каналами. Основне політичне повідомлення зберігає змістову узгодженість, тоді як форма його представлення може змінюватися відповідно до технологічних можливостей платформи, характеристик аудиторії та комунікаційного завдання. На цій підставі в межах дисертаційного дослідження кросмедійність політичної інтернет-комунікації пропонується визначати як принцип стратегічної організації та циркуляції політично значущого змісту через взаємопов'язані традиційні й цифрові медійні канали, що передбачає узгодженість основного повідомлення, його адаптацію до функціональної та аудиторної специфіки окремих платформ і взаємне посилення різних каналів. У такому розумінні кросмедійність є не окремим

типом контенту, а механізмом організації політичної комунікації в багатоплатформному середовищі. Відповідний підхід був представлений автором у попередньому дослідженні кросмедійності, у межах якого обґрунтовано, що вона «забезпечує не лише мультиплатформне представлення політичних меседжів, але й формує нову логіку взаємодії між політичними акторами та аудиторіями» [75, с. 199].

Відповідно, політичну кросмедійність характеризують багатоканальність, інтегрованість, адаптивність, функціональна диференціація та циркуляція змісту між медіасередовищами. Політичне повідомлення, первинно поширене в соціальній мережі, може стати предметом журналістського матеріалу або телевізійного обговорення і згодом знову повернутися до цифрового середовища; традиційний медіаконтент, своєю чергою, може бути включений політичними акторами у власну онлайн-комунікацію. Тому предметом аналізу кросмедійності мають бути не лише окремі канали, а й траєкторії руху політичної інформації між ними та способи її адаптації в процесі такої циркуляції.

Теоретичну основу для пояснення взаємодії різних каналів сучасної політичної комунікації створює концепція гібридної медіасистеми Е. Чедвіка. На відміну від підходів, які описують розвиток цифрових медіа як поступове витіснення ними традиційних засобів масової інформації, дослідник виходить із принципу взаємодії старих і нових медіа та притаманних їм комунікаційних логік. У гібридній медіасистемі різні медіа не функціонують ізольовано: вони взаємодіють, адаптуються одне до одного, конкурують і співеволюціонують, інтегруючи елементи різних медіалогік [103, с. 4–5, 8]. Саме взаємозалежність різних медіа, а не домінування одного їх типу, стає однією з визначальних характеристик сучасної політичної комунікації [103, с. 4–5].

Принципово важливим у концепції Е. Чедвіка є відхід від дихотомічного протиставлення «старих» і «нових» медіа. Дослідник пропонує аналізувати політичну комунікацію крізь призму гібридності, тобто поєднання різних

організаційних форм, технологій, медійних практик та логік у межах єдиного комунікативного процесу [103, с. 4–5, 70–72]. У цьому середовищі телебачення, преса, онлайн-медіа, соціальні мережі, офіційні цифрові ресурси та інші канали не формують автономних інформаційних просторів. Політично значущий зміст може переходити з одного середовища в інше, змінювати форму, отримувати додаткові інтерпретації та повертатися до початкового каналу вже як частина ширшої суспільно-політичної дискусії. Такий підхід особливо продуктивний для аналізу кросмедійності, оскільки дозволяє досліджувати не окремі медіаносії, а зв'язки та інформаційні потоки між ними.

У той же час поняття гібридної медіасистеми і кросмедійності не є тотожними. Гібридна медіасистема характеризує ширше структурне середовище сучасної політичної комунікації, у якому взаємодіють різні медіа, актори, технології та комунікаційні логіки. Кросмедійність натомість доцільно розглядати як один із механізмів організації політичної комунікації всередині такого середовища, що забезпечує цілеспрямоване поєднання каналів, адаптацію політичного змісту та його послідовну циркуляцію між різними медіаплатформами. Таким чином, концепція Е. Чедвіка визначає структурні умови, за яких кросмедійна політична комунікація набуває системного характеру.

Такий зв'язок дозволяє уточнити й сам механізм політичного впливу у кросмедійному середовищі. Його джерелом стає не лише охоплення аудиторії в межах окремого каналу, а здатність політичного актора забезпечувати рух повідомлення між різними комунікаційними середовищами. Е. Чедвік пов'язує розподіл влади в гібридній медіасистемі зі спроможністю акторів створювати, спрямовувати й використовувати інформаційні потоки відповідно до власних цілей [103, с. 285]. Відтак політична комунікаційна спроможність визначається не просто доступом до медіа, а здатністю включити окремі канали в ширшу систему поширення політичного змісту.

Для аналізу кросмедійності важливим доповненням до концепції гібридної медіасистеми є поняття мережевої медіалогіки (*network media logic*), запропоноване У. Клінгер та Я. Свенссоном. Автори звертають увагу на те, що соціальні медіа функціонують відповідно до логіки, яка відрізняється від традиційної логіки мас-медіа за принципами виробництва, поширення та споживання інформації. Проте ці логіки не є взаємовиключними, а частково перетинаються [138, с. 1241, 1246].

Відмінності між медіалогіками мають безпосереднє значення для політичної кросмедійності. Традиційні мас-медіа передбачають переважно централізоване виробництво та редакційний відбір політичної інформації, тоді як цифрові мережеві платформи характеризуються значно ширшим колом виробників контенту, мережевими механізмами поширення й активнішою участю користувачів у подальшій циркуляції повідомлень [138, с. 1246, 1248–1249]. Це означає, що перенесення політичного змісту з одного середовища в інше не може обмежуватися механічним копіюванням: політичні актори змушені враховувати різні правила інформаційної видимості, способи взаємодії з аудиторією та формати споживання контенту.

Саме тому адаптивність виступає однією з ключових ознак кросмедійної політичної комунікації. Змістова сталість політичного меседжу не передбачає незмінності його форми. Навпаки, ефективна кросмедійна стратегія може передбачати різну тривалість повідомлення, спосіб його візуалізації, рівень деталізації, стилістику, способи залучення аудиторії та часові параметри поширення залежно від комунікаційного середовища. Унаслідок цього між різними каналами встановлюється не відношення простого дублювання, а функціональний розподіл, за якого кожний канал виконує специфічне завдання в межах загальної політичної комунікаційної стратегії.

Важливо, що функціональна диференціація не руйнує цілісності кросмедійної комунікації. Навпаки, її ефективність залежить від поєднання змістової узгодженості та платформної варіативності. Політичний актор може використовувати один канал для оперативного повідомлення про подію,

інший – для розгорнутого пояснення позиції, третій – для візуального або персоналізованого представлення того самого змістового ядра, а традиційні медіа – для його включення у ширший суспільно-політичний порядок денний. У такій системі окремі елементи комунікації виконують різні функції, проте підтримують спільний політичний меседж і збільшують кількість потенційних точок контакту аудиторії з ним.

У цьому контексті доцільно говорити про синергетичний ефект кросмедійності. Повторна поява політичного змісту в різних середовищах не обов'язково означає просту кількісну інтенсифікацію повідомлення. Кожен новий канал може забезпечувати інший спосіб його сприйняття, інтерпретації або подальшого поширення. Внаслідок цього політичний зміст набуває здатності циркулювати між різними сегментами аудиторії, виходити за межі початкової комунікативної спільноти та включатися в інші інформаційні контексти. Саме така циркуляція відрізняє кросмедійну модель від моноплатформної політичної комунікації.

Отже, поєднання концепції гібридної медіасистеми Е. Чедвіка та мережевої медіалогіки У. Клінгер і Я. Свенссона дозволяє розглядати кросмедійність не просто як технічну практику розміщення політичного контенту в декількох каналах. Йдеться про спосіб організації політичних інформаційних потоків у середовищі співіснування різних медіалогік, у якому ефективність комунікації залежить від здатності поєднувати канали, адаптувати зміст до їхньої специфіки та забезпечувати його подальшу циркуляцію між різними сегментами політико-інформаційного простору [103; 138].

Теоретичні положення про взаємодію різних медіалогік знаходять підтвердження в емпіричних дослідженнях кросплатформної політичної комунікації. Такий підхід дозволяє розглядати діяльність політичного актора не в межах окремої соціальної мережі, а як систему взаємопов'язаних каналів, у якій змістова послідовність комунікації поєднується з адаптацією повідомлень до специфіки конкретних платформ. Важливим для пояснення

відповідної адаптації є підхід М. Боссетти до цифрової архітектури соціальних медіа. На матеріалі президентської кампанії у США 2016 року дослідник показує, що політична комунікаційна стратегія формується з урахуванням структури мережі, функціональних можливостей платформи, алгоритмічної фільтрації та механізмів датафіксації [95, с. 475–477, 490–491]. Відмінності між цими характеристиками означають, що платформи не є взаємозамінними каналами: вони створюють різні умови для поширення повідомлень, взаємодії з аудиторією та використання політичного контенту. Разом з тим дослідження засвідчує, що політичні актори можуть поширювати частину матеріалів на декількох платформах, повторно використовуючи той самий контент або адаптуючи окремі елементи його представлення до функціональних особливостей конкретної платформи [95, с. 484–487, 491].

Це дозволяє розмежувати три рівні організації кросплатформної політичної комунікації. Першим є просте дублювання, коли повідомлення переноситься між каналами майже без змін; другим – адаптивне поширення, за якого основний зміст зберігається, але форма модифікується відповідно до специфіки платформи; третім – функціонально диференційована кросмедійна комунікація, у межах якої різні канали виконують відмінні завдання в єдиній політичній комунікаційній стратегії. Саме остання модель найбільш повно відповідає розумінню кросмедійності, запропонованому в цьому дослідженні.

Подальші емпіричні роботи підтверджують одночасне існування змістової узгодженості та платформної диференціації. М. Боссетта та Р. Шмьокель, аналізуючи комунікацію кандидатів у Facebook та Instagram під час президентської кампанії у США 2020 року, встановили значний рівень повторного використання візуального контенту між платформами, однак реакція їхніх аудиторій на однакові типи повідомлень відрізнялася [94, с. 59, 61–62]. Подібного висновку доходять Е. Лонер, А. Джорджі та К. Берті, які на матеріалі Facebook, Instagram і Twitter виявили значну змістову подібність політичної комунікації Дж. Мелоні та М. Сальвіні за одночасних відмінностей у характері залучення користувачів [151, с. 96–100]. Отже,

єдність політичного меседжу не передбачає однакових умов його функціонування та сприйняття в різних цифрових середовищах.

Відмінності платформних аудиторій підтверджуються і ширшими порівняльними дослідженнями. З позиції Ш. Буліанн, К. Гоффман та М. Боссетта використання різних соціальних платформ у політичних цілях істотно відрізняється, що додатково обґрунтовує необхідність диференційованого підходу до побудови політичних повідомлень [96]. В українському контексті Т. Шлемкевич звертає увагу на те, що сучасна політична комунікація «обов'язково підкріплюється медіаресурсами та ресурсами соціальних мереж», завдяки чому відбувається масштабування комунікаційного процесу [78, с. 42] Натомість саме збільшення кількості каналів ще не утворює кросмедійну стратегію: принциповим є їх узгоджене використання в межах спільної комунікаційної логіки.

Таким чином, емпіричні дослідження дозволяють визначити узгодженість і адаптивність як взаємопов'язані принципи політичної кросмедійності. Збереження змістового ядра забезпечує послідовність політичної позиції, тоді як відмінності платформної архітектури, форматів і аудиторних практик зумовлюють необхідність модифікації способів її представлення. Відтак ефективна кросмедійна стратегія передбачає не максимальну уніфікацію контенту і не створення повністю автономних повідомлень для кожної платформи, а стратегічне узгодження політичного змісту за умов його функціональної платформної диференціації.

Кросмедійність політичної комунікації не обмежується взаємодією між цифровими платформами. Її важливим виміром є взаємопроникнення традиційних і цифрових медіаканалів, унаслідок якого політичний зміст послідовно переходить між соціальними мережами, онлайн-медіа, телебаченням, радіо та іншими інформаційними середовищами. Така циркуляція має двосторонній характер: матеріали традиційних медіа інтегруються у цифрову комунікацію політичних акторів, тоді як

повідомлення, первинно поширені в соціальних мережах, можуть ставати інформаційними приводами для професійної журналістики.

Показовим у цьому контексті є дослідження Л. Паателайнен, Е. Каннасто та П. Ісоталуса, присвячене комунікації фінських політичних партій і їхніх лідерів під час парламентських виборів 2019 р. Автори встановили значну присутність традиційного медіаконтенту в соціальних мережах: відповідні матеріали або посилання містили 44 % досліджених публікацій партій та 33,2 % публікацій їхніх лідерів [160, с. 5]. Теледебати, інтерв'ю, журналістські матеріали та інші продукти традиційних медіа після первинної публікації продовжували функціонувати в цифровому середовищі: політичні актори коментували новини, вели онлайн-обговорення теледебатів, поширювали посилання на інтерв'ю та окремі фрагменти відповідного медіаконтенту [160, с. 7].

У процесі такого переходу змінюється не лише канал, а й контекст функціонування політичного повідомлення. Після включення фрагмента інтерв'ю або новинного матеріалу до сторінки політичного актора він може бути доповнений власним коментарем, зміщеним змістовим акцентом або включений до ширшої комунікаційної лінії. Таким чином, кросмедійна циркуляція передбачає не механічне перенесення контенту, а його повторне контекстуалізування відповідно до функції нового каналу та стратегічних завдань комунікатора.

Зворотний напрям циркуляції виникає тоді, коли цифрова активність політичних акторів стає джерелом традиційного медійного висвітлення. К. Веллс, Д. Шах, Дж. Півгаус та співавтори, аналізуючи президентську кампанію у США 2016 р., виявили взаємозв'язок між поширенням повідомлень політичного кандидата у Twitter та подальшою інтенсивністю його висвітлення професійними медіа: зростання кількості ретвітів повідомлень Д. Трампа було пов'язане зі збільшенням кількості новинних матеріалів і блогівих публікацій традиційних медіа [185, с. 671–672, 675]. Соціальні платформи, таким чином, можуть використовуватися не лише для

безпосереднього звернення до користувачів, а й для формування інформаційних приводів, які переходять у ширший новинний цикл.

При цьому взаємодія цифрових і традиційних медіа не є односпрямованою і не свідчить про просте витіснення одного типу каналів іншим. Р. Гардер, Дж. Севенанс та П. Ван Алст, досліджуючи виборчу кампанію в Бельгії, показали складний характер взаємодії онлайн- і традиційних медіа: онлайн-ресурси здатні швидко впливати на подальше поширення новин, водночас газети й телебачення нерідко першими вводять окремі сюжети до інформаційного обігу [130, с. 287–288]. Відтак сучасне політико-інформаційне середовище характеризується не переходом від однієї медіамоделі до іншої, а формуванням взаємозалежних інформаційних потоків між ними.

Для українського політичного простору така взаємодія також є характерною. Я. Попович та В. Маракін, досліджуючи політичну комунікацію в умовах воєнного стану, відносять до її основних інструментів одночасно соціальні мережі та традиційні засоби масової інформації – телебачення, пресу й радіо [56, с. 69]. Сам факт паралельного використання відповідних каналів ще не є достатньою ознакою кросмедійності, проте засвідчує збереження багатокомпонентної структури українського політико-інформаційного середовища, у якій цифрові та традиційні медіа функціонують не ізольовано.

На підставі розглянутих практик доцільно виокремити три траєкторії кросмедійної циркуляції політичного змісту. Перша відбувається від традиційних медіа до цифрових платформ, коли політичні актори повторно використовують журналістський контент у власній комунікації. Друга має протилежний напрям – від цифрових платформ до професійних медіа, коли онлайн-повідомлення стають джерелом журналістського висвітлення. Третя є циркулярною і передбачає послідовний рух повідомлення між різними медіасередовищами з його повторною адаптацією та інтерпретацією. Саме ця

модель найбільш повно відображає специфіку кросмедійної політичної комунікації в умовах гібридної медіасистеми.

Отже, структурною характеристикою політичної кросмедійності є не сама наявність традиційних і цифрових каналів, а рух політичного змісту між ними. У процесі такої циркуляції повідомлення може змінювати форму, контекст і функцію, отримувати додаткову медійну видимість та включатися до нових комунікаційних середовищ. Відтак одиницею аналізу стає не лише окреме повідомлення чи платформа, а траєкторія функціонування політичного змісту в медіасистемі.

Розглянуті механізми циркуляції дозволяють визначити функціональне значення кросмедійності у політичній комунікації. Її потенціал зумовлений не просто використанням декількох каналів, а можливістю поєднати розширення аудиторного охоплення, адаптацію повідомлень до різних середовищ, підтримання змістової цілісності політичної комунікації та залучення користувачів до подальшого поширення контенту. Відповідно, кросмедійність дозволяє політичному акторові одночасно підтримувати єдине стратегічне ядро повідомлення й диференціювати способи його представлення залежно від платформи та характеристик її аудиторії.

Однією з ключових функцій кросмедійності є розширення охоплення та аудиторна диференціація. Аудиторії різних медіаканалів лише частково збігаються за моделями медіаспоживання, соціально-демографічними характеристиками та рівнем політичної зацікавленості. Тому використання взаємопов'язаних каналів дозволяє не лише збільшувати кількість потенційних контактів із політичним повідомленням, а й адаптувати форму, стилістику та окремі змістові акценти до різних груп користувачів. При цьому таку сегментацію доцільно відмежовувати від алгоритмічного мікротаргетингу та персоналізації індивідуальних інформаційних потоків, механізми яких безпосередніше пов'язані з впливом на політичні установки й поведінку та будуть розглянуті в наступних підрозділах.

Не менш важливою є інтегративно-репрезентаційна функція кросмедійності. Присутність змістово пов'язаних повідомлень у різних каналах сприяє підтриманню послідовної комунікаційної лінії політичного актора, при цьому окремі платформи можуть використовуватися для різних способів його репрезентації. Г. Енлі та Е. Скогербьо, досліджуючи політичні кампанії в Норвегії, показують, що соціальні медіа використовуються політиками як для персоналізованого політичного маркетингу, так і для діалогу з виборцями, причому характер цих практик відрізняється залежно від платформи [112, с. 769]. В умовах кросмедійності офіційні заяви, інтерв'ю, персональні звернення та неформальні цифрові формати можуть виконувати різні функції, залишаючись елементами спільної політичної комунікаційної стратегії.

Важливою характеристикою кросмедійної моделі є також залучення аудиторії до подальшої циркуляції політичного змісту. У цифровому середовищі користувач може не лише отримувати повідомлення, а й коментувати, поширювати та переносити його до інших комунікативних середовищ. Таким чином, циркуляція контенту здійснюється не лише централізовано політичним актором, а й децентралізовано – через активність самих користувачів. Т. Ковалевська, характеризуючи політичну інтернет-комунікацію, наголошує на розширенні можливостей залучення широкої аудиторії до політичних дискусій і взаємодії, а також на підвищенні її активності у суспільно-політичному житті [28, с. 91]. У контексті кросмедійності така активність набуває додаткового значення, оскільки користувач стає одним із суб'єктів переміщення політичного повідомлення між аудиторними мережами.

Залучення аудиторії може поєднуватися з мобілізаційною функцією та функцією маршрутизації. Різні канали здатні послідовно використовуватися для інформування про можливість політичної дії, її пояснення, заклику до участі та спрямування користувача до іншого ресурсу або формату взаємодії. Дж. Лукіто та інші дослідники, аналізуючи багатоплатформну комунікацію

кандидатів на виборах до Конгресу США 2022 року, встановили, що політичні актори по-різному використовували окремі платформи для закликів голосувати, здійснювати пожертви, відвідувати заходи, взаємодіяти з кампанією онлайн або переходити до контенту на інших ресурсах [152, с. 7–9]. Це демонструє, що окремий канал може виконувати не лише функцію поширення завершеного повідомлення, а й спрямовувати аудиторію до іншого елемента кросмедійної системи.

Отже, функціональний потенціал політичної кросмедійності доцільно узагальнити через чотири взаємопов'язані напрями: розширення охоплення й аудиторну диференціацію; інтеграцію та репрезентацію політичного меседжу; залучення аудиторії до подальшої циркуляції контенту; мобілізацію та спрямування аудиторних потоків між каналами. Їх реалізація ґрунтується на координації різних медіасередовищ у межах спільної комунікаційної стратегії, а не на простому сумуванні можливостей окремих платформ.

З іншого боку відповідні функціональні можливості не означають автоматичної результативності політичного впливу. Розширення охоплення не гарантує переконання аудиторії, повторюваність повідомлення – зміни політичних установок, а мобілізаційний заклик – фактичної участі громадян. Тому кросмедійність доцільно розглядати передусім як механізм створення комунікаційних умов для поширення, залучення та мобілізації, тоді як перетворення інформаційного контакту на політичні оцінки й поведінкові реакції потребує окремого аналізу.

Особливо виразно функціональна логіка кросмедійної політичної комунікації простежується в українському інформаційному просторі. Однак її становлення не слід пов'язувати виключно з періодом повномасштабної російсько-української війни. Уже президентська виборча кампанія 2019 р. засвідчила системне поєднання різних каналів комунікації, персоналізованих цифрових форматів і традиційних медіаресурсів. У подальшому відповідні практики були суттєво розширені, а після початку повномасштабного

вторгнення багатоканальність стала однією з характерних ознак комунікації державних інституцій і політичного керівництва України.

А. Костирев, аналізуючи українські практики мережевої політичної комунікації, підкреслює, що онлайн-мережі перетворилися на важливий механізм конструювання політичної взаємодії в Україні, а ефективність відповідної комунікації залежить не лише від центрального комунікатора, а й від активності мережевого оточення, яке забезпечує подальше поширення повідомлень [139, с. 109–112]. У дослідженні українських практик автор виокремлює ядро комунікаційної мережі, яке забезпечує послідовність повідомлень, активну напівпериферію, що поширює їх через коментарі та репости, і ширшу периферію, завдяки якій повідомлення досягають різних сегментів аудиторії [139, с. 110–112]. Хоча відповідна модель стосується насамперед мережевої структури політичної комунікації, вона є релевантною й для кросмедійного аналізу, оскільки демонструє, що результативність політичного повідомлення залежить від його здатності виходити за межі первинного каналу та продовжувати циркуляцію в ширшому комунікаційному середовищі.

Після початку повномасштабного вторгнення ця багатоканальна модель набула особливого значення через одночасну необхідність комунікації з кількома різними аудиторіями: населенням України, міжнародною громадськістю, політичними елітами інших держав, медіа та українцями за кордоном. Відповідно, одне політичне повідомлення могло функціонувати одночасно як внутрішньополітичне інформування, зовнішньополітичне звернення та матеріал для подальшого поширення у міжнародному медіапросторі. Саме ця множинність адресатів посилила потребу не лише у використанні різних каналів, а й у координації змісту між ними.

Показовою у цьому відношенні стала комунікаційна практика Президента України В. Зеленського. М. Дичок та Ю. Чанг звертають увагу на систематичне використання ним коротких відеозвернень, які після початку повномасштабного вторгнення поширювалися як через офіційний

президентський ресурс, так і через соціальні медіа; згодом до цього були додані дистанційні виступи перед парламентами та міжнародними організаціями [110, с. 146]. Така модель демонструє принципову для кросмедійності рису: спільне змістове ядро політичного повідомлення може бути включене до кількох різних комунікаційних контекстів, кожен із яких має власну аудиторію, формат та політичну функцію.

Важливо зазначити, що у цьому випадку йдеться не лише про паралельне дублювання одного відеоматеріалу. Звернення до українського суспільства, повідомлення в соціальних мережах, виступи перед парламентами інших держав та їх подальше відтворення міжнародними медіа формували взаємопов'язаний інформаційний цикл. Той самий базовий наратив – необхідність захисту України, міжнародної солідарності та підтримки – отримував різне аргументаційне й символічне наповнення залежно від адресата та комунікаційної ситуації. Отже, український воєнний досвід дозволяє розглядати аудиторну адаптацію поряд із платформною адаптацією як одну з характеристик політичної кросмедійності.

Дослідження С. Ніша, який проаналізував 613 повідомлень В. Зеленського у Twitter протягом першого року повномасштабного вторгнення, також засвідчує відносну змістову послідовність відповідної комунікації: серед провідних фреймів автор виокремлює діалог, співпрацю та солідарність, фіксуючи лише обмежені зміни основної дискурсивної лінії протягом досліджуваного періоду [157, с. 116]. Для аналізу кросмедійності це важливо не як доказ впливу відповідних фреймів на громадську думку, а як свідчення можливості підтримувати відносно стабільне стратегічне ядро політичної комунікації, яке надалі адаптується до конкретних інформаційних ситуацій і каналів.

Окремі цифрові платформи у попередні роки набували різного функціонального значення. Б. Юськів, Н. Карпчук та О. Пелех, досліджуючи стратегічні комунікації України у воєнний період, звертають увагу на особливу роль Telegram як середовища оперативного отримання інформації

про війну [80, с. 97–98]. А. Костирев, спираючись на результати дослідження Б. Юськіва, Н. Карпчук та О. Пелех, також відзначає особливе значення Telegram як джерела оперативної інформації після початку повномасштабного вторгнення [139, с. 114–115]. Однак це не означає, що Telegram замінив інші канали. Навпаки, його оперативна функція співіснувала з іншими форматами політичної комунікації, орієнтованими на візуальне представлення, міжнародну аудиторію, триваліші звернення або професійне медійне висвітлення.

Дослідження окремих платформ підтверджують таку диференціацію. Аналіз Instagram-комунікації В. Зеленського у перші тижні повномасштабної війни засвідчує активне використання можливостей аудіовізуального формату та поєднання професійної політичної репрезентації з візуальними ознаками безпосередності й автентичності. Інше дослідження, присвячене його Twitter-комунікації, виявляє стратегічне використання текстових і візуальних наративів для звернення передусім до міжнародної аудиторії та формування міжнародного дискурсу навколо війни [183, с. 6; 9; 13]. Таким чином, різні платформи можуть підтримувати спільну стратегічну комунікацію, але реалізовувати її через відмінні формати та способи репрезентації.

На цій підставі українську політичну комунікацію після початку повномасштабної агресії Росії доцільно характеризувати не просто як мультиплатформну, а як таку, що в окремих практиках демонструє виразні ознаки кросмедійної координації. Її проявами є одночасне поширення змістово пов'язаних повідомлень через декілька каналів; адаптація їхньої форми й аргументації до різних аудиторій; взаємодія офіційних цифрових ресурсів із соціальними платформами та професійними медіа; повторне використання й подальша циркуляція політичного контенту за межами первинного середовища.

Поряд із цим важливо уникати ототожнення будь-якої багатоканальної державної комунікації з кросмедійністю. Сам факт одночасної публікації повідомлення у Telegram, Facebook, Instagram або на офіційному вебресурсі

ще не свідчить про кросмедійну організацію комунікації. Визначальним критерієм є функціональний зв'язок між каналами: узгодження змісту, його адаптація, диференціація аудиторій і можливість подальшого переходу повідомлення між різними елементами медіасистеми. Саме за наявності таких зв'язків багатоплатформність переходить у кросмедійність.

Український досвід також показує, що особливого значення кросмедійна модель набуває в кризових умовах. Вона дозволяє поєднати оперативність і безпосередність цифрових каналів із ресурсами традиційних медіа та міжнародних інформаційних платформ, одночасно підтримуючи безперервність політичного повідомлення для різних аудиторій. При цьому результативність відповідної моделі залежить від узгодженості інформаційної лінії, здатності швидко адаптувати повідомлення до зміни політичної ситуації та правильного функціонального розподілу між каналами.

Проте варто зазначити, що розширення політичної комунікації в умовах кросмедійності супроводжується низкою обмежень. Використання декількох каналів не гарантує автоматичного підвищення ефективності, оскільки кожна платформа має власні технологічні характеристики, аудиторні практики та комунікаційні норми. А. Костирев звертає увагу на обмежену можливість безпосереднього порівняння результативності політичної комунікації на різних платформах через відмінності їхніх алгоритмів, моделей поведінки користувачів і способів взаємодії [139, с. 94–95]. Відтак кросмедійна стратегія потребує не механічного дублювання повідомлень, а їх адаптації при збереженні змістової послідовності.

Іншим обмеженням є ресурсна та організаційна складність кросмедійної комунікації. Підтримання системної присутності в декількох середовищах потребує постійного виробництва й адаптації контенту, координації між каналами та оперативного коригування комунікаційної лінії. Тому сама доступність цифрових платформ ще не забезпечує рівності між політичними акторами: перевагу отримують ті з них, хто володіє більшими професійними, фінансовими та технологічними ресурсами. Як зазначає Т. Шлемкевич,

сучасна політична комунікація дедалі більше спирається одночасно на медійні ресурси та ресурси соціальних мереж, що забезпечує масштабування комунікаційного процесу [78, с. 42, 45]. Проте ефективність такого масштабування залежить від спроможності інтегрувати різні канали у спільну систему.

Проблемним наслідком багатоканальності може бути інформаційне перевантаження та фрагментація повідомлення. Т. Ковалевська поряд із розширенням комунікаційних можливостей Інтернету звертає увагу на ризики надлишковості й фрагментарності політичної інформації [28, с. 94]. У кросмедійному середовищі це проявляється у повторенні, скороченні або зміні первинного контексту повідомлення під час його переходу між різними каналами. Політичний актор при цьому частково втрачає контроль над подальшою інтерпретацією власного контенту, оскільки журналісти, інші політичні суб'єкти та користувачі можуть відбирати окремі фрагменти, супроводжувати їх власними коментарями та включати до нових інформаційних контекстів.

Таким чином, кросмедійність поєднує дві протилежні тенденції: стратегічну координацію повідомлень і децентралізацію їх подальшої циркуляції. З одного боку, політичний актор отримує можливість розширювати охоплення, адаптувати контент і підтримувати триваліший інформаційний цикл; з іншого – кожний перехід між каналами збільшує кількість суб'єктів, здатних впливати на форму та інтерпретацію повідомлення.

Особливого значення за такої ситуації набуває здатність кросмедійної системи до постійної адаптації. Її трансформація передбачає безперервне реагування на зміни політичного та інформаційного середовища, коригування комунікаційних підходів і впровадження нових форматів взаємодії. Для кросмедійної моделі це означає необхідність регулярного перегляду функцій окремих каналів відповідно до зміни політичної ситуації, технологічного розвитку та моделей медіаспоживання. Отже, ефективність політичної

кросмедійності визначається не кількістю використаних платформ, а якістю функціональних зв'язків між ними. Її основними умовами є змістова узгодженість політичного повідомлення, адаптація до специфіки окремих каналів та аудиторій, функціональна диференціація платформ, можливість циркуляції контенту між ними та здатність оперативно коригувати комунікаційну стратегію.

Проведений аналіз дозволяє розглядати гібридну медіасистему як структурне середовище взаємодії традиційних і цифрових медіалогік, а кросмедійність – як механізм організації політичних інформаційних потоків усередині цього середовища. На практичному рівні вона може реалізовуватися через просте дублювання, адаптивне поширення або функціонально диференційовану комунікацію, а рух політичного змісту – від традиційних медіа до цифрових, у зворотному напрямі або за циркулярною моделлю.

Таким чином, кросмедійність виступає системним чинником цифрової трансформації політичної інтернет-комунікації, оскільки змінює способи організації, поширення й адаптації політичного змісту в багатоплатформному середовищі. При цьому сама структура циркуляції повідомлень ще не пояснює, яким чином інформаційний контакт трансформується у політичні оцінки, установки та поведінкові реакції. Механізми такого впливу становлять предмет наступного підрозділу.

2.2. Вплив інтернет-комунікацій на формування громадської думки та політичної поведінки.

Вплив інтернет-комунікацій на суспільно-політичні процеси не обмежується зміною способів виробництва, поширення та циркуляції політичної інформації. Принципового значення набуває питання про те, яким чином доступ до політичного змісту, його відбір та інтерпретація пов'язані з формуванням громадської думки, політичних установок і подальшої поведінки громадян. У цьому аспекті інтернет-комунікації доцільно

розглядати не як самостійний і безпосередній детермінант політичних оцінок або дій, а як складову інформаційного середовища, у межах якого взаємодіють зміст політичних повідомлень, технологічні механізми цифрових платформ, попередні установки громадян, соціальні зв'язки та комунікативна активність інших учасників політичного процесу.

Громадська думка в цьому контексті виступає водночас результатом політико-комунікаційної взаємодії та чинником політичного процесу. Х. Мацьопа звертає увагу на взаємозалежність між розвитком демократичних процесів, громадянського суспільства та громадської думки, яка формує двосторонній зв'язок між владою і громадянами [49, с. 84-85]. Відповідно, політична комунікація не лише створює умови для формування суспільних оцінок і ставлень, а й забезпечує їх артикуляцію та подальший зворотний вплив на політичних акторів і процес вироблення рішень.

При цьому громадську думку не варто ототожнювати із простою сукупністю індивідуальних суджень. Л. Руженко розглядає її як динамічний прояв суспільно-політичної свідомості, що відображає ставлення певних соціальних груп або суспільства загалом до значущих подій, проблем, політичних інститутів і рішень. Важливим є те, що не кожна сукупність індивідуальних оцінок автоматично набуває статусу громадської думки: вона формується навколо суспільно значущих проблем, набуває публічного вираження та потенційно може впливати на політичний процес [69, с. 293–294].

Для аналізу ролі інтернет-комунікацій принципове значення має розмежування декількох послідовних рівнів комунікаційного впливу. На першому рівні визначається інформаційна видимість політичної проблеми або повідомлення, тобто ймовірність того, що воно потрапить у поле уваги громадянина. На другому відбуваються сприйняття та інтерпретація отриманої інформації. Третій рівень пов'язаний із формуванням або актуалізацією політичної оцінки, ставлення чи установки. Наступним може

стати виникнення готовності до певної політичної або громадянської дії, яка за відповідних умов реалізується у конкретній поведінці.

В межах цього дослідження взаємозв'язок між інтернет-комунікаціями, громадською думкою та політичною поведінкою доцільно представляти у вигляді аналітичної послідовності: інформаційна видимість → сприйняття та інтерпретація → формування або актуалізація політичної установки → готовність до дії → політична поведінка. Втім ця послідовність не має лінійного або автоматичного характеру. Контакт із політичним повідомленням сам по собі не означає зміни політичної позиції, а сформована установка не обов'язково трансформується у відповідну поведінку. На кожному з етапів значення мають попередні переконання індивіда, соціальне оточення, рівень політичної зацікавленості, характер джерела, зміст і форма повідомлення, а в цифровому середовищі – також технологічні механізми відбору й поширення контенту. Саме тому вплив інтернет-комунікацій доцільно аналізувати як багатоступеневий і опосередкований процес, а не як прямий причинно-наслідковий зв'язок між отриманням інформації та політичною дією.

Відповідно, подальший аналіз потребує послідовного розгляду механізмів, які діють на різних етапах цього процесу: визначають видимість політичної інформації, структурують способи її інтерпретації, впливають на формування та актуалізацію політичних установок і створюють умови для їх переходу у поведінкову площину. При цьому класичні механізми медійного впливу не зникають у цифровому середовищі, а трансформуються під впливом алгоритмічної селекції, персоналізації інформаційних потоків, мережевої взаємодії та активної участі користувачів у поширенні політичного змісту.

Першим етапом запропонованої аналітичної послідовності є інформаційна видимість політичних проблем, подій і повідомлень. Політичне ставлення не може формуватися незалежно від того, які елементи політичної реальності потрапляють у поле уваги громадянина, з якою регулярністю вони

в ньому з'являються та наскільки значущими сприймаються порівняно з іншими суспільними проблемами. З огляду на обмеженість індивідуальної уваги та неможливість безпосереднього спостереження за більшістю політичних процесів, інформаційне середовище виконує функцію відбору тієї частини політичної реальності, яка стає доступною для суспільного сприйняття.

Теоретичним підґрунтям такого розуміння є концепція У. Ліппманна, який одним із перших системно обґрунтував опосередкований характер сприйняття суспільно-політичної реальності [150, с. 13–16]. Значна частина політичних подій перебуває поза межами безпосереднього досвіду громадянина, тому уявлення про них формуються на основі інформаційно сконструйованих образів. Відповідно, політичне значення має не лише фактичний зміст події, а й те, чи отримує вона інформаційну видимість, які її характеристики відбираються для публічного представлення та наскільки тривало вона залишається у полі суспільної уваги. Такий підхід не передбачає автоматичної залежності між повідомленням і політичною установкою: ще дослідження П. Лазарсфельда та Б. Берельсона продемонстрували, що вплив масової комунікації опосередковується попередніми поглядами, соціальними зв'язками та міжособистісною взаємодією [148, с. 150–153].

Найбільш послідовно механізм перетворення інформаційної видимості на суспільно усвідомлювану значущість проблеми був концептуалізований у теорії встановлення порядку денного (*agenda-setting*). У класичному дослідженні президентської виборчої кампанії у США М. Мак-Комбс і Д. Шоу встановили зв'язок між значущістю проблем у медійному порядку денному та тим, наскільки важливими їх сприймали виборці [153, с. 181]. Теорія встановлення порядку денного (*agenda-setting*), таким чином, акцентує увагу не стільки на здатності комунікатора безпосередньо визначити позицію громадянина щодо певного питання, скільки на можливості впливати на ієрархію суспільної уваги, роблячи окремі теми більш помітними й політично значущими [153, с. 177]. Первинне дослідження Мак-Комбса і Шоу було

опубліковане у 1972 р. й стало основою подальшого розвитку одного з центральних напрямів дослідження медійних ефектів.

Для політологічного аналізу важливо, що порядок денний не слід розуміти як механічний перелік тем, сформований медіа. Він є результатом конкуренції за обмежений ресурс суспільної уваги між політичними інститутами, медіа, громадськими організаціями та іншими суб'єктами публічної комунікації. У вітчизняному дискурсі О. Рибачук пов'язує функціонування публічної політики із процесами інформаційного представлення, інтерпретації та ієрархізації питань суспільного життя, що дозволяє розглядати політичну комунікацію як середовище визначення пріоритетності окремих проблем [67, с. 129]. Такий дослідницький підхід особливо важливий для аналізу інтернет-комунікацій, оскільки цифрове середовище значно розширює кількість суб'єктів, які потенційно можуть брати участь у формуванні суспільної уваги.

Поширення соціальних медіа не скасувало механізм встановлення порядку денного (*agenda-setting*), однак суттєво змінило умови його функціонування. Якщо у традиційній медіасистемі центральну роль у відборі суспільно значущої інформації відігравали професійні медіа, то в цифровому середовищі до формування порядку денного долучаються політичні актори, громадські організації, лідери думок, користувачі та цифрові платформи. Дж. Фізелл експериментально продемонструвала, що контакт із політичною інформацією через Facebook може впливати на оцінювання користувачами суспільної значущості відповідних проблем [119, с. 489–491]. У той же час Ф. Джиларді, Т. Гесслер, М. Кублі та С. Мюллер виявили взаємний характер зв'язків між порядком денним традиційних медіа та соціально-медійними порядками денними політичних акторів, що свідчить про перехід від відносно централізованої до багатосуб'єктної моделі формування суспільної уваги [121, с. 52–53].

Окремого значення в цій системі набуває алгоритмічна селекція контенту. Т. Гіллеспі звертає увагу на політичне значення алгоритмів

цифрових платформ, оскільки механізми ранжування та рекомендацій впливають на те, яка інформація стає видимою для користувача [123, с. 167–168]. У цьому аспекті алгоритмічний відбір частково виконує функцію, споріднену з традиційним гейткіпінгом (*gatekeeping*), однак має персоналізований характер. Емпіричні дослідження підтверджують, що спосіб алгоритмічного ранжування здатний змінювати структуру політичної інформації, з якою контактує аудиторія. Так, Ф. Хусар та співавтори встановили нерівномірність алгоритмічного підсилення політичного контенту у Twitter порівняно з хронологічною стрічкою, тоді як А. М. Ейнарсон, Р. Геллес та С. Ломборг показали, що персоналізовані рекомендації можуть змінювати тематичну та політичну структуру інформаційної експозиції користувачів, хоча масштаб таких ефектів залишається помірним [133, с. 2–3; 111, с. 234].

Подібний висновок простежується і в українських дослідженнях. Н. Дубовик та А. Тернова пов'язують трансформацію механізмів формування громадської думки в цифровому середовищі з алгоритмічною селекцією, віральністю інформації та активністю неінституційних акторів [31]. Отже, класичний механізм встановлення порядку денного (*agenda-setting*) не зникає внаслідок цифровізації, а набуває багаторівневого і багатосуб'єктного характеру: політичні актори та інші учасники комунікації продукують і просувають зміст, професійні медіа здійснюють редакційну селекцію, цифрові платформи впливають на його алгоритмічну видимість, а користувачі – на подальше мережеве поширення. Інформаційна видимість у такому разі становить первинний рівень потенційного впливу інтернет-комунікацій на громадську думку, однак сама по собі ще не визначає характеру ставлення до проблеми. Наступним рівнем стає спосіб її інтерпретації та включення до певної смислової рамки.

Потрапляння політичної проблеми до поля суспільної уваги ще не визначає характеру ставлення до неї. Наступним рівнем комунікаційного впливу є інтерпретація політичної інформації, що пояснюється концепцією

фреймінгу (*framing*). Р. Ентман визначає фреймінг як відбір окремих аспектів реальності та підвищення їхньої помітності в повідомленні таким чином, щоб сприяти певному визначенню проблеми, поясненню її причин, оцінюванню або пропонуванню способу розв'язання [114, с. 52]. Відтак, якщо встановлення порядку денного (*agenda-setting*) стосується передусім значущості та видимості проблеми, то фреймінг (*framing*) – способу її осмислення. Політичний вплив фрейму при цьому не обов'язково передбачає викривлення інформації: він може реалізовуватися через акцентування одних аспектів події та зниження помітності інших [114, с. 52–53].

Д. Шойфеле розмежовує формування фреймів (*frame building*), їх вплив на аудиторні інтерпретації (*frame setting*) та індивідуальні процеси сприйняття, що дозволяє уникнути трактування фреймінг (*framing*) як одностороннього нав'язування готових оцінок [167, с. 114–117]. Політичні фрейми конструюються політичними акторами, медіа та іншими комунікаторами, але характер їх сприйняття залежить від попередніх переконань громадян і наявності альтернативних інтерпретацій. Д. Чонг і Дж. Дракман показують, що сила фреймінг-ефекту визначається, зокрема, переконливістю повідомлення та конкуренцією між різними фреймами [104, с. 103–104, 108–111]. У цифровому середовищі така конкуренція посилюється, оскільки одну політичну подію одночасно можуть інтерпретувати державні інституції, партії, професійні медіа, громадські організації, експерти, блогери та користувачі.

Алгоритмічне ранжування та користувацьке поширення впливають не лише на видимість політичних проблем, а й на те, які способи їх інтерпретації отримують ширше поширення. Тому встановлення порядку денного (*agenda-setting*) і фреймінг (*framing*) у цифровому середовищі взаємодіють, хоча не є тотожними механізмами. Д. Шойфеле і Д. Тьюксбері наголошують на необхідності концептуально розрізняти встановлення порядку денного (*agenda-setting*), фреймінг (*framing*) і праймінг (*priming*),

одночасно враховуючи їхню взаємодію в процесі медійного впливу [168, с. 11, 14–18].

Українські дослідження також підтверджують значення інтерпретаційного рівня політичної комунікації. О. Дем'янчук і К. Рошук на українському матеріалі аналізують використання фреймів у формуванні уявлень про політичного суб'єкта, демонструючи значення контекстуалізації інформації для її суспільного сприйняття [17, с. 5-7]. Г. Кузьменко застосовує категорію фреймінгу до аналізу стратегічної комунікації Росії в умовах повномасштабної російсько-української війни, розглядаючи фрейми як засіб акцентування окремих аспектів подій та формування певного способу їх інтерпретації в межах стратегічного комунікаційного процесу [37, с. 61, 67–68]. На матеріалі цифрової комунікації В. Зеленського С. Ніш також виявляє використання фреймів діалогу, співпраці та солідарності [157, с. 110]. Водночас результати Ш. Лам, М. Ченг та В. Ло показують, що сам по собі фрейм повідомлення не обов'язково визначає аудиторну реакцію: у дослідженому ними випадку більшу роль відігравали ідентичність політичного кандидата та формат повідомлення [146, с. 9, 11].

Наступним пов'язаним механізмом є праймінг (*priming*), який пояснює, яким чином підвищена доступність певної проблеми або оцінного критерію може впливати на подальше оцінювання політичних суб'єктів. Дж. Кроснік і Д. Кіндер продемонстрували, що зміна інтенсивності медійної уваги до певних проблем може змінювати їхню вагу як критеріїв оцінювання діяльності політичного лідера [142, с. 505–506]. Отже, праймінг (*priming*) не обов'язково формує нову установку, а може актуалізувати вже наявні критерії політичного оцінювання. В українській літературі взаємозв'язок фреймінгу та праймінгу в процесах формування політичної свідомості розглядає Н. Перепелиця, акцентуючи на когнітивних та емоційних механізмах сприйняття політичного контенту [54, 143-144].

Вищезазначені механізми можна розмежувати функціонально: встановлення порядку денного (*agenda-setting*) впливає на те, яка проблема

набуває суспільної видимості; фреймінг (*framing*) – на спосіб її інтерпретації; праймінг (*priming*) – на актуалізацію критеріїв, за якими надалі оцінюються політичні суб'єкти, події та рішення. Характер такого впливу залежить від попередніх установок громадян і структури інформаційного середовища, що актуалізує питання селективного споживання політичного контенту.

Селективність політичного інформаційного середовища визначається не лише технологічними механізмами платформ, а й поведінкою самих користувачів. Н. Страуд пов'язує селективну експозицію (*selective exposure*) зі схильністю громадян обирати інформаційні джерела відповідно до вже сформованих політичних орієнтацій [171, с. 14–40]. У цифровому середовищі цей механізм доповнюється можливістю самостійно формувати коло підписок, груп і каналів, а також персоналізованим відбором контенту цифровими платформами. Із цими процесами пов'язані концепції «фільтрувальної бульбашки» (*filter bubble*) та «ехо-камери» (*echo chamber*). Е. Парізер використовує поняття «фільтрувальна бульбашка» для характеристики персоналізованого інформаційного середовища, у якому спектр доступного користувачеві контенту потенційно звужується відповідно до його попередньої цифрової поведінки [162, с. 9–10]. Поняття «ехо-камери» (*echo chamber*) акцентує переважно соціальний механізм взаємодії з однодумцями й повторюваного підкріплення спільних позицій; К. Санстейн пов'язує таку сегментацію з ризиками політичної поляризації та послаблення контакту між альтернативними поглядами [172, с. 44–45, 57, 60–61].

Слід додати, що емпіричні дослідження не підтверджують універсальної моделі, за якою алгоритми автоматично ізолюють користувача від альтернативної політичної інформації. Е. Бакші, С. Мессінг та Л. Адамик показали, що контакт із політично відмінними позиціями у Facebook залежить як від алгоритмічного ранжування, так і від власного вибору користувача [85, с. 1131]. М. Чіnellі та інші дослідники, порівнюючи Facebook, Twitter, Reddit і Gab, також встановили значні міжплатформні відмінності в інтенсивності формування ехо-камер [105, с. 6]. Отже,

інформаційна однорідність є результатом взаємодії алгоритмічної персоналізації, структури соціальної мережі, архітектури платформи та користувацької селекції.

Новіші дослідження додатково демонструють необхідність розмежовувати інформаційну сегментацію та зміну політичних установок. А. Гесс, Н. Малхотра, Дж. Пан, П. Барбера та співавтори встановили, що заміна алгоритмічної стрічки Facebook та Instagram на хронологічну істотно змінювала інформаційну експозицію користувачів, однак не спричинила суттєвих змін у ключових політичних установках протягом досліджуваного періоду [128, с. 398]. Натомість С. Гонсалес-Байлон та співавтори виявили значну ідеологічну сегрегацію політичного контенту у Facebook, яка посилювалася на рівні фактично побаченої користувачами інформації та взаємодії з нею [124, с. 392]. Відтак ехо-камери (*echo chamber*) і фільтрувальні бульбашки (*filter bubble*) доцільно розглядати передусім як характеристики структури інформаційної експозиції, а не як самодостатнє пояснення політичної поляризації.

Ця проблематика представлена й у сучасному українському дискурсі. Н. Дубовик та А. Тернова пов'язують цифрові медіа з алгоритмічною селекцією, фрагментацією інформаційного середовища та ризиком формування ехо-камер [31]. В. Маркітантов та А. Швець також відносять ехо-камери, персоналізацію контенту й сегментацію аудиторій до помітних тенденцій сучасної політичної комунікації України [48, с. 80]. Таким чином, структура інформаційної експозиції користувача формується одночасно алгоритмічним відбором, соціальними зв'язками та власним вибором джерел, унаслідок чого різні групи громадян можуть систематично контактувати з відмінними наборами політичних повідомлень та інтерпретацій. Взаємозв'язок алгоритмічної фрагментації інформаційного середовища та політичної поляризації розглядає також Н. Бабарикіна. Дослідниця пов'язує цифровізацію політичної комунікації, функціонування соціальних мереж та алгоритмічних стрічок із формуванням фрагментованої публічної сфери, у

межах якої різні групи користувачів можуть дедалі частіше взаємодіяти з інформацією, що відповідає їхнім уже сформованим поглядам [3, с. 78–79]. Особливого значення у цьому контексті набуває поєднання алгоритмічного відбору з емоційно насиченою та конфліктною політичною комунікацією, що створює умови для посилення інформаційної поляризації й формування відокремлених когнітивних та емоційних спільнот. Відтак фрагментація цифрового інформаційного простору може впливати не лише на структуру інформаційної експозиції громадян, а й на ширші умови політичного діалогу та взаємного сприйняття різних суспільних груп.

Для переходу від інформаційної експозиції до формування політичних установок значення має не лише набір доступного користувачеві контенту, а й характер самого повідомлення, його емоційна насиченість, віральність і достовірність. Цифрові платформи створюють умови, за яких реакції, коментування та поширення додатково збільшують видимість контенту. В. Брейді, Дж. Віллс, Дж. Джост, Дж. Такер і Дж. Ван Бавел встановили, що використання морально-емоційної лексики у політичних повідомленнях підвищувало ймовірність їх поширення, особливо всередині ідеологічно близьких мереж [100, с. 7314–7316]. З. Папахаріссі, концептуалізуючи афективні публіки (*affective publics*), показує, що афект у цифровому середовищі стає складовою мережевої циркуляції політичного змісту, підтримуючи зв'язки між користувачами та формування спільних інтерпретацій і наративів навколо політичних подій [161, с. 118–120, 127–129].

Емоційність сама по собі не є ознакою маніпуляції, однак її поєднання із цілеспрямованим викривленням інформації актуалізує питання межі між політичним переконанням і маніпулятивним впливом. Д. Павлов розглядає громадську думку як можливий об'єкт політичної пропаганди, тоді як Л. Руженко звертає увагу на здатність інформаційних технологій не лише впливати на оцінювання подій, а й спрямовувати поведінкові реакції аудиторії [51; 69]. Ю. Лисенко та Ю. Манелюк розглядають технології політичного

маніпулювання як один із механізмів політичного впливу на громадську думку. Автори наголошують, що сучасні політичні технології поєднують раціональні та ірраціональні компоненти, а маніпулятивний вплив може використовуватися для реалізації практичних цілей політичних акторів, формування їхнього іміджу та впливу на суспільне сприйняття політичних процесів. Поряд із цим дослідники звертають увагу на роль громадянського суспільства у протидії таким практикам, виокремлюючи соціальну взаємодію, партнерство та діалог як механізми формування стійкішого зв'язку між владою і громадськістю [44, с. 43]. Для розмежування відповідних практик К. Вордл і Х. Дерахшан виокремлюють місінформацію (*misinformation*) – неправдиву інформацію без наміру завдати шкоди, дезінформацію (*disinformation*) – свідомо створену або поширювану неправдиву інформацію та малінформацію (*malinformation*) – достовірні відомості, використані зі шкідливою метою [184, с. 20]. Така диференціація дозволяє не ототожнювати випадкову інформаційну помилку з цілеспрямованим дезінформаційним впливом.

В українському науковому дискурсі політичне маніпулювання як складову інформаційно-комунікативного впливу розглядають Ю. Лисенко та Ю. Манелюк. Дослідники пов'язують його з використанням різноманітних прийомів цілеспрямованого впливу на мислення, політичні уподобання, громадську думку та поведінкові реакції аудиторії, а в умовах інформаційного протистояння – також із впливом на політичну свідомість громадян [43, с. 67, 69–70]. В умовах інформаційної війни маніпулятивний вплив може бути спрямований на посилення тривожності й недовіри, деформацію сприйняття суспільно-політичних подій та спонукування аудиторії до певних дій, зокрема через пропаганду, політичну рекламу, медіа й соціальні мережі. До поширених прийомів такого впливу авторка відносить дезінформацію, спотворення фактів, апеляцію до страхів, відволікання уваги, інформаційний тиск, а також нав'язування соціально-політичних міфів і стереотипів [43, с. 68].

Цифрове середовище при цьому створює сприятливі умови для швидкої циркуляції недостовірної інформації. С. Восоугі, Д. Рой та С. Арал встановили, що у досліджуваних ними мережі Twitter неправдиві повідомлення поширювалися швидше, далі та серед більшої кількості користувачів, ніж правдиві [182, с. 1147–1148]. Це свідчить, що достовірність не є єдиним чинником комунікаційної конкурентоспроможності контенту: значення можуть мати його новизна та здатність викликати емоційну реакцію [182, с. 1149–1150]. В. Л. Беннетт і С. Лівінгстон розглядають цю проблему в ширшому контексті «дезінформаційного порядку», пов'язаного з кризою довіри до демократичних інституцій, професійних медіа та офіційних джерел інформації [87, с. 122, 127–129]. Отже, політичне значення дезінформації полягає не лише в засвоєнні окремого неправдивого твердження, а й у потенційному впливі на структуру довіри, через яку громадяни надалі оцінюють політичну інформацію.

В українському контексті відповідні механізми набувають особливої актуальності в умовах російсько-української війни. Т. Ратушна серед засобів дезінформаційного впливу в соціальних мережах виокремлює емоційні тригери, псевдодоказовість, стереотипізацію та використання анонімних джерел, одночасно звертаючи увагу на амбівалентність цифрових платформ як засобів оперативного інформування й середовища поширення маніпулятивного контенту [66, с. 87]. І. Макух-Федоркова також акцентує на інтенсивній циркуляції колективних емоцій у соціальних мережах та пов'язаних із нею ризиках дезінформаційного впливу в умовах війни [47, с. 103].

Український досвід підтверджує необхідність аналізувати дезінформацію у взаємозв'язку з емоційними та мережевими характеристиками політичних інтернет-комунікацій. У ширшому українському політичному контексті значення емоційної складової політичного впливу простежує С. Бульбенюк, аналізуючи ризики поширення популізму в умовах війни та повоєнної відбудови України, звертає увагу на особливе значення негативно

забарвлених суспільних емоцій, зокрема страху, незахищеності, гніву й образи, а також на посилений запит поствоєнного суспільства на справедливість і соціальну безпеку [7, с. 81]. Це підтверджує, що емоційна складова політичного повідомлення має розглядатися не лише як характеристика його форми, а й як один із чинників, здатних актуалізувати вже наявні суспільні настрої та політичні установки.

Емоційність, віральність і дезінформація є взаємопов'язаними, але не тотожними характеристиками політичної інтернет-комунікації. Емоційний або віральний контент не обов'язково є недостовірним чи маніпулятивним, проте поєднання емоційної насиченості, інтенсивного мережевого поширення та цілеспрямованого викривлення змісту може впливати на політичне сприйняття, довіру й актуалізацію установок. Наступним аналітичним питанням у такому разі є те, за яких умов сформована або актуалізована політична установка переходить у готовність до дії та конкретну політичну поведінку.

Формування або актуалізація політичної установки ще не означає її автоматичного переходу у поведінкову площину. Інтернет-комунікації доцільно розглядати не як безпосередню причину політичної дії, а як середовище, здатне створювати або змінювати умови, за яких політична установка отримує практичне вираження. Я. ван Дет визначає політичну участь через її діяльнісний і добровільний характер, здійснення громадянами та зв'язок із політикою, державою або процесами прийняття суспільно значущих рішень [178, с. 351–352]. Поширення цифрових комунікацій розширило репертуар відповідної активності та ускладнило традиційне розмежування між політичною участю, громадянською активністю і комунікативним самовираженням.

Для характеристики нових форм такої активності Я. Теохаріс використовує поняття цифрово-мережевої участі (*digitally networked participation*), до якої можуть належати поширення політичного контенту, приєднання до мережевих груп, спрямованих на просування суспільних або

політичних цілей, публікація власних позицій із політичних питань, заклики до інших користувачів діяти та інші форми цифрової мобілізаційної активності [174, с. 6–8]. Разом із зазначеним, не кожна взаємодія з політичним повідомленням є політичною участю: значення мають мета, мотивація та зв'язок відповідної дії з політичним процесом. У цьому сенсі поведінкове вираження політичних установок у цифровому середовищі може набувати експресивних, інтерактивних, мобілізаційних та електоральних форм, які відрізняються за характером та інтенсивністю залучення.

Емпіричні дослідження загалом підтверджують позитивний зв'язок між політичним використанням цифрових медіа та участю, однак одночасно засвідчують його контекстуальний і двонапрямний характер. Ш. Буліанн у масштабному метааналізі встановила загалом позитивний зв'язок між використанням цифрових медіа та громадянською і політичною участю, водночас зафіксувавши значну варіативність сили відповідних ефектів у часі та між досліджуваними випадками [98, с. 961–963]. Спільний метааналіз Ш. Буліанн і Я. Теохаріса показав, що найбільш виразно з участю пов'язані саме політичні способи використання цифрових медіа – отримання політичної інформації, дискусії та мережеві форми активності [97, с. 111]. Разом із зазначеним Дж. Озер і Ш. Буліанн виявили ефект підкріплення (*reinforcement effect*): зв'язок виявлявся сильнішим тоді, коли попередня політична участь розглядалася як чинник подальшого використання цифрових медіа, ніж у зворотному напрямі [159, с. 355, 362–363]. Отже, цифрове середовище не обов'язково формує політичну залученість «з нуля», а часто посилює або розширює вже наявну готовність до участі.

Додатковим механізмом є видимість політичної поведінки інших користувачів. Д. Х. Кім і Н. Еллісон показують, що спостереження за політичною активністю в соціальних медіа може сприяти соціальному навчанню та моделюванню подібних дій, а за певних умов бути пов'язаним із подальшою офлайн-участю [137, с. 2614]. Інтернет-комунікації можуть полегшувати перехід від установки до дії через поширення інформації про

можливі форми участі, демонстрацію поведінкових моделей, пошук однодумців, координацію та підтримання вже сформованої активності. Реалізація цих можливостей, однак, залежить від мотивації громадянина, соціального оточення, наявних ресурсів і конкретного політичного контексту.

Подібні висновки представлені й в українських дослідженнях. В. Заглада наголошує, що цифрові інструменти розширюють можливості політичного самовираження, мобілізації та взаємодії громадян із політичними інститутами, однак самі по собі не забезпечують високого рівня залученості й значною мірою використовуються громадянами, які вже мають відповідну мотивацію [24, с. 78]. О. Скороход, аналізуючи соціальні мережі як інструмент цифрової політичної участі в Україні, виокремлює політичний діалог, формування суспільного запиту, адвокацію, мобілізацію та публічний контроль і наголошує на залежності результативності цих практик від специфіки конкретної платформи та її аудиторії [71, с. 229].

Отже, взаємозв'язок між інтернет-комунікаціями та політичною поведінкою має ймовірнісний і двонапрямний характер. Цифрове середовище може знижувати окремі комунікаційні та організаційні бар'єри для практичного вираження політичної установки, але вже сформована політична активність одночасно впливає на вибір інформаційних джерел та інтенсивність використання цифрових платформ. Інтернет-комунікації, таким чином, виступають не автономною причиною політичної поведінки, а одним із механізмів взаємодії між інформаційним сприйняттям, політичними установками, соціальним середовищем і можливостями для участі.

Розглянуті вище механізми особливо виразно проявляються в українському політико-інформаційному просторі, розвиток якого протягом останнього десятиліття відбувався в умовах інтенсивних суспільно-політичних трансформацій, виборчих кампаній та російсько-української війни. За таких умов інтернет-комунікації стали не лише каналом отримання політичної інформації, а середовищем, у якому поєднуються відбір суспільно

значущих тем, конкуренція їх інтерпретацій, артикуляція політичних оцінок і різні форми комунікативної та політичної активності.

Х. Мацьопа, досліджуючи використання інформаційних технологій у формуванні громадської думки в Україні, простежує розширення ролі цифрових ресурсів у політичній комунікації, зокрема під час президентської кампанії 2019 р. та після початку повномасштабного вторгнення [49, с. 85] У цьому аспекті важливо зазначити, що інтернет-комунікації не лише забезпечують поширення політичного повідомлення, а й створюють можливість оперативної реакції аудиторії, завдяки чому суспільні оцінки та форми підтримки стають видимими для інших учасників політичного процесу.

Умови повномасштабної війни додатково підвищили значення змістових та емоційних характеристик цифрової комунікації. Я. Кириченко, Т. Брік, С. ван дер Лінден, Дж. Рузенбек та співавтори, аналізуючи український цифровий контент до і після початку повномасштабного вторгнення, встановили зв'язок між вираженням групової ідентичності та користувацьким залученням, причому повідомлення, пов'язані з внутрішньогруповою солідарністю, після початку повномасштабної війни отримували виразніше аудиторне залучення [144, с. 1–2, 5–7]. Ці результати не свідчать про автоматичну зміну політичних установок під впливом відповідного контенту, однак підтверджують, що його ідентичнісні та емоційні характеристики можуть бути істотно пов'язані з інтенсивністю користувацької взаємодії та поширенням у цифровому середовищі [144, с. 5–7].

Інтерпретаційний вимір інтернет-комунікацій простежується і в дослідженні О. Карчевської та О. Новакової, які розглядають цифрові медіа в умовах гібридної війни як простір взаємодії стратегічних наративів, процесів формування політичної та громадянської ідентичності, конструювання історичної пам'яті, а також нових форм візуальної й гумористичної комунікації [27, с. 96–99, 101–102]. Це дозволяє стверджувати, що політичне

значення цифрового контенту полягає не лише в передачі фактичної інформації, а й у виробництві та поширенні смислових конструкцій, через які суспільно-політичні події отримують певну інтерпретацію.

Український досвід підтверджує необхідність розмежовувати інформаційний вплив і політичну поведінку. О. Кузьмук, аналізуючи громадську мобілізацію в умовах війни, наголошує на інструментальній ролі соціальних медіа у координації активності та формуванні горизонтальних мереж, але не розглядає технологію як самостійну причину мобілізації. Первинним каталізатором відповідних практик виступає перехід від пасивної до проактивної громадянської суб'єктності, тоді як цифрові платформи забезпечують інфраструктуру для її комунікативного й організаційного прояву [38, с. 48].

Розглянуті висновки підтверджують доцільність запропонованої в підрозділі аналітичної послідовності: інформаційна видимість → сприйняття та інтерпретація → формування або актуалізація політичної установки → готовність до дії → політична поведінка. На різних етапах цього процесу діють механізми встановлення порядку денного (*agenda-setting*), фреймінг (*framing*) і праймінг (*priming*), алгоритмічна та користувацька селекція, емоційність і віральність контенту, а також мережеві можливості політичної участі. Їхній вплив є багатофакторним і залежить від попередніх установок громадян, довіри до джерел, соціальних зв'язків, мотивації та ширшого суспільно-політичного контексту.

При цьому взаємозв'язок між інтернет-комунікаціями та громадською думкою має двонапрямний характер. Користувачі не лише сприймають політичний контент, а й через вибір джерел, створення, коментування та поширення повідомлень впливають на подальшу структуру цифрових інформаційних потоків. Отже, громадська думка та політична поведінка водночас є результатами функціонування цифрового комунікаційного середовища і чинниками його подальшої трансформації. Тому цифрова

трансформація комунікаційного середовища має не лише технологічний, а й соціально-політичний та поведінковий вимір.

Автор дисертації вважає, що вплив інтернет-комунікацій на громадську думку та політичну поведінку доцільно визначити як багатоступеневий, опосередкований і двонапрямний процес, у межах якого технологічні механізми цифрового середовища взаємодіють із соціальними та політичними чинниками. Інтернет-комунікації не просто розширюють обсяг доступної політичної інформації, а змінюють умови її відбору, суспільної видимості, інтерпретації та включення до системи політичних оцінок, а також створюють додаткові можливості для практичного вираження сформованих установок. Саме в цьому полягає їх значення як одного з чинників сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні.

2.3. Інтернет-комунікації як чинник трансформації громадянської участі та розвитку громадянського суспільства

Розвиток політичних інтернет-комунікацій створив нові умови для функціонування громадянського суспільства, розширивши можливості громадян та їхніх об'єднань самостійно створювати і поширювати суспільно значущу інформацію, формувати мережі взаємодії, артикулювати колективні інтереси та вступати в безпосередню комунікацію з політичними інститутами. Відповідно, значення інтернет-комунікацій для громадянського суспільства полягає не лише у появі додаткових каналів поширення інформації, а й у цифровій трансформації способів організації громадянської активності та характеру взаємодії між громадянами, громадськими організаціями і державою.. Теоретично визначені в попередньому розділі мережевість, багатовекторність та інтерактивність політичних інтернет-комунікацій у цьому контексті набувають практичного вираження у розвитку нових форм громадянської участі, самоорганізації та публічної взаємодії.

Однією з найбільш суттєвих змін є розширення можливостей громадян та інститутів громадянського суспільства виступати самостійними суб'єктами

політичної комунікації. Цифрове середовище знижує частину організаційних і комунікаційних бар'єрів, пов'язаних із доступом до широкої аудиторії, координацією спільних дій і підтриманням горизонтальних зв'язків. Втім це не означає автоматичного вирівнювання ресурсних можливостей усіх учасників політичного процесу: масштаби комунікативного впливу залишаються залежними від організаційних ресурсів, структури мережевих зв'язків, характеристик аудиторії та особливостей цифрових платформ. Тому вплив інтернет-комунікацій на громадянське суспільство доцільно розглядати не як однозначний процес його демократизації, а як розширення й трансформацію доступних форм громадянської комунікації та політичної участі.

Важливе теоретичне підґрунтя для розуміння відповідних процесів становить концепція сполучної дії (*connective action*) В. Ленса Беннетта та А. Сегерберга. Дослідники показують, що цифрові медіа можуть виконувати не лише функцію поширення інформації про колективну діяльність, а й ставати складовою самої організаційної структури громадянської мобілізації, забезпечуючи поширення персоналізованого політично значущого контенту та координацію учасників через мережеві зв'язки [89, с. 739, 751–753]. Такий підхід дозволяє пояснити розвиток форм громадянської активності, які не завжди потребують централізованого організаційного управління та можуть формуватися навколо спільної проблеми, суспільного запиту або ситуативної мережевої мобілізації. Концепція Беннетта і Сегерберга прямо протиставляє традиційну логіку колективної дії та логіку сполучної дії, засновану на персоналізованому поширенні контенту через цифрові мережі [89, с. 739, 751–752].

Розширення громадянської активності в цифровому середовищі пов'язане також із трансформацією самого поняття політичної участі. Й. Теохаріс пропонує розглядати цифрово-мережеву участь як форму політичної участі, наголошуючи, що цифрове середовище породжує нові практики соціальної та політичної активності, які в певних контекстах можуть набувати

характеру політично значущої дії та спрямовуватися на суспільний або політичний вплив [174, с. 1, 6]. Разом із тим результати масштабного метааналізу Ш. Буліанн підтверджують загалом позитивний зв'язок між використанням цифрових медіа та громадянською і політичною участю. Авторка фіксує посилення цього зв'язку в новіших дослідженнях і частково пов'язує його зі зміною форм використання цифрових медіа, зокрема поширенням соціальних мереж та інструментів онлайн-політичної участі [98, с. 961–962].

Сучасні дослідження при цьому застерігають від технологічного детермінізму у поясненні таких процесів. К. Ваккарі та А. Валеріані наголошують, що вплив соціальних медіа на політичну участь залежить не лише від технологічних можливостей платформ, а й від характеристик користувачів та ширшого політичного і медійного середовища [177, с. 6–12]. Їхні дослідження показують також, що цифрові політичні практики можуть формувати гібридні репертуари участі, у яких онлайн-активність поєднується з офлайн-формами громадянської та політичної діяльності [177, с. 12, 123–154]. Такий підхід є особливо продуктивним для аналізу громадянського суспільства, оскільки дозволяє уникнути спрощеного протиставлення «цифрової» та «традиційної» участі й натомість простежити, як інтернет-комунікації включаються у ширші практики самоорганізації, адвокації, мобілізації та взаємодії з політичними інститутами.

Для України відповідний напрям аналізу має особливе значення, оскільки поширення цифрових комунікацій відбувалося паралельно з інтенсивними процесами розвитку громадянського суспільства, суспільної мобілізації та зміни форм взаємодії громадян із державними інституціями. Інтернет-комунікації стали складовою діяльності громадських організацій, волонтерських та активістських мереж, адвокаційних кампаній, електронної демократії та інших практик громадянської участі. Тому подальший аналіз доцільно зосередити на тому, яким чином інтернет-комунікації розширюють можливості громадянського суспільства, які форми такої взаємодії набули

найбільшого поширення та які вітчизняні й зарубіжні практики демонструють їхній потенціал і обмеження.

Вплив інтернет-комунікацій на розвиток громадянського суспільства виявляється у кількох взаємопов'язаних напрямках. До них доцільно віднести розширення доступу громадян і громадських об'єднань до публічної комунікації; формування горизонтальних мереж взаємодії; розвиток цифрових форм політичної та громадянської участі; мобілізацію навколо суспільно значущих проблем; посилення можливостей громадського контролю та адвокації; розширення каналів взаємодії між громадянським суспільством і політичними інститутами. Такий поділ має аналітичний характер, оскільки в реальних комунікативних практиках відповідні напрями найчастіше поєднуються: поширення інформації може сприяти формуванню мережі прихильників, мережеве обговорення – переходити у мобілізацію, а мобілізація – набувати форми організованої громадянської участі або адвокаційного впливу.

Однією з принципових змін є розширення комунікативної суб'єктності громадянського суспільства. Цифрове середовище створює можливості для громадських організацій, ініціативних груп, активістських мереж та окремих громадян безпосередньо продукувати суспільно значущий контент і забезпечувати його поширення, не покладаючись виключно на доступ до традиційних засобів масової інформації. У цьому контексті важливою є сформульована в попередньому розділі теза про перехід до багатосуб'єктної моделі політичної інтернет-комунікації: громадянське суспільство функціонує в ній не лише як аудиторія інституційних повідомлень, а як самостійний центр їх створення, інтерпретації та поширення. Така зміна не ліквідує нерівності комунікаційних ресурсів, однак розширює можливості неінституційних акторів привертати суспільну увагу до проблем, які раніше могли не потрапляти до сфери широкої публічної дискусії.

В українському політологічному дискурсі відповідна трансформація простежувалася ще на ранніх етапах поширення інтернет-комунікацій. О.

Радченко, досліджуючи роль інтернет-комунікацій у політичній взаємодії в Україні, звертає увагу на те, що, попри збереження дисбалансу статусів виробників інформації, цифрове середовище забезпечує можливість безпосередньої та оперативної реакції громадян і сприяє розвитку горизонтальної комунікації між громадянами та їхніми об'єднаннями [65, с. 14]. Разом із зазначеним відповідну тенденцію доцільно трактувати саме як розширення можливостей доступу до політичної участі, а не як автоматичне встановлення рівності комунікативного впливу між усіма учасниками політичного процесу.

Не менш важливим напрямом є розвиток горизонтальних мереж громадянської взаємодії. На відміну від інституційно організованих моделей участі, цифрові комунікативні мережі дають можливість формувати взаємодію між учасниками, які можуть не належати до однієї організації та не мати сталої формалізованої структури. Як показують В. Ленс Беннетт та А. Сегерберг, у цифровому середовищі координація суспільної активності може здійснюватися через персоналізований обмін контентом і мережеві зв'язки, що створює відмінну від традиційної колективної дії логіку організації громадянської мобілізації [89, с. 751–753]. У цьому випадку сама комунікація стає одним із механізмів організації спільної діяльності: повідомлення одночасно виконує інформаційну, координаційну та мобілізаційну функції.

Мережевий характер відповідних практик не означає відсутності внутрішньої структури чи відмінностей у ступені впливу окремих учасників. А. Костирєв, аналізуючи моделі мережевої політичної комунікації, звертає увагу на значення структури зв'язків, довіри та соціального капіталу, а також на нерівномірність позицій учасників усередині комунікаційної мережі [139, с. 106–108]. Це положення є принциповим для аналізу громадянського суспільства: цифрові технології можуть полегшувати створення горизонтальних зв'язків, проте ефективність громадянських мереж залежить від їхньої здатності акумулювати довіру, підтримувати сталі комунікативні

зв'язки, забезпечувати циркуляцію інформації та трансформувати розпорошену індивідуальну активність у спільну дію.

Наступним напрямом є розширення репертуару громадянської та політичної участі. Цифрове середовище не лише переносить в онлайн традиційні форми політичної активності, а й створює практики, для яких сама мережна комунікація є невід'ємною складовою участі. Й. Теохаріс використовує для їх концептуалізації поняття цифрово-мережевої участі, наголошуючи на формах політичної участі, у яких цифрова комунікація, персоналізоване поширення контенту та активація соціальних мереж стають складовими самої політичної дії [174, с. 5–6]. Подальші дослідження Й. Теохаріса, Дж. де Моора та Я. ван Дета засвідчують розширення сучасного репертуару політичної участі та поєднання інституційних, мережових і пов'язаних із повсякденними практиками способів політичного самовираження [173, с. 32–35, 41, 45]. Для громадянського суспільства це означає можливість поєднання різних рівнів залучення – від поширення суспільно значущої інформації й участі в онлайн-обговоренні до включення у кампанії, громадські ініціативи та інші форми колективної активності.

В українській науковій літературі відповідна проблематика систематизована Ю. Гетман, яка аналізує громадсько-політичну активність онлайн як форму політичної участі та узагальнює поняття онлайн-активізму (*online activism*), політичної участі онлайн (*political participation online*), цифрового громадянського суспільства (*digital civil society*) і цифрово-мережевої участі (*digitally networked participation*) як різні способи концептуалізації діяльності громадян у цифровій публічній сфері, спрямованої на реалізацію суспільно-політичних інтересів [13, с. 105]. Такий підхід є важливим для цього дослідження, оскільки дозволяє розглядати поширення політичного контенту, мережеве обговорення, цифрову мобілізацію та інші форми онлайн-активності не лише як комунікативні дії, а як складові ширшого репертуару громадянської участі.

Разом із тим між комунікативною активністю та політичною участю не слід автоматично ставити знак рівності. Сам факт коментування, поширення або іншої реакції на політичний контент ще не дає підстав автоматично кваліфікувати відповідну дію як політичну участь, оскільки значення мають її спрямованість і намір вплинути на політично значущі результати [177, с. 52, 61]. Значення цифрової комунікації для розвитку громадянського суспільства полягає радше в тому, що вона створює додаткові механізми переходу між різними рівнями залучення: від отримання інформації та артикуляції позиції – до встановлення зв'язків з іншими учасниками, координації дій і включення у конкретні громадські практики. К. Ваккарі та А. Валеріані у зв'язку з цим звертають увагу на взаємозв'язок цифрової і позамережевої політичної активності та формування гібридних репертуарів участі, що поєднують онлайн- та офлайн-форми політичної діяльності [177, с. 123–154].

Така відмінність між інформаційним споживанням і активною цифровою участю простежується й в українському контексті. За результатами дослідження Н. Бойко, проведеного у 2017 році, найбільш поширеними формами громадянської активності українських користувачів Інтернету були відстеження суспільно-політичних новин (41,5 %) та отримання інформації на сайтах державних і недержавних організацій (39,3 %), тоді як частка користувачів, залучених до активніших форм взаємодії – підтримки громадських ініціатив, онлайн-обговорень або звернень, – була суттєво нижчою [5, с. 62–63]. Ці дані, хоча й характеризують більш ранній етап розвитку українського цифрового середовища, демонструють принципову відмінність між використанням Інтернету як джерела політичної інформації та його використанням як інструменту безпосередньої громадянської участі. Поряд з цим Н. Бойко фіксувала наявність групи користувачів, які застосовували мережу для висловлення власних позицій, контактів із владними та громадськими структурами й підтримки суспільних ініціатив [5, с. 62–63]. Особливого значення відповідні процеси набувають для України. За висновком Ю. Гетман, громадсько-політична активність уже «вкоренилася в

онлайновому просторі», а дослідження цифрової участі українців є особливо важливим з огляду на її потенціал як чинника демократичних перетворень [13, с. 112].

Окремого значення набувають інституціоналізовані цифрові механізми громадянської участі, які створюють канали безпосередньої комунікації між громадянами та органами публічної влади. До них належать електронні петиції та звернення, онлайн-консультації, цифрові платформи громадського обговорення, інструменти громадського контролю та інші механізми електронної демократії. О. Рибачук пов'язує розвиток відповідних інструментів із розширенням можливостей переходу від переважно представницьких до більш партисипативних моделей демократичної взаємодії, у межах яких громадяни отримують додаткові способи артикуляції власних позицій та впливу на вирішення суспільно значущих питань [67, с. 130]. У цьому випадку інтернет-комунікація виконує не лише інформаційну або мобілізаційну функцію, а стає частиною інституційного механізму взаємодії між суспільством і державою.

Разом з тим демократичний потенціал таких механізмів залежить не від самої наявності цифрового інструменту, а від того, наскільки громадянська комунікація здатна отримувати інституційну відповідь. С. Коулман і Дж. Блумлер, аналізуючи демократичний потенціал Інтернету, наголошують на необхідності формування таких комунікативних механізмів, які не обмежуються наданням громадянам можливості висловитися, а забезпечують реальний зв'язок між громадянським голосом та інституційною реакцією, підтримуючи двосторонню комунікацію і підзвітність представницьких інститутів [106, с. 90, 166]. Відповідно, ефективність інтернет-комунікацій для розвитку громадянського суспільства визначається не лише кількістю доступних каналів участі, а й тим, чи створюють вони сталі механізми зворотного зв'язку, публічної підзвітності та врахування суспільних позицій.

Таким чином, роль інтернет-комунікацій у розвитку громадянського суспільства виявляється у поєднанні комунікативної, мережево-

організаційної та партисипативної функцій. Цифрове середовище розширює можливості створення громадянських мереж, артикуляції суспільних інтересів, мобілізації навколо спільних проблем та взаємодії з політичними інститутами. Водночас реальний демократичний ефект відповідних практик залежить від ширшого політичного контексту, ресурсної спроможності громадянських акторів, рівня суспільної довіри та здатності політичних інститутів реагувати на громадянську активність. Відповідне розуміння політичної взаємодії було обґрунтовано автором дисертації в дослідженні, де політичну інтернет-комунікацію визначено як «багатовекторний процес, що охоплює прямі та зворотні зв'язки, горизонтальні й вертикальні різновиди взаємодії між його учасниками» [74, с. 163].

Разом з тим розширення цифрових можливостей громадянського суспільства не означає, що інтернет-середовище є нейтральним простором політичної участі. Значна частина сучасної громадянської комунікації здійснюється в межах приватних цифрових платформ, технологічна архітектура яких впливає на видимість, поширення та охоплення суспільно значущого контенту. Ж. ван Дейк, Т. Поелл і М. де Ваал характеризують сучасне платформне суспільство як середовище, у якому соціальні, економічні та міжособистісні взаємодії дедалі більшою мірою опосередковуються екосистемою цифрових платформ, що функціонує на основі даних та алгоритмів [179, с. 8]. Відповідно, можливість громадянського актора створити політично значуще повідомлення ще не гарантує його однакової доступності для аудиторії, оскільки платформи здійснюють селекцію й курування контенту через механізми персоналізації, алгоритмічного відбору та модерації [179, с. 40–41].

Амбівалентний характер цифрової політичної участі відзначають також Н. Дубовик та А. Тернова, які наголошують, що цифрові медіа одночасно розширюють потенціал демократичної участі громадян і створюють ризики для якості публічного дискурсу та інформаційної безпеки [31]. У зв'язку з цим важливою передумовою ефективної громадянської участі стає не лише

доступ до цифрових каналів, а й достатній рівень медіаграмотності та цифрової компетентності, які автори пов'язують із формуванням активного й відповідального громадянського суспільства [31].

Такий аспект істотно коригує оптимістичне уявлення про Інтернет як середовище автоматичного вирівнювання комунікативних можливостей. Т. Гіллеспі звертає увагу на те, що платформи через механізми рекомендацій, модерації та впорядкування контенту фактично беруть участь у визначенні його публічної видимості [123, с. 167–168, 184–185; 122, с. 182]. У політичному вимірі це означає, що громадянські ініціативи, суспільні рухи й окремі активісти діють у середовищі, де доступ до громадської уваги залежить не лише від суспільної значущості проблеми або якості аргументації, а й від технологічних механізмів її поширення. Отже, розширення можливостей участі супроводжується формуванням нових різновидів комунікаційної нерівності, пов'язаних із нерівномірною видимістю різних суб'єктів, повідомлень і суспільних позицій.

Амбівалентність відповідних процесів особливо помітна у сфері демократичної участі. З одного боку, цифрові платформи знижують частину бар'єрів для входження громадян у публічну комунікацію, полегшують формування мереж, оперативне поширення інформації та мобілізацію навколо суспільно значущих проблем. З іншого боку, алгоритмічна селекція, комерційна логіка платформ і нерівномірність доступу до уваги аудиторії можуть посилювати нерівність між різними учасниками комунікативного процесу та впливати на плюралізм цифрової публічної сфери [131, с. 845–846, 849; 179, с. 37–41]. Таким чином, значення інтернет-комунікацій для розвитку громадянського суспільства слід оцінювати не лише за кількістю доступних цифрових каналів, а й за тим, наскільки ці канали забезпечують реальну видимість громадянських позицій, можливість взаємодії між різними групами та зв'язок громадянської активності з процесами політичного реагування.

Особливого значення у відповідних процесах набуває діяльність громадських організацій, суспільних рухів, активістських і волонтерських мереж, для яких цифрові канали стали важливим інструментом поширення інформації, координації діяльності та мобілізації прихильників. В. Ленс Беннетт та А. Сегерберг показують, що цифрово опосередковані мережі створюють можливості для координації та швидкого масштабування спільної дії, причому сама комунікаційна мережа може виконувати організаційну функцію без жорстко централізованої структури [89, с. 752–753]. Водночас конкретні форми та результативність такої участі істотно залежать від суспільно-політичного контексту, що зумовлює необхідність звернення до практик використання інтернет-комунікацій громадянським суспільством у різних політичних системах.

Практичний вимір використання інтернет-комунікацій у розвитку громадянського суспільства охоплює як інституціоналізовані форми електронної участі, так і мережеві практики самоорганізації, що виникають поза межами формальних процедур взаємодії з органами влади. До першої групи належать електронні петиції, цифрові громадські консультації, платформи участі у виробленні публічної політики та інші інструменти електронної демократії. Друга охоплює громадські й адвокаційні кампанії, активістські та волонтерські мережі, цифрову мобілізацію, поширення суспільно значущої інформації та координацію колективних дій. Відмінність між цими практиками полягає передусім у ступені їх інституціоналізації, однак в обох випадках інтернет-комунікація виконує функцію зв'язку між індивідуальним висловленням позиції, формуванням мережі прихильників та можливістю її подальшого перетворення на колективну дію.

Однією з найбільш усталених інституціоналізованих форм цифрової громадянської участі стали електронні петиції. Їхнє значення полягає не лише у перенесенні традиційної форми колективного звернення в цифрове середовище, а й у поєднанні комунікативної та мобілізаційної складових. К. Бьоле та У. Рім, аналізуючи системи електронних петицій у європейських

країнах, наголошують, що найбільш розвинені моделі дозволяють не тільки подавати та підтримувати звернення, але й забезпечують публічність тексту петиції, доступ до інформації про перебіг її розгляду та, в окремих випадках, можливості для публічного обговорення [93]. У такому разі електронна петиція функціонує одночасно як інструмент артикуляції інтересу, формування громадської підтримки та комунікації з політичними інститутами.

Новітні дослідження підтверджують, що відповідні інструменти зберігають значення для сучасних моделей партисипативного врядування. Дж. Траутендорфер, Л. Гогенсінн та Д. Гільгерс, проаналізувавши понад 21 тис. електронних петицій та участь більш як п'яти мільйонів користувачів європейської платформи, звертають увагу на здатність цифрових петицій забезпечувати висхідне формування порядку денного (*bottom-up agenda-setting*) та мобілізацію суспільної підтримки навколо конкретних проблем [175]. При цьому сама можливість цифрового висловлення позиції ще не гарантує політичного результату: значення має наявність процедур, які забезпечують розгляд громадянської ініціативи та інституційну реакцію на неї.

Показовим у цьому контексті є досвід країн Балтії, політичний розвиток яких має низку релевантних для України характеристик, зокрема досвід демократичної трансформації та активного впровадження цифрових механізмів врядування. Т. Рандма-Лійв, Р. Борткявічюте, В. Лембер, В. Вальтенбергс та В. Накрошіс у порівняльному дослідженні аналізують естонський портал громадянських ініціатив, латвійську платформу *MuVoice* та литовську платформу *E-Citizen* [165, с. 567]. Дослідники разом із цим показують, що впровадження цифрової платформи саме по собі не призводить до поглиблення громадянської участі: результативність залежить від національного інституційного середовища, процедур реагування та способу включення цифрових ініціатив у систему прийняття рішень.

Такий досвід є важливим і для аналізу України, де електронні петиції стали одним із найбільш помітних цифрових механізмів комунікації громадян із владою. Їхнє значення полягає у створенні додаткового каналу артикуляції та представлення суспільних позицій, що зберігає актуальність в умовах євроінтеграції, повоєнного відновлення та дії воєнних обмежень. Водночас результативність цього інструменту залишається нерівномірною на національному та місцевому рівнях і значною мірою залежить від якості нормативного регулювання, інституційної спроможності органів публічної влади та наявності дієвих процедур подальшого розгляду громадянських ініціатив.

Порівняння українського та закордонного досвіду підтверджує, що цифрова участь набуває політичного значення передусім тоді, коли між комунікативною дією громадянина та інституційним процесом прийняття рішення існує реальний зв'язок. Д. Мелкіс і Д. Лученко, аналізуючи досвід електронних петицій у Латвії та Україні в умовах російсько-української війни, показують, що цифрові громадянські ініціативи можуть виступати механізмом включення суспільних запитів у процес формування політичного й законодавчого порядку денного та обґрунтування правових рішень [156, с. 9, 20]. Особливо важливим є те, що в кризових умовах зміст і спрямованість відповідних громадянських ініціатив змінюються під впливом актуальних суспільних викликів, що демонструє адаптивність цифрових механізмів громадянської участі [156, с. 6].

Окремим напрямом використання інтернет-комунікацій громадянським суспільством є громадський контроль та цифрова адвокація. У цьому випадку цифрові інструменти забезпечують не лише звернення громадян до органів влади, а й можливість систематичного спостереження за їхньою діяльністю, поширення інформації про суспільно значущі проблеми та залучення громадськості до контролю за виконанням державних рішень. Н. Корчак, І. Мордас та А. Майснер на прикладі антикорупційної комунікації в Україні показують, що цифрові інструменти прозорості та ініціативи у сфері

громадянських технологій (*CivicTech*) можуть поєднувати інституційні механізми з громадським контролем, моніторингом і участю [34, с. 13]. Дослідники, зокрема, розглядають такі цифрові механізми, як Prozorro, DOZORRO, Єдиний портал повідомлень викривачів та інші інструменти, що розширюють можливості залучення громадянського суспільства до антикорупційного контролю, моніторингу та взаємодії з державними інституціями [34, с. 13].

Принципово іншу, але не менш важливу модель становлять неформалізовані мережеві практики громадянської самоорганізації, особливо виразні в українському суспільстві в умовах криз. У цьому випадку інтернет-комунікації функціонують не як елемент заздальгідь створеної державою платформи участі, а як інфраструктура, за допомогою якої громадяни самостійно формують мережі взаємодії, визначають актуальні потреби, координують діяльність, акумулюють ресурси та підтримують сталість громадських ініціатив.

Особливо показовим прикладом такого процесу є розвиток українського волонтерського руху. О. Панькова та О. Касперович, аналізуючи його розвиток в умовах російської збройної агресії, безпосередньо пов'язують процеси інституціоналізації та платформізації волонтерства з використанням сучасних цифрових, мережевих та інформаційно-комунікаційних технологій [52, с. 121–122]. Дослідники виокремлюють хвилі активізації волонтерської діяльності у 2014–2016 роках та після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р., наголошуючи на ролі цифрових інструментів у координації допомоги, об'єднанні локальних і міжнародних ініціатив та розвитку мережевої взаємодії.

Аналогічні процеси простежуються і в міжнародному вимірі громадянської допомоги Україні. Т. О. Сітоле, досліджуючи діяльність громадянських акторів допомоги в Польщі в умовах гуманітарної кризи, спричиненої повномасштабним російським вторгненням в Україну, встановлює, що різні цифрові платформи використовувалися на різних етапах

їхньої діяльності – від створення й організації ініціатив до залучення волонтерів, координації допомоги, комунікації з її отримувачами та підтримання роботи відповідних мереж [170, с. 1–2, 7]. При цьому дослідження фіксує й залежність таких практик від цифрової інфраструктури та пов'язані з цим ризики – дезінформацію, діяльність тролів і перебої доступу до мережі [170, с. 1–2, 11]. Отже, цифрова самоорганізація демонструє як високий мобілізаційний потенціал громадянського суспільства, так і його вразливість до специфічних ризиків платформного середовища.

Розглянуті практики дають підстави розмежувати принаймні два взаємодоповнювальні напрями цифрового розвитку громадянського суспільства. Перший пов'язаний з інституціоналізацією громадянської участі через електронні петиції, консультації, платформи громадського контролю та інші формалізовані механізми взаємодії з владою. Другий ґрунтується на горизонтальній мережевій самоорганізації, у межах якої громадянські актори самостійно використовують цифрові комунікації для мобілізації, адвокації, волонтерської діяльності та реалізації суспільних ініціатив. Їх поєднання демонструє, що трансформаційний потенціал інтернет-комунікацій для громадянського суспільства полягає не в заміні традиційних форм участі цифровими, а у розширенні репертуару громадянської дії та створенні нових зв'язків між публічною комунікацією, колективною самоорганізацією і політичним впливом.

Висновки до розділу 2.

Проведений у другому розділі аналіз дозволив встановити, що інтернет-комунікації в сучасному політико-інформаційному просторі України виконують значно ширші функції, ніж оперативне поширення політичної інформації. Їх розвиток пов'язаний зі зміною способів взаємодії між політичними інститутами, медіа, громадянським суспільством та громадянами, розширенням можливостей для горизонтальної координації,

самоорганізації, мобілізації, представлення суспільних інтересів і політичної участі. Водночас цифрові інструменти самі по собі не забезпечують автоматичної демократизації політичного процесу: результативність відповідних практик залежить від політичного та інституційного контексту, мотивації громадян, ресурсів суб'єктів комунікації та особливостей цифрових платформ. Трансформаційний потенціал інтернет-комунікацій полягає передусім у розширенні репертуару громадянської дії та формуванні нових зв'язків між публічною комунікацією, мережевою координацією і практичною участю.

Встановлено, що розвиток політичних інтернет-комунікацій не призводить до витіснення традиційних медіа цифровими платформами, а сприяє формуванню гібридного комунікаційного середовища, у якому політично значущий зміст циркулює між різними каналами. Поряд із політичними інститутами та професійними медіа дедалі активніше функціонують громадські організації, мережеві спільноти, лідери думок та окремі користувачі, що розширює суб'єктний склад політичної комунікації та формує багатовекторні інформаційні потоки.

Уточнено зміст кросмедійності як одного з чинників трансформації політичної інтернет-комунікації. Її визначено не як механічне дублювання контенту на декількох платформах, а як координоване поширення, адаптацію та взаємне підсилення політичного змісту в різних медійних середовищах. Обґрунтовано доцільність аналізу траєкторії циркуляції політичного змісту, у межах якої можуть змінюватися форма повідомлення, аудиторія, рівень його видимості та комунікаційна функція. Кросмедійність у цьому контексті виступає механізмом організації політичної комунікації у гібридному медіасередовищі, однак сама по собі не означає безпосередньої зміни політичних установок чи поведінки.

Аналіз механізмів формування громадської думки дозволив обґрунтувати багатоступеневий, опосередкований та ймовірнісний характер впливу інтернет-комунікацій. Запропоновано модель: «інформаційна

видимість → сприйняття та інтерпретація → формування або актуалізація політичної установки → готовність до дії → політична поведінка». Такий підхід дозволяє уникнути технологічного детермінізму, оскільки отримання політичної інформації не означає автоматичної зміни позиції громадянина, а сформована установка не обов'язково реалізується у відповідній поведінці. Встановлено також, що механізми встановлення порядку денного (*agenda-setting*), фреймінг (*framing*) і праймінг (*priming*) зберігають пояснювальне значення в цифровому середовищі, але функціонують у багатосуб'єктній системі, де на видимість та інтерпретацію політичного контенту одночасно впливають медіа, політичні актори, цифрові платформи та користувачі.

Визначено, що персоналізація інформаційних потоків, алгоритмічна селекція та селективне споживання політичної інформації можуть сприяти формуванню сегментованих інформаційних середовищ, однак явища фільтрувальні бульбашки (*filter bubble*) та ехо-камери (*echo chamber*) не слід трактувати як універсальне пояснення політичної поляризації. Емоційність і віральність контенту здатні посилювати його циркуляцію та залучення аудиторії, водночас створюючи додаткові можливості для поширення маніпулятивного та дезінформаційного змісту.

Дослідження взаємозв'язку інтернет-комунікацій із політичною поведінкою підтвердило його ймовірнісний, двонапрямний і циклічний характер. Цифрове середовище розширює можливості координації, мобілізації та політичної участі, однак не формує політичну мотивацію автономно. Перехід від інформаційного контакту до конкретної поведінки залежить від попередньої залученості громадянина, соціального оточення, наявних ресурсів і політичного контексту. Водночас політично активні користувачі самі впливають на цифрове інформаційне середовище через створення, коментування та поширення політичного змісту.

Отже, результати другого розділу дають підстави розглядати інтернет-комунікації як структурний інструмент цифрової трансформації сучасного політичного процесу, значення якого проявляється на технологічному,

політико-комунікаційному та нормативно-інституційному рівнях. Отримані результати формують підґрунтя для подальшого аналізу інтернет-комунікацій як інструменту реалізації політичних стратегій і трансформації політичної взаємодії.

РОЗДІЛ 3. ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

3.1. Інформаційні технології як чинник трансформації політичної комунікації в соціальних медіа

Поширення соціальних медіа стало одним із визначальних чинників зміни технологічних умов сучасної політичної комунікації. Ці зміни становлять технологічний вимір цифрової трансформації політичної комунікації. Їх значення полягає не лише у створенні додаткових каналів поширення політичної інформації, а у формуванні специфічного комунікаційного середовища, в якому виробництво, відбір, адресування, поширення та оцінювання політичних повідомлень дедалі більшою мірою опосередковуються інформаційними технологіями. У таких умовах технологічна інфраструктура соціальних медіа безпосередньо впливає на способи організації комунікації між політичними інститутами, партіями, політичними лідерами, медіа, організаціями громадянського суспільства та громадянами. Відповідно, аналіз політичної комунікації в соціальних медіа потребує врахування не лише змісту повідомлень або характеристик суб'єктів комунікації, а й технологічних механізмів, за допомогою яких ці повідомлення створюються, адаптуються, спрямовуються до певних аудиторій і поширюються в цифровому середовищі.

У межах цього дослідження під інформаційними технологіями, що застосовуються у політичній комунікації в соціальних медіа, доцільно розуміти сукупність програмних, алгоритмічних, аналітичних та автоматизованих засобів, які забезпечують роботу з політично значущою інформацією та взаємодію з цифровими аудиторіями. До них належать, зокрема, алгоритмічні системи ранжування і рекомендації контенту, технології збору та аналізу цифрових даних, інструменти сегментації аудиторій і персоналізації повідомлень, системи політичного

мікротаргетингу, автоматизовані акаунти й соціальні боти, а також технології штучного інтелекту, що можуть використовуватися для створення, модифікації та поширення політичного контенту. Їх застосування формує технологічний рівень політичної інтернет-комунікації, у межах якого політичне повідомлення перестає бути лише результатом діяльності комунікатора й дедалі частіше функціонує як елемент складної соціотехнічної системи.

Таке розуміння відповідає сучасним підходам до аналізу платформізації комунікації. Ж. ван Дейк, Т. Поелл і М. де Ваал наголошують, що цифрові платформи не можуть розглядатися виключно як нейтральні посередники, оскільки їхня технологічна архітектура, механізми збору й алгоритмічного опрацювання даних та економічні моделі формують специфічні умови суспільної взаємодії [179, с. 1–6, 31–48]. У політичній сфері це означає, що можливості суб'єктів комунікації визначаються не лише їхніми ресурсами або змістом політичних стратегій, а й технологічними правилами конкретної платформи. Алгоритми впливають на видимість повідомлень, технічні формати обмежують або розширюють способи їх подання, системи аналітики створюють можливості для оцінювання реакцій аудиторії, а механізми таргетування дозволяють диференціювати політичну комунікацію відповідно до характеристик окремих груп користувачів [95, с. 475–477, 487–490].

Важливим у цьому контексті є положення про те, що технологічні механізми платформ мають не лише функціональне, а й політичне значення. Т. Т. Гіллеспі звертає увагу на роль алгоритмів у визначенні того, який контент набуває видимості та соціальної релевантності в цифровому середовищі [123, с. 167–168, 184–185]. Відтак інформаційні технології впливають не просто на швидкість або масштаб поширення політичного повідомлення, а на самі умови його включення до комунікаційного процесу. Проте в межах цього підрозділу принципово важливо розмежувати технологічну організацію політичної комунікації та наслідки її впливу на громадську думку й політичну поведінку. Останні були розглянуті у попередньому розділі крізь механізми

інформаційної видимості, інтерпретації, формування політичних установок і переходу до політичної дії. Натомість подальший аналіз зосереджується на тому, яким чином цифрові технології використовуються самими учасниками політичної комунікації для досягнення визначених комунікаційних та стратегічних цілей.

Зробимо особливий наголос на тому, що специфіка використання інформаційних технологій у соціальних медіа полягає передусім у можливості поєднати масовий масштаб політичної комунікації з її дедалі більшою адресністю. Традиційна модель масової політичної комунікації переважно передбачала створення одного повідомлення для відносно широкої та внутрішньо неоднорідної аудиторії. Соціальні медіа, натомість, дозволяють поєднувати масове охоплення з сегментацією, персоналізацією та оперативним коригуванням комунікативних дій. Політичний актор може не лише поширити повідомлення серед значної кількості користувачів, а й визначати окремі аудиторні сегменти, тестувати різні варіанти повідомлень, оцінювати реакцію на них та адаптувати подальшу комунікацію відповідно до отриманих цифрових показників. Саме ця можливість постійного технологічно опосередкованого зворотного зв'язку суттєво відрізняє сучасну політичну комунікацію в соціальних медіа від традиційних моделей масового інформування.

Застосування інформаційних технологій не слід ототожнювати виключно з маніпулятивними практиками політичного впливу. Ті самі технологічні механізми можуть використовуватися для різних політичних і комунікаційних завдань: оперативного інформування, залучення громадян до суспільного обговорення, координації діяльності прихильників, мобілізації, підтримання постійного зворотного зв'язку, адаптації повідомлень до інформаційних потреб різних груп або оцінювання результативності комунікаційної кампанії. Можливості адресного впливу, автоматизації та масштабування комунікації створюють умови і для прихованого маніпулювання, штучного посилення певних політичних наративів, імітації суспільної підтримки та непрозорого

використання даних користувачів. Таким чином, політичне значення інформаційних технологій визначається не їх існуванням як таким, а способами їх включення до конкретних політичних стратегій та практик взаємодії.

Особливістю сучасного етапу є також поступовий перехід від використання окремих цифрових інструментів до формування інтегрованої технологічної системи політичної комунікації. Дані про поведінку користувачів можуть використовуватися для моделювання аудиторій; отримані моделі – для їх сегментації; сегментація – для адаптації політичного повідомлення; алгоритмічні й рекламні механізми – для його адресного поширення; автоматизовані системи – для масштабування комунікації; а подальша реакція аудиторії знову перетворюється на дані, що використовуються для коригування наступних комунікативних дій. У результаті формується циклічна модель, у межах якої технології забезпечують не окремий етап політичної комунікації, а практично весь процес її організації.

Виходячи з вищезазначеного, специфіку застосування інформаційних технологій у політичній комунікації в соціальних медіа доцільно розглядати через послідовність «збір даних → моделювання аудиторії → сегментація → адаптація політичного повідомлення → адресне поширення → автоматизоване масштабування → аналіз реакції → коригування комунікації». Запропонована послідовність не передбачає, що кожна політична комунікаційна практика обов'язково охоплює всі зазначені етапи. Вона відображає загальну логіку технологічно опосередкованої політичної комунікації та дозволяє систематизувати різні інформаційні технології відповідно до функцій, які вони виконують у процесі досягнення комунікаційних і стратегічних політичних цілей. Подальший аналіз доцільно розпочати з платформної та алгоритмічної інфраструктури соціальних медіа, оскільки саме вона визначає базові технологічні умови функціонування інших інструментів політичної комунікації.

Політична комунікація в соціальних медіа відбувається в технологічному середовищі, параметри якого значною мірою визначаються архітектурою цифрових платформ. На відміну від традиційних каналів масової комунікації, соціальні медіа поєднують функції поширення інформації з алгоритмічним ранжуванням, рекомендацією, персоналізацією та іншими автоматизованими процедурами. Тому цифрову платформу доцільно розглядати не як нейтральний канал передавання політичного повідомлення, а як технологічну інфраструктуру, що створює певні можливості й обмеження для його виробництва, адресування та циркуляції.

Ж. ван Дейк, Т. Поелл і М. де Ваал пов'язують функціонування цифрових платформ із механізмами датафікації, комодифікації та відбору, через які платформи структурують інформаційні потоки й спрямовують користувацьку взаємодію [179, с. 31–46]. У політичній комунікації це означає, що можливості політичних акторів залежать не лише від змісту їхніх стратегій, а й від технологічних параметрів конкретного середовища. М. Боссетта, порівнюючи цифрову архітектуру різних соціальних медіа, показує, що платформи відрізняються структурою мережевих зв'язків, функціональними можливостями, алгоритмічним фільтруванням і моделями датафікації, що, своєю чергою, впливає на форми створення та поширення політичного контенту [95, с. 472, 475, 484–485]. Відповідно, політична комунікація потребує врахування специфічних характеристик конкретної платформи та, за необхідності, адаптації форми й способу подання повідомлення до її технологічних можливостей, хоча подібність функціональних характеристик окремих платформ допускає повторне використання контенту в різних цифрових середовищах [95, с. 480, 484–485, 491].

Важливим поняттям для пояснення цього процесу є *affordances*, тобто функціональні можливості, закладені в архітектуру платформи. До них належать, зокрема, коментування і поширення повідомлень, створення груп і каналів, прямі трансляції, використання візуального й короткого

відеоконтенту, рекламний таргетинг та інші форми цифрової взаємодії. Конкретна технологічна можливість сама по собі не визначає політичної мети її використання: той самий інструмент може застосовуватися для інформування, мобілізації, підтримання зворотного зв'язку або стратегічного просування політичної позиції. Отже, платформні характеристики набувають політичного значення лише в процесі їх включення до конкретної комунікаційної практики.

У вітчизняному науковому дискурсі взаємозв'язок інформаційно-комунікаційних технологій і трансформації політичних структур розглядають І. Верховод, В. Гапоненко та співавтори. Дослідники пов'язують становлення мережевого суспільства з перебудовою соціально-політичних інститутів, розвитком нових мережевих структур і трансформацією взаємодії між політичними інститутами та громадянами [181, с. 386–387]. Для нашого дослідження принциповим є те, що інформаційні мережі створюють не лише технічний канал передавання інформації, а й нові організаційні умови представлення суспільних інтересів, політичної взаємодії та підтримання зворотного зв'язку між владою і громадянами [181, с. 396]. Таким чином, технологічна архітектура соціальних медіа стає складовою структурної організації сучасної політичної комунікації.

Одним із центральних механізмів платформної інфраструктури є алгоритмічне ранжування, через яке визначається порядок представлення контенту користувачам. Т. Гіллеспі наголошує, що алгоритми не є виключно технічними процедурами сортування, оскільки вони беруть участь у визначенні релевантності й видимості інформації в цифровому середовищі [123, с. 167–168, 183–185]. Для політичного комунікатора це означає, що поширення повідомлення залежить не лише від самого факту його публікації, а й від взаємодії між платформними механізмами, характеристиками контенту та активністю користувачів. Лайки, коментарі, поширення та інші форми користувацької активності утворюють цифрові сигнали, які можуть

враховуватися платформними механізмами селекції та впливати на подальшу видимість і циркуляцію контенту [179, с. 34, 40–44].

Алгоритмічну видимість не слід ототожнювати з політичним впливом. Отримання повідомленням ширшого охоплення лише створює умови для контакту з аудиторією, але не свідчить саме по собі про зміну її політичних установок або поведінки. Тому в межах цього підрозділу алгоритми розглядаються передусім як технологічний механізм організації доставки та циркуляції політичного контенту, тоді як питання його впливу на громадську думку було розглянуто у попередньому розділі.

Таким чином, платформна та алгоритмічна інфраструктура визначає технологічні умови, у межах яких політичні актори створюють, адаптують і поширюють повідомлення. Її значення полягає у поєднанні платформних можливостей, алгоритмічного відбору та користувацької активності, що разом формують траєкторії циркуляції політичної інформації. Водночас саме накопичення цифрових слідів користувачів у цьому середовищі створює можливість переходу від загальної орієнтації на аудиторію до її детального аналізу, моделювання та сегментації. Це зумовлює необхідність подальшого розгляду датафікації та аналітики аудиторії як наступного рівня технологізації політичної комунікації.

Однією з принципових особливостей застосування інформаційних технологій у політичній комунікації в соціальних медіа є датафікація (*datafication*) – перетворення дій та характеристик користувачів на цифрові дані, придатні для накопичення, аналізу та подальшого використання у комунікаційних стратегіях. Якщо у традиційній політичній комунікації знання про аудиторію формувалося переважно за допомогою соціологічних опитувань, електоральної статистики та інших періодичних досліджень, то соціальні медіа створюють можливість постійного отримання інформації про поведінку користувачів безпосередньо в процесі цифрової взаємодії.

Цифровими даними в цьому випадку стають не лише соціально-демографічні характеристики, а й різноманітні сліди користувацької

активності: перегляди, реакції, коментарі, поширення, підписки, переходи між матеріалами та інші параметри взаємодії з контентом. Їх накопичення та зіставлення дозволяють виявляти моделі інформаційної поведінки й оцінювати характер взаємодії різних груп із політичними повідомленнями. Унаслідок цього аудиторія дедалі частіше постає для політичного комунікатора не лише як сукупність громадян або виборців, а і як масив динамічно оновлюваної інформації про їхню цифрову активність.

Ж. ван Дейк, Т. Поелл і М. де Ваал розглядають датафікацію як один із базових механізмів функціонування платформного суспільства, за допомогою якого соціальна поведінка переводиться у форму даних, що можуть бути надалі алгоритмічно опрацьовані [179, с. 33–35]. Для політичної комунікації принципове значення має перетворення таких даних на ресурс прийняття комунікаційних рішень. Аналіз цифрових показників дозволяє визначати теми та формати, що викликають більшу активність аудиторії, оцінювати результативність поширення повідомлень та оперативно коригувати подальшу комунікацію [179, с. 35].

У цьому контексті змінюється і характер зворотного зв'язку між політичним актором та аудиторією. Поряд із безпосереднім висловленням громадянами своїх позицій політичний комунікатор отримує значний обсяг інформації через спостереження за цифровою поведінкою користувачів. Н. Мазур, досліджуючи сучасні інформаційні технології як засіб політичних комунікацій, звертає увагу на можливість політичних суб'єктів оперативно отримувати інформацію про потреби, думки та вимоги виборців і відповідно реагувати на зміни політичної ситуації [46, с. 202]. У соціальних медіа така можливість доповнюється постійним технологічно опосередкованим аналізом реакцій аудиторії.

Водночас цифрові метрики не можна ототожнювати з безпосереднім вимірюванням громадської думки. Велика кількість переглядів, реакцій або коментарів свідчить про певний тип комунікаційної активності, але сама по собі не дозволяє визначити політичні переконання користувачів. Висока

залученість може означати підтримку, критику, конфлікт або емоційне заперечення, а аудиторія конкретної сторінки чи платформи не є автоматично репрезентативною щодо всього суспільства. Тому цифрова аналітика є насамперед засобом оцінювання поведінки аудиторії у комунікаційному процесі, а не повноцінною заміною методів дослідження громадської думки.

В українському науковому дискурсі на використання таких технологій звертають увагу О. Корнієвський, Н. Дубовик та А. Тернова, які серед цифрових інструментів політичної комунікації виокремлюють аналітику користувацької поведінки, таргетовану рекламу, чат-боти та автоматизовані системи поширення контенту [31]. Дослідники пов'язують їх застосування з можливістю точніше працювати з окремими сегментами аудиторії та адаптувати політичні повідомлення відповідно до їхніх характеристик. У цьому сенсі дані набувають значення не лише інструменту опису аудиторії, а й передумови для подальшої технологічної диференціації комунікації.

Окремою характеристикою підходу на основі даних (*data-driven approach*) є можливість оперативного коригування комунікаційної стратегії. Цикл «поширення повідомлення – реакція аудиторії – аналіз – коригування» у соціальних медіа може відбуватися протягом короткого проміжку часу. Це дозволяє політичним акторам змінювати формати, тематичні акценти, час поширення або способи адресування повідомлень відповідно до отриманого цифрового зворотного зв'язку. Політична комунікація внаслідок цього набуває рис адаптивної системи, у якій результати попередньої взаємодії стають інформаційною основою для наступних комунікативних дій.

Таким чином, датафікація перетворює цифрові дані на один із ключових ресурсів організації політичної комунікації. Їх функція полягає не лише у фіксації реакції аудиторії, а й у створенні інформаційної основи для її подальшого моделювання, сегментації та адресування політичних повідомлень. Саме перехід від накопичення даних до формування диференційованих моделей аудиторії становить технологічну передумову персоналізації та політичного мікротаргетингу.

Перехід від накопичення цифрових даних до їх практичного використання в політичній комунікації відбувається через моделювання та диференціацію аудиторії. Якщо датафікація створює інформаційну основу для аналізу користувацької поведінки, то сегментація дозволяє структурувати аудиторію відповідно до соціально-демографічних, територіальних, поведінкових, ціннісних та інших характеристик. Сама практика поділу електорату на окремі групи існувала й у традиційних політичних кампаніях, однак цифрове середовище істотно розширило кількість доступних параметрів та швидкість їх оновлення. Об'єктом аналізу стають не лише сталі соціальні характеристики громадянина, а й цифрові сліди його активності – характер споживання інформації, взаємодія з певними темами та форматами контенту, мережеві зв'язки й інші поведінкові показники.

На основі такої сегментації здійснюється персоналізація політичної комунікації, тобто адаптація змісту, форми або способу доставки повідомлення до характеристик окремої групи чи користувача. У цифровому середовищі персоналізація може варіюватися від створення кількох версій одного повідомлення для великих груп аудиторії до складних моделей адресної комунікації, що спираються на значну кількість поведінкових параметрів. Н. Дубовик та А. Тернова звертають увагу на те, що таргетована реклама й аналіз користувацької поведінки дозволяють політичним суб'єктам точніше працювати з окремими сегментами аудиторії та адаптувати повідомлення до їхніх інтересів, цінностей і емоційних характеристик [31].

Найбільш деталізованою формою такої адресної комунікації є політичний мікротаргетинг, який поєднує збір і аналіз цифрових даних, сегментацію аудиторії та спрямування адаптованого політичного повідомлення до порівняно вузьких груп користувачів. У дослідженні Ф. Зейдервен Боргезіуса, Ю. Мьоллер, С. Кройкемейєр та співавторів політичний мікротаргетинг пов'язується зі збиранням і аналізом даних про громадян, зокрема відстеженням їхньої цифрової поведінки, використанням цих даних для визначення характеристик і ймовірних інтересів виборців та

подальшим адресним поширенням адаптованої політичної реклами [191, с. 82–83]. Відповідно, його специфіка полягає не просто у визначенні цільової аудиторії, а у високому ступені деталізації її характеристик та можливості диференціювати політичні повідомлення відповідно до особливостей окремих сегментів [191, с. 83].

Важливим складником цього механізму є поведінкове профілювання, за якого цифрові сліди використовуються для виявлення ймовірних інтересів, уподобань та моделей реакції користувачів. У такому разі інформаційні технології виконують не лише описову, а й прогностичну функцію: дозволяють оцінювати, який тип повідомлення потенційно може бути найбільш релевантним для певної групи. Б. Заруалі, Т. Доббер, Г. де Пау та К. де Вріз показують, що адаптація політичних повідомлень до особистісних характеристик реципієнтів за певних умов може посилювати їхню переконувальність [189, с. 1075–1076, 1083]. Водночас такі результати не дають підстав трактувати мікротаргетинг як технологію гарантованого політичного впливу. Його ефективність не є універсальною і залежить, зокрема, від відповідності характеристик повідомлення особливостям конкретної аудиторії [189, с. 1083–1085].

Стратегічне значення мікротаргетингу полягає не лише в потенційному переконанні виборця. Адресна комунікація може використовуватися для мобілізації прихильників, стимулювання політичної участі, зміцнення лояльності, тестування різних повідомлень та спрямування комунікаційних ресурсів до найбільш значущих для певної кампанії аудиторій. Унаслідок цього змінюється сама модель політичного адресування: замість схеми «один актор – одне повідомлення – масова аудиторія» формується модель «один актор – множина адаптованих повідомлень – диференційовані аудиторії». Така трансформація є однією з принципових характеристик технологізації політичної комунікації в соціальних медіа.

Водночас висока диференціація політичних повідомлень створює ризик фрагментації публічної комунікації, оскільки різні групи громадян можуть

отримувати від одного політичного суб'єкта відмінні версії повідомлень, які не завжди є однаково доступними для суспільного контролю та зіставлення [191, с. 87–88]. У ширшій перспективі Ш. Зубофф розглядає перетворення поведінкових даних на ресурс прогнозування та впливу як одну з визначальних характеристик сучасної платформної економіки [190, с. 96–97, 201]. Для політичної комунікації значення цього підходу полягає у фіксації нової інформаційної асиметрії між громадянином та суб'єктами, які мають доступ до інструментів збору, аналізу й використання його цифрових даних [190, с. 191]. Політико-правові питання прозорості профілювання, захисту персональних даних та допустимих меж політичного таргетування доцільно розглянути окремо у підрозділі 3.3.

Таким чином, сегментація, персоналізація та мікротаргетинг утворюють взаємопов'язаний технологічний механізм «дані → профіль аудиторії → сегмент → адаптоване повідомлення → адресне поширення». Якщо датафікація створює знання про аудиторію, то сегментація структурує її, персоналізація адаптує комунікаційний зміст, а мікротаргетинг забезпечує його адресну доставку. Наступним рівнем технологізації політичної комунікації є автоматизація не лише відбору аудиторії та поширення інформації, а й самої комунікаційної активності, що найбільш виразно виявляється у використанні соціальних ботів та інших автоматизованих систем.

Подальшим етапом технологізації політичної комунікації в соціальних медіа є автоматизація створення, поширення та масштабування інформаційної активності. Автоматизовані системи можуть виконувати різні функції – від публікації та моніторингу контенту до оперативної взаємодії з користувачами. Тому автоматизацію не слід апріорно ототожнювати з маніпулятивними практиками. М. Радіо, аналізуючи використання ботів у виборчих кампаніях в Україні, поряд із деструктивними практиками виокремлює й функціональні можливості таких технологій для

оперативнішої комунікації з виборцями та виконання організаційних завдань [64, с. 94].

Окрему категорію становлять соціальні боти – автоматизовані програмні агенти, здатні імітувати окремі форми поведінки користувачів у соціальних медіа. С. Вуллі пов’язує їх політичне значення з можливістю автоматизувати комунікативну активність у цифровому середовищі та у значних масштабах посилювати присутність певних повідомлень, політичних акторів або позицій в інформаційних потоках [186]. В українському контексті С. Татарин також розглядає соціальних ботів як технологію, що імітує поведінку реальних політичних агентів і може використовуватися для маніпулятивного втручання в політичну комунікацію [72, с. 89].

Особливе значення має здатність автоматизованих мереж створювати штучну видимість масової інформаційної активності. М. Радіо серед деструктивних практик використання ботів виокремлює поширення дезінформації, викривлення сприйняття громадської думки та створення враження широкої підтримки певних політичних сил [64, с. 96]. Близькою за логікою є практика астротурфінгу, коли організована комунікаційна активність маскується під спонтанну громадську підтримку. У такому разі технологічне масштабування впливає не лише на кількість поширень повідомлення, а й на сприйняття його суспільної значущості.

Ширший контекст таких практик охоплює поняття обчислювальної пропаганди (*computational propaganda*). С. Вуллі та Ф. Говард пов’язують її з використанням алгоритмів, автоматизації та даних для організації й масштабування політичної комунікації в соціальних медіа [187, с. 4886]. С. Бредшоу та Ф. Говард показують, що відповідні практики можуть набувати форми організованих кампаній, у яких поєднуються автоматизовані й керовані людьми акаунти, а до їх реалізації можуть залучатися державні структури, політичні організації, приватні підрядники, волонтери та інші учасники [99, с. 12, 15–16]. Відтак для аналізу таких практик доцільно враховувати не лише діяльність окремих автоматизованих акаунтів, а й

координовані комунікаційні структури, у межах яких розподіляються завдання та систематично підтримуються визначені теми й інформаційні повідомлення [99, с. 19].

У дослідженнях інформаційного протистояння в Україні аналогічна логіка простежується у працях Ю. Шмаленко та О. Мітіної, які серед інструментів інформаційної війни в соціальних медіа виокремлюють створення фальшивих акаунтів і груп, приховування справжньої природи комунікатора та маніпулювання механізмами поширення інформації [79, с. 32]. Таким чином, технологічна інфраструктура соціальних медіа може використовуватися не лише для поширення політичної інформації, а й для організації координованих інформаційних кампаній.

Водночас автоматизовану активність не слід трактувати як самодостатній механізм зміни політичних установок або поведінки. Її специфічна технологічна функція полягає насамперед у швидкості, повторюваності, координації та масштабуванні комунікативної дії. Отже, якщо датафікація забезпечує знання про аудиторію, а сегментація й мікротаргетинг – адресність повідомлення, то автоматизація забезпечує його інтенсивне й багаторазове поширення. Наступним етапом розвитку цієї логіки є автоматизація вже не лише доставки, а й створення та адаптації політичного контенту, що пов'язано з використанням генеративного штучного інтелекту.

Поширення технологій штучного інтелекту становить новий етап автоматизації політичної комунікації в соціальних медіа. Якщо алгоритмічні системи ранжування, аналітика даних і мікротаргетинг переважно змінюють механізми відбору аудиторії та поширення повідомлень, то генеративний штучний інтелект поширює автоматизацію безпосередньо на створення й адаптацію політичного контенту. У сучасному технологічному середовищі системи ШІ можуть використовуватися для аналізу значних масивів інформації, підготовки текстових і візуальних матеріалів, створення аудіо- та відеоконтенту, а також підтримання інтерактивної взаємодії з користувачами. І. Верховод, В. Гапоненко та співавтори розглядають штучний

інтелект і великі дані (*Big Data*) як складові сучасного етапу інформаційно-технологічної трансформації мережевого суспільства [181, с. 395].

Для політичної комунікації особливого значення набуває генеративний штучний інтелект, оскільки він дозволяє автоматизувати створення значної кількості варіантів одного політичного повідомлення та адаптувати їх до різних платформ, форматів і аудиторних сегментів. У цьому сенсі генеративні технології розширюють інструментарій цифрової політичної комунікації та можуть розглядатися у взаємозв'язку з уже сформованими практиками персоналізації й виборчих кампаній на основі даних (*data-driven campaigning*). Виборчий вимір відповідних змін аналізує Н. Хома, яка зазначає, що «завдяки ШІ генеруються таргетовані меседжі для різних аудиторій виборців, прогнозується поведінка електорату, генеруються відповіді для публічних комунікацій з урахуванням політичного стилю кандидата» [77, с. 366]. Отже, застосування ШІ посилює вже сформовану тенденцію до персоналізації політичної інтернет-комунікації, поширюючи автоматизацію одночасно на аналіз аудиторії та виробництво адаптованого контенту.

Ф. Бяли та Р. Гібсон, аналізуючи виборчу кампанію 2024 року у Великій Британії, розглядають генеративний штучний інтелект поряд із соціальними медіа та кампаніями на основі даних як один із нових технологічних складників трансформації сучасної виборчої комунікації [90, с. 205–206].

Окремим напрямом є використання генеративних систем для інтерактивної персоналізованої комунікації. Мовні моделі та чат-боти здатні генерувати відповіді відповідно до конкретних запитів користувачів, підтримуючи комунікацію, що за формою наближається до міжособистісної, але потенційно може здійснюватися одночасно з великою кількістю громадян. Дослідження політичних чат-ботів на основі генеративного штучного інтелекту (*generative artificial intelligence, GenAI*), що така взаємодія може посилювати відчуття соціальної присутності політичного актора та суб'єктивного зв'язку з ним, хоча водночас актуалізує проблему

автентичності такої комунікації [149]. Отже, ШІ створює передумови для поєднання масового масштабу політичної комунікації з її індивідуалізованою формою.

Іншим важливим наслідком розвитку генеративних технологій є поширення синтетичного медіаконтенту, зокрема дипфейків (*deepfakes*) – штучно створених або істотно модифікованих аудіовізуальних матеріалів, здатних імітувати зовнішність, голос чи поведінку реальної особи. К. Ваккарі та Е. Чедвік звертають увагу на те, що політичне значення дипфейк-контенту полягає не лише у можливості поширення неправдивої інформації, а й у створенні невизначеності щодо автентичності цифрових матеріалів та потенційному зниженні довіри до інформації в соціальних медіа [176, с. 7–9]. Подальші дослідження фіксують поступове входження синтетичного контенту до практик реальних виборчих кампаній [145, с. 460–462, 468–469]. Таким чином, поширення генеративного ШІ змінює не лише технологічні можливості виробництва політичного контенту, а й умови встановлення його походження та автентичності.

Водночас застосування штучного інтелекту не слід зводити виключно до маніпулятивних практик. Технології ШІ можуть використовуватися для аналізу інформаційних потоків, адаптації матеріалів до різних форматів, перекладу, оптимізації комунікаційної роботи та розширення можливостей оперативної взаємодії з аудиторією. Тому їх політичне значення визначається способом включення до конкретної комунікаційної стратегії. У технологічному вимірі принциповою зміною є те, що автоматизація поширюється вже не лише на аналіз даних і доставку повідомлення, а й на його створення, модифікацію та персоналізацію.

Отже, генеративний штучний інтелект доповнює сформовану раніше модель технологічно опосередкованої політичної комунікації можливістю автоматизованого виробництва й варіювання її змісту. У результаті послідовність «дані → профіль аудиторії → сегментація → адаптація повідомлення → адресне поширення» може функціонувати як дедалі більш

інтегрований технологічний цикл. Водночас питання автентичності синтетичного контенту, прозорості використання ШІ та відповідальності за автоматизовано створені політичні повідомлення потребують окремого політико-правового аналізу й будуть розглянуті у підрозділі 3.3.

Завершальним елементом технологічної організації політичної комунікації в соціальних медіа є алгоритмічна модерація, що охоплює автоматизоване виявлення, класифікацію, обмеження поширення або видалення контенту відповідно до встановлених платформою правил. Необхідність використання таких систем зумовлена масштабом цифрових інформаційних потоків, який унеможливорює здійснення виключно ручного контролю за користувацьким контентом. Системи машинного навчання, обробки природної мови та аналізу зображень застосовуються для виявлення мови ворожнечі, закликів до насильства, координованої неавтентичної поведінки та інших категорій контенту, визначених платформами як проблемні.

У політичній комунікації значення модерації виходить за межі суто технічного управління інформаційними потоками, оскільки рішення щодо обмеження або збереження контенту безпосередньо впливають на можливості політичних акторів бути представленими у цифровому публічному просторі [122, с. 170–173]. Як наголошує Т. Гіллеспі, модерація платформ пов'язана з формуванням правил допустимої публічної комунікації, а тому не може розглядатися як нейтральна технологічна процедура [122, с. 197, 207–208]. У цьому сенсі алгоритмічна модерація становить ще один рівень платформного посередництва між політичним повідомленням та його потенційною аудиторією.

Водночас питання про критерії допустимого політичного контенту, прозорість модераційних рішень, свободу вираження поглядів, відповідальність платформ та співвідношення інформаційної безпеки і політичного плюралізму виходять за межі технологічного аналізу. Наявний матеріал також фіксує саме цю напругу між ефективністю управління

інформаційними потоками та ризиками для демократичної політичної комунікації. Тому відповідні нормативні та політико-правові аспекти доцільно докладніше розглянути у підрозділі 3.3.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що специфіка застосування інформаційних технологій у політичній комунікації в соціальних медіа полягає не лише у використанні окремих цифрових інструментів, а у формуванні цілісного технологічного контуру організації комунікаційного процесу. Соціальні медіа створюють середовище, в якому технології включаються практично до всіх етапів роботи з політично значущою інформацією – від отримання даних про аудиторію до створення, адресування, масштабування та подальшого коригування політичного повідомлення.

Узагальнюючи розглянуті механізми, технологічно опосередковану політичну комунікацію в соціальних медіа можна представити як послідовність «збір даних → моделювання аудиторії → сегментація → адаптація повідомлення → адресне поширення → автоматизоване масштабування → аналіз реакції → коригування комунікації». При цьому розвиток штучного інтелекту доповнює зазначену модель можливістю автоматизації не лише аналізу аудиторії та поширення інформації, а й самого процесу створення та варіювання політичного контенту. Таким чином, окремі технологічні операції дедалі більше інтегруються в єдиний циклічний процес.

Запропонована послідовність дозволяє також систематизувати функції інформаційних технологій у політичній комунікації. Алгоритмічна інфраструктура платформ формує умови видимості та циркуляції контенту; датафікація й аналітичні системи забезпечують накопичення знань про аудиторію; сегментація та мікротаргетинг створюють можливості адресної комунікації; автоматизовані акаунти й інші програмні засоби забезпечують її масштабування; генеративний штучний інтелект розширює можливості створення й адаптації повідомлень; системи модерації визначають технологічні межі їх функціонування у платформному середовищі.

Відповідно, інформаційні технології виконують не одну, а комплекс взаємопов'язаних функцій у процесі реалізації політичної комунікаційної стратегії.

Водночас технологічні можливості соціальних медіа не слід трактувати як автономний фактор, здатний безпосередньо визначати політичний результат. Наявність доступу до великих масивів даних, персоналізованої реклами, автоматизованих систем або генеративного штучного інтелекту розширює ресурсну базу політичного комунікатора, проте не гарантує досягнення поставленої мети. Результативність відповідних практик залежить від змісту комунікації, характеристик політичного актора, довіри аудиторії, конкурентного інформаційного середовища та ширшого суспільно-політичного контексту. Такий підхід дозволяє уникнути технологічного детермінізму та розглядати інформаційні технології саме як інструменти політичної дії, можливості яких реалізуються у конкретних соціальних та інституційних умовах.

Цей висновок узгоджується з підходом І. Верховод, В. Гапоненко та співавторів, які пов'язують розвиток інформаційно-комунікаційних технологій із перебудовою соціально-політичних структур мережевого суспільства та зміною форм взаємодії між політичними інститутами і громадянами [181, с. 387, 396]. У їхньому дослідженні інформаційні мережі розглядаються як середовище, в якому змінюються механізми представлення суспільних інтересів, політичної взаємодії та зворотного зв'язку. Відтак технологічний вимір цифрової трансформації політичної комунікації набуває значення не лише на рівні окремих інформаційних практик, а й на рівні структури політичних відносин.

Отже, специфіка застосування інформаційних технологій у політичній комунікації в соціальних медіа полягає у поєднанні масштабності, адресності, адаптивності, автоматизації та постійного цифрового зворотного зв'язку. У сукупності ці характеристики створюють нові можливості для реалізації стратегічних політичних цілей – інформування, залучення,

мобілізації, підтримання політичної лояльності, формування та просування політичних наративів, а також організації взаємодії з різними групами громадян. Водночас той самий технологічний потенціал може застосовуватися для маніпулятивного впливу, штучного масштабування інформаційної активності чи непрозорої персоналізації політичних повідомлень, що зумовлює необхідність політико-правового врегулювання відповідних практик.

Разом із тим визначення технологічного інструментарію саме по собі не дає відповіді на питання про його ширші наслідки для політичного процесу. Наступним аналітичним рівнем є з'ясування того, як практичне використання інтернет-комунікацій змінило характер взаємодії між державою, політичними акторами, громадянським суспільством і громадянами в сучасній Україні. Саме ця проблематика становить предмет наступного підрозділу.

3.2. Роль інтернет-комунікацій у трансформації політичної взаємодії в Україні у 2014–2026 рр.

Розвиток інтернет-комунікацій став одним із чинників зміни не лише каналів поширення політичної інформації, а й самої конфігурації політичної взаємодії в сучасній Україні. Поширення соціальних медіа, месенджерів, онлайн-медіа та інших цифрових комунікаційних середовищ поступово розширило коло суб'єктів, залучених до створення, поширення та інтерпретації політично значущої інформації, змінило характер зворотного зв'язку між політичними акторами і громадянами та створило нові можливості для горизонтальної координації суспільної активності. Тому трансформаційне значення інтернет-комунікацій доцільно розглядати не як наслідок механічного перенесення політичної комунікації до цифрового середовища, а як зміну структури відносин між учасниками політичного процесу.

У попередньому підрозділі було показано, що сучасна політична комунікація в соціальних медіа ґрунтується на розвиненій технологічній інфраструктурі, яка забезпечує алгоритмічну циркуляцію контенту, збір і аналіз даних, персоналізацію повідомлень, їх автоматизоване масштабування та постійний цифровий зворотний зв'язок. Водночас наявність відповідного технологічного інструментарію ще не пояснює його ширшого політичного значення. Принциповим є питання про те, як практичне використання таких комунікаційних можливостей змінює способи взаємодії держави, політичних акторів, громадянського суспільства, медіа та громадян, а також співвідношення їхніх ролей у політичному комунікативному процесі.

У цьому контексті важливим є підхід І. Верховод, В. Гапоненко та співавторів, які пов'язують розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зі структурною перебудовою соціальних і політичних відносин у мережевому суспільстві [181, с. 386–387, 391]. На думку дослідників, інформаційні мережі дедалі активніше опосередковують політичні відносини, створюючи нові можливості для представлення суспільних інтересів, політичної взаємодії та підтримання зворотного зв'язку між владою і громадянами [181, с. 396]. Принципове значення такого підходу полягає у розумінні цифрових технологій не лише як технічного засобу комунікації, а як середовища, у межах якого змінюються організаційні форми політичних відносин.

Для аналізу цих змін необхідно розмежовувати технологічну модернізацію політичної комунікації та трансформацію політичної взаємодії. Саме це розмежування дозволяє відрізнити цифрову трансформацію політичної комунікації від простого технологічного оновлення її інструментарію. Перша характеризує появу нових засобів створення, поширення й адресування політичної інформації; друга передбачає зміни у співвідношенні суб'єктів комунікації, напрямках інформаційних потоків, механізмах участі та способах формування політичного порядку денного. Відповідно, використання соціальної мережі політичним актором саме по

собі ще не є свідченням трансформації політичної взаємодії. Про таку трансформацію доцільно говорити тоді, коли цифрова комунікація змінює характер відносин між її учасниками – наприклад, зменшує залежність політичного актора від традиційного медійного посередництва, надає громадянам можливість впливати на подальшу циркуляцію повідомлення або створює умови для горизонтальної самоорганізації поза межами усталених інституційних структур.

Одним із центральних напрямів такої трансформації є поступовий перехід від переважно вертикальної та медіа-опосередкованої моделі політичної комунікації до багатовекторної мережевої взаємодії. У традиційній моделі політичні інститути та засоби масової інформації значною мірою контролювали виробництво і поширення політичних повідомлень, тоді як громадянин переважно виступав їхнім реципієнтом. Цифрове середовище ускладнює цю конфігурацію. Політичні актори отримують можливість безпосередньо звертатися до аудиторії; громадяни – реагувати на повідомлення, поширювати їх, змінювати їхню видимість і пропонувати власні інтерпретації; громадські організації, активісти, блогери та мережеві спільноти – самостійно формувати інформаційні потоки та ініціювати суспільно-політичні дискусії. Як наслідок, політична комунікація формується дедалі більшою кількістю взаємопов'язаних суб'єктів.

Подібні зміни простежують Н. Дубовик та А. Тернова, пов'язуючи розвиток цифрових медіа з переходом від ієрархічних моделей масової комунікації до більш мережевих і децентралізованих форм інформаційної взаємодії [31]. Важливим наслідком цього процесу є зміна традиційно закріплених комунікативних ролей: користувач цифрової платформи може одночасно виступати одержувачем, виробником, поширювачем та інтерпретатором політичного контенту. Таким чином, трансформується не лише напрям руху інформації, а й розподіл комунікативної активності між інституційними та неінституційними учасниками політичного процесу.

Разом із тим перехід до мережевої взаємодії не означає повного усунення вертикальних структур або традиційного медійного посередництва. Політичні інститути, професійні медіа та цифрові платформи зберігають значні ресурси впливу на інформаційні потоки, а їх взаємодія з мережевою активністю громадян формує складну гібридну систему політичної комунікації. Тому поняття дезінтермедіації в цьому контексті доцільно використовувати обережно: інтернет-комунікації не усувають посередників як таких, а змінюють їх склад і функції. Поряд із традиційними медіа посередницьку роль дедалі активніше виконують цифрові платформи, алгоритмічні системи, блогери, лідери думок і мережеві спільноти.

Український політичний процес є особливо показовим для аналізу цієї трансформації, оскільки протягом порівняно короткого періоду інтернет-комунікації набували різних функціональних ролей у ситуаціях інтенсивних суспільно-політичних змін. Революція Гідності 2013–2014 рр. продемонструвала потенціал соціальних медіа для горизонтальної мобілізації та самоорганізації громадян; президентська кампанія 2019 р. – можливість побудови персоналізованої політичної комунікації та часткового обходу традиційного медійного посередництва; після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 р. цифрова комунікація набула системного значення для взаємодії держави і громадян, громадянської самоорганізації, міжнародного представлення України та підтримання політичної й суспільної мобілізації. Сучасні дослідження мережевої політичної комунікації на українському матеріалі також засвідчують зростання значення мережевих структур, аудиторної активності та безпосередньої цифрової взаємодії політичних акторів із громадянами [139, с. 118–119].

Одним із перших масштабних проявів трансформаційного потенціалу інтернет-комунікацій у сучасній Україні стала Революція Гідності 2013–2014 рр. Її значення для розвитку політичної комунікації полягає не лише у широкому використанні соціальних медіа для поширення інформації та мобілізації учасників протесту, а й у зміні самої структури політичної

взаємодії. Цифрові платформи сприяли розширенню кола суб'єктів, здатних самостійно виробляти й поширювати політично значущу інформацію, формувати горизонтальні зв'язки та координувати колективні дії поза традиційними інституційними каналами.

У цьому контексті важливим є висновок Т. Богданової про значну мобілізаційну та організаційну роль соціальних медіа під час Євромайдану [92, с. 135–139]. Їх використання давало змогу оперативно поширювати інформацію про перебіг протестів, забезпечувати комунікацію між учасниками, координувати окремі ініціативи та мобілізувати необхідні ресурси [92, с. 136–138]. Водночас комунікація формувалася не лише централізованими політичними чи громадськими структурами: модель взаємодії «багато до багатьох» (*many-to-many*) розширювала можливості окремих громадян і неформальних груп самостійно долучатися до організації та поширення інформації [92, с. 135]. Унаслідок цього комунікативна структура протестного руху значною мірою набувала мережевого й децентралізованого характеру [92, с. 139].

Цей аспект підтверджують і сучасні українські дослідження. Н. Родінова характеризує соціальні медіа під час Революції Гідності як простір мобілізації громадян, поширення альтернативної інформації та формування горизонтальних зв'язків між учасниками протесту [68, с. 60-61]. Дослідниця підкреслює, що цифрові платформи дозволили частково подолати інформаційну монополію традиційних засобів масової інформації та розширити суспільну підтримку протестного руху. Відтак політичне значення соціальних медіа полягало не лише у швидкості передавання інформації, а й у створенні альтернативної інфраструктури політичної комунікації [68, с. 60]

Поширення горизонтальних комунікаційних зв'язків суттєво вплинуло на механізми протестної мобілізації. О. Онух, досліджуючи учасників Євромайдану, звертає увагу на взаємодію цифрових медіа та міжособистісних соціальних мереж у залученні громадян до протестної активності [158]. Соціальні медіа та інтернет-ресурси забезпечували поширення інформації

про протести й сприяли формуванню їх інформаційного порядку денного, тоді як безпосередні зв'язки з друзями, членами родини та іншими близькими контактами відігравали важливу роль у практичному рішенні громадян долучитися до протесту [158]. Отже, цифрова політична мобілізація в цьому випадку ґрунтувалася не лише на технологічних каналах поширення інформації, а на їх поєднанні з наявними соціальними зв'язками та міжособистісною комунікацією.

У цьому сенсі Революція Гідності продемонструвала важливу зміну співвідношення між інформаційною та організаційною функціями політичної комунікації. Політичне повідомлення в соціальних медіа могло одночасно інформувати про подію, містити заклик до участі, координувати дії, визначати конкретні потреби та підтримувати взаємозв'язок між учасниками. Тобто комунікація переставала бути лише попереднім етапом політичної дії та дедалі більше ставала частиною самої інфраструктури такої дії. Саме ця інтеграція інформаційної, мобілізаційної та координаційної функцій є однією з ключових ознак мережевої політичної взаємодії.

На рівні окремих платформ зазначена трансформація реалізовувалася по-різному. Facebook використовувався для формування спільнот, поширення організаційної інформації та підтримання зв'язків між учасниками; Twitter забезпечував оперативну циркуляцію коротких повідомлень і вихід до міжнародної аудиторії; YouTube та інший відеоконтент виконували функцію документування подій і поширення візуальних свідчень. Н. Родінова також відзначає функціональну диференціацію цифрових платформ і їхню роль у поєднанні інформаційної, мобілізаційної, координаційної та легітимаційної функцій [68, с. 58–59].

Особливе значення для трансформації політичної взаємодії мав міжнародний вимір цифрової комунікації. Аналіз П. Барбери та М. Метцгер використання Twitter під час Євромайдану демонструє, що повідомлення, об'єднані навколо протестних хештегів, передусім #Euromaidan, формували значний інформаційний потік, який виходив за межі українського

інформаційного простору та залучав міжнародну аудиторію [86]. У результаті соціальні медіа створювали можливість безпосереднього поширення інформації про події на Євромайдані серед міжнародної спільноти незалежно від традиційних медійних структур [86].

Саме тут проявляється одна з найсуттєвіших трансформацій політичної взаємодії: громадянин стає не лише учасником внутрішнього політичного процесу, а й суб'єктом зовнішнього представлення політичних подій. У традиційній моделі включення локальної політичної події до міжнародного інформаційного простору значною мірою залежало від уваги міжнародних медіа. Соціальні медіа створили додатковий канал, через який фото, відео, свідчення очевидців і політичні оцінки могли безпосередньо поширюватися глобально.

Водночас не слід перебільшувати ступінь автономності цифрової комунікації від традиційних медіа. Під час Революції Гідності соціальні мережі та професійна журналістика взаємодіяли в межах ширшого гібридного інформаційного середовища: У. Ліппман потрапляв до новинних матеріалів, а повідомлення традиційних медіа активно поширювалися через соціальні мережі. Відповідно, трансформація полягала не у витісненні одного типу комунікації іншим, а в ускладненні траєкторій циркуляції політичної інформації та збільшенні кількості суб'єктів, здатних впливати на її видимість і суспільний резонанс.

Ще одним важливим результатом стало розширення меж політичної участі. У цифровому середовищі участь могла починатися з поширення інформації, коментування, створення власного контенту чи приєднання до онлайн-спільноти й надалі переходити у фізичну присутність на протесті, волонтерську діяльність або інші форми колективної дії. Таким чином, соціальні медіа сприяли формуванню більш тісного зв'язку між інформаційною активністю та практичною громадянською участю. Н. Родінова у своєму дослідженні пов'язує досвід Революції Гідності також із

подальшим розвитком волонтерських практик і нових форм громадянської активності [68, с. 57].

Отже, трансформаційне значення інтернет-комунікацій під час Революції Гідності проявилось щонайменше у кількох взаємопов'язаних змінах: розширенні суб'єктного складу політичної комунікації; формуванні горизонтальних мереж самоорганізації; частковому послабленні традиційного медійного посередництва; поєднанні інформаційної та організаційно-мобілізаційної функцій; виході громадянської комунікації безпосередньо до міжнародної аудиторії. Саме тому Євромайдан доцільно розглядати не лише як приклад активного використання соціальних медіа в протестній мобілізації, а як один із ключових етапів утвердження мережевої моделі політичної взаємодії в Україні. Водночас ця модель ще не означала повного переходу української політичної комунікації до цифрового середовища. Наступним важливим етапом стала виборча кампанія 2019 р., під час якої інтернет-комунікації були інтегровані вже не переважно в громадянську протестну мобілізацію, а в стратегію інституційної боротьби за політичну владу. Саме цей період продемонстрував іншу сторону трансформації: можливість політичного актора вибудовувати персоналізовану та безпосередню взаємодію з масовою аудиторією, частково обходячи традиційне медійне посередництво.

Якщо Революція Гідності продемонструвала потенціал інтернет-комунікацій насамперед для горизонтальної громадянської самоорганізації та мережевої мобілізації, то президентська кампанія 2019 р. стала важливим етапом інституціоналізації мережевої логіки комунікації у боротьбі за політичну владу. Цифрові платформи в цей період використовувалися вже не лише як середовище суспільної активності або додатковий канал поширення політичної інформації, а як складова цілісної виборчої стратегії, що дозволяла політичному акторові безпосередньо взаємодіяти з аудиторією, формувати персоналізований публічний образ та залучати користувачів до подальшої циркуляції політичних повідомлень.

Водночас вибори 2019 р. не слід характеризувати як просту заміну традиційних медіа цифровими. Радше йшлося про зміну співвідношення між ними та формування складнішого гібридного комунікаційного середовища. Д. Демченко звертає увагу на виразне співіснування та конкуренцію традиційних і цифрових технологій під час цієї кампанії, а також на здатність цифрових інструментів залучати нові групи виборців [16, с. 81]. Показовим у цьому відношенні був перехід уже сформованої медійної впізнаваності В. Зеленського до мережевої політичної комунікації. А. Костирев розглядає телесеріал «Слуга народу» як один із попередніх елементів формування комунікаційної мережі, яка надалі була перенесена у виборчий контекст і розширена за допомогою соціальних медіа [139, с. 109–110]. Таким чином, цей кейс одночасно демонструє і мережевізацію політичної комунікації, і збереження взаємозв'язків між традиційними та цифровими медіа.

Однією з найбільш істотних змін стала часткова дезінтермедіація політичної комунікації. Соціальні мережі, відеоплатформи та месенджери створили можливість для політичного актора поширювати повідомлення без обов'язкового попереднього відбору або інтерпретації редакціями традиційних засобів масової інформації. Виборчий штаб отримувалася власні канали доступу до значної аудиторії, а швидкість комунікаційної реакції на інформаційні приводи суттєво зростала. У межах кампанії використовувалися Facebook, Instagram, YouTube, Telegram та інші цифрові платформи, що забезпечували як оперативність поширення повідомлень, так і підтримання постійного зворотного зв'язку з користувачами [16, с. 81]. Проте така дезінтермедіація була лише частковою. Традиційні медіа не втратили свого значення, однак перестали бути єдиною обов'язковою ланкою між політичним актором та масовою аудиторією. Водночас інформація із соціальних мереж дедалі частіше сама ставала предметом уваги професійних медіа. У результаті змінювався напрям циркуляції політичної інформації: повідомлення могло виникнути у цифровому середовищі, набути суспільного резонансу завдяки активності користувачів, а вже після цього перейти до

телевізійного чи онлайн-медійного порядку денного. Значення такого безпосереднього формату взаємодії було відзначено автором дисертації у дослідженні нових і традиційних медіа у виборчому процесі: «Ефективно використовуючи соціальні мережі, політики істотно покращують комунікацію з громадянами, адже ці платформи дають змогу встановити з ними прямий, інтерактивний та двосторонній зв'язок» [76, с. 209].

Другим важливим напрямом трансформації стала персоналізація відносин між політичним актором та аудиторією. Соціальні медіа дозволили поєднати політичні повідомлення з повсякденними, візуальними та менш формалізованими форматами самопрезентації. Л. Кочубей пов'язує специфіку цифрової комунікації кампанії з орієнтацією на соціальні мережі та неформальні способи взаємодії з аудиторією, зокрема з використанням Instagram і персоналізованого контенту [35, с. 128–130]. У такій моделі політичний актор постає перед виборцем не лише через інституційну роль або програмні положення, а через постійно відтворювану цифрову присутність, що скорочує символічну дистанцію між кандидатом і аудиторією. Подальшим проявом адаптації політичних акторів до логіки цифрового середовища стало включення до їхніх стратегій елементів інтернет-культури. В. Корнієнко та М. Примуш розглядають меметизацію українських політичних партій як один із проявів трансформації цифрової політичної комунікації, пов'язаний із залученням нових аудиторій та активізацією їхньої участі у створенні й поширенні політичного контенту [33, с. 86–87]. Ця персоналізація мала ширше значення, ніж проста зміна стилю політичної реклами. Традиційна виборча комунікація значною мірою ґрунтувалася на періодичних зверненнях кандидата до масової аудиторії через медіа, тоді як соціальні платформи створювали можливість підтримувати постійний комунікативний контакт. Політичні повідомлення включалися до повсякденного інформаційного потоку користувача, могли оперативно адаптуватися до актуальних подій і породжувати безпосередню реакцію аудиторії. Отже, змінювалися не лише канали комунікації, а й її

часовий режим: взаємодія ставала більш безперервною та ситуативно адаптивною.

Третій напрям трансформації пов'язаний зі зміною ролі самої аудиторії. Користувачі соціальних медіа не обмежувалися отриманням виборчої інформації, а через коментарі, реакції, поширення та створення власного контенту брали участь у підтриманні циркуляції політичних повідомлень. Саме ця мережева активність дозволяє говорити про перехід від моделі, у якій кампанія переважно транслює повідомлення виборцю, до моделі, в якій частина аудиторії одночасно стає комунікаційним ресурсом кампанії. А. Костирев у дослідженні мережевої політичної комунікації наголошує на значенні активності учасників проміжних і периферійних рівнів мережі, які через коментарі та повторне поширення забезпечують масштабування повідомлень [139, с. 111–112].

У цьому полягає суттєва відмінність цифрової взаємодії від класичної масової комунікації. Політичний актор продовжує бути ініціатором значної частини повідомлень, проте подальша їхня траєкторія дедалі більше залежить від дій інших учасників мережі. Аудиторія може посилювати видимість політичного контенту, його переінтерпретації, включати до власних комунікаційних мереж або, навпаки, використовувати для критики політичного суб'єкта. Таким чином, політичний актор отримує можливість прямішого доступу до аудиторії, але водночас частково втрачає контроль над подальшим існуванням повідомлення після його оприлюднення.

З цієї точки зору показовим є висновок О. Гоцура про зростання значення активності та охоплення політичних акторів у соціальних мережах [14, с. 54–55]. Водночас цифрові показники не варто механічно ототожнювати з електоральною підтримкою, про що вже йшлося у попередніх підрозділах. Їх значення у контексті трансформації політичної взаємодії полягає в іншому: вони засвідчують появу нового виміру політичної публічності, у якому масштаб мережі, інтенсивність взаємодії та здатність аудиторії поширювати повідомлення стають ресурсами політичного комунікатора. А. Костирев на

матеріалі кампанії 2019 року показує, що мережі, пов'язані з В. Зеленським, функціонували через поєднання комунікаційного ядра та ширшої активності користувачів, а сама мережева взаємодія відігравала значну роль у поширенні виборчих повідомлень [139, с. 110–112]. Водночас причинний зв'язок між цифровою активністю та результатом голосування не слід спрощувати: результат виборів визначався комплексом політичних, соціальних, медійних та електоральних чинників. Для цього дослідження важливішим є те, що кампанія продемонструвала спроможність мережевої комунікації стати центральним, а не допоміжним елементом виборчої стратегії.

Таким чином, президентські вибори 2019 р. засвідчили подальше закріплення мережевої моделі політичної взаємодії в Україні. Якщо під час Революції Гідності інтернет-комунікації найбільш виразно проявили свій потенціал у горизонтальній громадянській мобілізації, то в 2019 р. мережеві практики були інтегровані безпосередньо в діяльність політичних акторів та виборчу конкуренцію. Основними проявами цієї трансформації стали часткове послаблення традиційного медійного посередництва, персоналізація політичної комунікації, формування постійного цифрового зворотного зв'язку та включення аудиторії до процесу поширення й переінтерпретації політичних повідомлень.

Водночас кампанія 2019 р. відбувалася переважно в умовах електоральної конкуренції, коли інтернет-комунікації використовувалися передусім для досягнення виборчих і політико-стратегічних цілей. Після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році функціональний масштаб цифрової політичної взаємодії суттєво розширився. Інтернет-комунікації стали системним елементом оперативної взаємодії держави і суспільства, громадянської самоорганізації, міжнародного представлення України та інформаційного протистояння, що позначило початок якісно нового етапу їх ролі в українському політичному процесі.

Новий етап трансформації політичної взаємодії в Україні розпочався після повномасштабного російського вторгнення. Якщо в попередні періоди

інтернет-комунікації поступово утверджувалися як середовище громадянської мобілізації, виборчої конкуренції та безпосереднього звернення політичних акторів до аудиторії, то в умовах війни їх функціональне значення істотно розширилося. Цифрові канали стали складовою повсякденної взаємодії державних інституцій, політичних акторів, громадянського суспільства та громадян, а політична комунікація дедалі тісніше поєднувалася з кризовим інформуванням, суспільною самоорганізацією, міжнародною адвокацією та підтриманням суспільної стійкості.

Принциповою особливістю цього етапу стало набуття політичною комунікацією більш постійного й системного характеру. В умовах високої динаміки подій державні інституції та політичні актори мали регулярно задовольняти інформаційні потреби населення, пояснювати актуальну ситуацію та підтримувати комунікаційний зв'язок із громадянами [78, с. 113, 115–116]. Соціальні медіа й месенджери виявилися придатними для такого режиму взаємодії завдяки швидкості поширення інформації та можливості безпосереднього звернення до аудиторії. Така зміна режиму політичної комунікації простежується у дослідженні О. Шиманової-Стефанишин, яка розглядає її функціонування в умовах воєнного стану на міжнародному, нормативному, інституційному та публічно-громадському рівнях [78, с. 112–116]. Серед принципів такої комунікації дослідниця виокремлює оперативність, узгодженість, безперервність та омніканальність [78, с. 112]. Для нашого дослідження принципово важливими є характеристики безперервності та омніканальності, оскільки вони дають підстави розглядати політичну комунікацію воєнного часу як постійний процес взаємодії з різними аудиторіями через множинність інформаційних каналів [78, с. 112, 116].

В. Серветник, досліджуючи трансформацію державної комунікації України у 2022–2025 рр., пов'язує її з централізацією інформаційної політики, диджиталізацією комунікаційних каналів, розвитком

спеціалізованих інституцій та потребою у посиленні системної взаємодії держави з громадянським суспільством [70, с. 102, 104–107]. Такий підхід є важливим для розуміння цифрової комунікації не лише як зміни каналів передавання інформації, а як складової інституційної перебудови механізмів взаємодії держави із суспільством.

Схожі тенденції простежує проф. О. Корнієвський, аналізуючи комунікацію влади та громадськості в Україні в умовах воєнного стану. Дослідник розглядає Інтернет і соціальні мережі як один із ключових механізмів оперативної взаємодії державних інституцій із громадянами, що забезпечує швидке поширення суспільно значущої інформації та створює можливості для реагування на дезінформаційні повідомлення [32, с. 89]. Водночас ефективність такої взаємодії автор пов'язує не лише зі швидкістю передавання інформації, а й із прозорістю, підтриманням суспільної довіри та наявністю механізмів залучення громадськості й зворотного зв'язку [32, с. 91–92].

Дослідження українських політиків у соціальних медіа після початку повномасштабної війни підтверджують зростання значення такої безпосередньої комунікації. А. Павлюк, аналізуючи Facebook та Twitter/X українських політиків до і після початку повномасштабного вторгнення Росії, встановлює значне посилення англomовної комунікаційної активності у Twitter/X після початку вторгнення, тоді як Facebook продовжував активно використовуватися для прямого інформування внутрішньої аудиторії українською мовою [163]. Особливо важливим є те, що політична комунікація одночасно орієнтувалася на різні аудиторії: внутрішню – для підтримання зв'язку з громадянами, і зовнішню – для залучення міжнародної підтримки. На посилення цифрового компонента державної взаємодії звертає увагу й В. Серветник: соціальні медіа та месенджери, зокрема Facebook, Telegram, Instagram та Twitter/X, у його дослідженні характеризуються як ключові майданчики офіційної комунікації влади. Їх поширення зумовило необхідність адаптації форматів державних повідомлень до логіки цифрових

медіа, зокрема вимог лаконічності, візуальної насиченості та оперативності реагування [70, с. 105].

Таким чином, після повномасштабного вторгнення РФ в Україну відбулося подальше розширення просторових меж політичної взаємодії. Одне цифрове комунікаційне середовище почало одночасно обслуговувати внутрішньополітичні та зовнішньополітичні завдання. Політичний актор міг звертатися до громадян України, міжнародних політичних еліт, журналістів, громадських організацій та закордонних користувачів без необхідності існування окремих комунікаційних каналів для кожної з цих груп. Відповідно, межа між внутрішньою політичною комунікацією та публічною дипломатією стала менш чіткою.

Водночас трансформація політичної взаємодії в умовах війни не обмежувалася діяльністю державних і політичних інституцій. Суттєво змінилася роль громадянина як виробника політично значущої інформації. І. Афанасьєв, Л. Новохатько та А. Сінько звертають увагу на значення Інтернету як каналу, здатного швидко охоплювати значну кількість реципієнтів, які надалі самостійно долучаються до поширення отриманої інформації [2, с. 156–158]. Внаслідок цього аудиторія функціонує одночасно як отримувач і як наступна ланка інформаційної циркуляції. Показовим у цьому контексті є висновок О. Шиманової-Стефанишин, за яким в умовах воєнного стану ініціаторами політичної комунікації та обговорення суспільно-політичних проблем виступають не лише уповноважені представники органів влади й міжнародних структур, а й громадські організації та громадяни безпосередньо [78, с. 117]. Це положення безпосередньо підтверджує трансформацію суб'єктного складу політичної взаємодії: право ініціювати суспільно значущі інформаційні потоки дедалі меншою мірою залишається винятковою прерогативою інституційних політичних акторів.

Особливо виразно ця зміна проявилася у поширенні фото-, відео- та текстових свідчень безпосередніх учасників і очевидців подій. Цифрові

технології надали громадянам можливість документувати наслідки бойових дій, гуманітарні проблеми та інші суспільно значущі події й практично миттєво робити відповідний контент доступним широкій аудиторії. Таким чином, виробництво інформації про війну перестало бути виключною функцією професійних медіа, державних інституцій або спеціалізованих комунікаторів. О. Васьківська також відзначає збільшення кількості учасників цифрової комунікації, обсягів виробництва та споживання інформації, множинність інформаційних потоків і зростання ролі фото- та відеоматеріалів, створених безпосередніми свідками подій [10, с. 44–47]. Ці процеси мають важливе політичне значення, оскільки змінюють механізми публічної репрезентації війни. Громадяни отримують можливість не лише реагувати на вже сформований державою або медіа порядок денний, а й самостійно вводити до публічного інформаційного простору події, проблеми та інтерпретації, які можуть надалі отримувати значний суспільний резонанс.

Це, однак, не означає зникнення професійного медійного посередництва. Навпаки, в умовах війни формується гібридна модель інформаційної циркуляції, в якій контент громадян, повідомлення державних інституцій, матеріали традиційних медіа та активність цифрових платформ постійно взаємодіють. Соціальні медіа дедалі частіше стають первинним джерелом окремих повідомлень, які надалі перевіряються, контекстуалізуються та поширюються професійними медіа. Тому зміна політичної взаємодії полягає не у ліквідації інституційних комунікаторів, а у включенні значно ширшого кола суб'єктів до спільного процесу виробництва та циркуляції політично значущої інформації.

Іншим важливим напрямом стала подальша інтеграція цифрової комунікації у процеси громадянської самоорганізації. Соціальні мережі та месенджери використовувалися для координації волонтерських ініціатив, пошуку необхідних ресурсів, підтримки постраждалих, організації благодійних кампаній та інших форм суспільної активності. У цьому випадку значення інтернет-комунікацій виходить за межі інформаційного обміну:

цифрове повідомлення може одночасно визначати проблему, формулювати конкретну потребу, об'єднувати навколо неї учасників і координувати практичну дію. Таким чином, комунікативний процес безпосередньо вбудовується в структуру громадянської активності. Відповідні трансформації простежуються і на рівні місцевого самоврядування. М. Губа, аналізуючи інформаційно-комунікаційну взаємодію органів місцевого самоврядування з громадами в умовах воєнного стану, звертає увагу на суперечливе поєднання обмеження окремих процедур відкритості та громадської участі зі зростанням практичної потреби у постійній комунікації між владою, громадянами, громадськими та волонтерськими організаціями. За таких умов традиційні офіційні канали доповнюються оперативними цифровими засобами – соціальними мережами, месенджерами, Telegram-каналами та чат-ботами, які використовуються не лише для інформування населення, а й для забезпечення зворотного зв'язку [15, с. 114–115]. Така практика свідчить, що кризові умови не усувають потреби у громадській участі, а стимулюють пошук більш оперативних і мережевих форм взаємодії на локальному рівні.

Громадянське суспільство в умовах війни дедалі активніше функціонує як самостійний комунікативний суб'єкт політичної взаємодії, здатний одночасно взаємодіяти з громадянами, державними інституціями та міжнародною аудиторією. Внаслідок цього структура політичної комунікації вже не зводиться до відносин «держава – громадянин», а формується як багатосуб'єктна мережа, у якій громадські та волонтерські ініціативи можуть виконувати самостійні інформаційні, мобілізаційні й представницькі функції. Інституціоналізація такої взаємодії залишається незавершеною. В. Серветник звертає увагу на недостатню розвиненість горизонтальної моделі співпраці держави з громадянським суспільством, незалежними медіа, науковим та експертним середовищем у процесі формування комунікаційних стратегій [70, с. 105]. Отже, розширення фактичної участі неінституційних акторів у цифровій політичній комунікації не завжди супроводжується їх рівнозначним

включенням до інституційних механізмів вироблення державної комунікаційної політики.

Особливого значення в умовах війни набув міжнародний вимір такої багатосуб'єктної взаємодії. Соціальні медіа дозволили українським державним установам, політичним діячам, громадським організаціям, журналістам та громадянам безпосередньо комунікувати із закордонними аудиторіями. Якщо під час Революції Гідності можливість такого виходу за межі національного інформаційного простору лише виразно проявилася, то після початку повномасштабної війни вона набула системного характеру. Політична інформація про Україну циркулює у глобальному цифровому середовищі одночасно через офіційні й неофіційні канали, що розширює суб'єктний склад міжнародної політичної комунікації. О. Шиманова-Стефанишин наголошує на рівнозначному значенні внутрішньодержавної та міжнародної політичної комунікації в умовах воєнного стану. При цьому міжнародні повідомлення України були адресовані не лише політичним елітам інших держав, а й ширшим суспільним аудиторіям, що свідчить про розширення адресатів зовнішньополітичної комунікації та її вихід за межі традиційної міжурядової взаємодії. У цьому контексті слушним є висновок О. Шиманової-Стефанишин про те, що в умовах воєнного стану «рівнозначно важливими є як внутрішньодержавна, так і міжнародна політична комунікація» [78, с. 112].

Найбільш показовим прикладом є цифрова комунікація Президента України В. Зеленського. У попередніх дослідженнях уже відзначалася його здатність використовувати комунікаційні навички як інструмент політичної взаємодії в умовах війни [110, с. 146]. Сучасні емпіричні роботи додатково засвідчують систематичне використання соціальних медіа для поєднання тем лідерства, дипломатії та міжнародної підтримки [183, с. 6, 9]. Зокрема, дослідження комунікації В. Зеленського в Twitter/X показує значну присутність дипломатичної тематики та закликів до міжнародної підтримки у структурі його воєнних повідомлень.

Принципово важливо, що цифрова публічна дипломатія в цьому випадку не зводиться до одностороннього поширення державної позиції. Л. Рікконен та П. Ісоталус, аналізуючи реакції на повідомлення В. Зеленського щодо перспектив членства України в Європейському Союзі, показують, що публіка активно долучалася до подальшої циркуляції та інтерпретації відповідних політичних повідомлень [166, с. 11–13]. У дослідженому ними масиві користувачі поширювали інформацію, намагалися переконувати інших, висловлювали власні думки та почуття й демонстрували соціальну підтримку [166, с. 11, 13]. Отже, публічна дипломатія у соціальних медіа набуває характеристик мережевої взаємодії, у межах якої публіка виступає не лише адресатом, а й активним учасником подальшої комунікації.

Додатковим підтвердженням інституціоналізації цифрової публічної дипломатії є діяльність офіційних державних акаунтів. С. Вентура, досліджуючи Instagram-акаунт Ukraine.ua, розглядає його як один з інструментів цифрової публічної дипломатії України, спрямований на формування сприйняття та образу держави серед зовнішніх аудиторій [180, с. 379]. Важливою особливістю цієї комунікаційної моделі є поєднання державного та недержавного компонентів: Ukraine.ua функціонує у взаємодії Міністерства закордонних справ України та громадської організації Brand Ukraine [180, с. 379]. Це дає підстави говорити про залучення до зовнішньополітичної комунікації поряд із державними інституціями також недержавних комунікаційних акторів.

Таким чином, цифрове середовище в умовах війни змінило не лише канал дипломатичної комунікації, а й саму структуру міжнародного представлення України. Поряд із дипломатичними установами та професійними медіа у формуванні зовнішнього інформаційного образу держави беруть участь політичні діячі, громадські організації, журналісти, волонтерські мережі й окремі громадяни. Цей процес можна визначити як розподілену мережеву модель міжнародної політичної комунікації, у якій

державна позиція підтримується, доповнюється та поширюється множинністю автономних цифрових суб'єктів.

У цьому контексті показовими є й результати дослідження А. Павлюк 2025 року: після початку повномасштабного вторгнення українські політики істотно активізували англomовну комунікацію у Twitter/X, використовуючи її, зокрема, для поширення наративів про український спротив та необхідність міжнародної підтримки [163]. Отже, зовнішньополітична комунікація перестає бути виключно сферою спеціалізованих дипломатичних інституцій і дедалі більше інтегрується у повсякденну цифрову активність ширшого кола політичних акторів.

Разом із розширенням комунікативних можливостей війна загострила і проблему конкуренції за інтерпретацію політичної реальності. Соціальні медіа функціонують одночасно як канал оперативного інформування та як простір інформаційного протистояння, де циркулюють дезінформаційні, маніпулятивні та пропагандистські повідомлення. І. Афанасьєв, Л. Новохатько та А. Сінько характеризують інформаційне протистояння в умовах російсько-української війни як боротьбу за легітимність певних інтерпретацій подій у внутрішньому й міжнародному інформаційному просторі [2, с. 158]. Проте в межах цього підрозділу відповідний аспект важливий передусім як характеристика зміни політичної взаємодії, а не як окрема проблема інформаційної безпеки. Посилення інформаційного протистояння означає, що громадяни, державні інституції, медіа та цифрові платформи взаємодіють у середовищі, де боротьба відбувається не лише за увагу аудиторії, а й за встановлення легітимної інтерпретації політичних подій. Докладний аналіз інституційних, нормативних та політико-правових механізмів реагування на такі ризики доцільно здійснити вже у підрозділі 3.3.

Отже, з початком війни інтернет-комунікації набули в українському політичному процесі системного характеру. Це свідчить про поглиблення цифрової трансформації політичної комунікації в Україні та розширення її функціонального значення в умовах війни. Їх трансформаційне значення

проявляється щонайменше у чотирьох взаємопов'язаних вимірах: у переході державної політичної комунікації до режиму постійної цифрової взаємодії з громадянами; у розширенні ролі громадян як виробників, поширювачів і документаторів політично значущої інформації; у зміцненні мережових форм громадянської самоорганізації; у формуванні багатосуб'єктної системи міжнародної цифрової комунікації, що поєднує державних і недержавних акторів.

Таким чином, повномасштабна війна не започаткувала мережеву політичну комунікацію в Україні, але різко поглибила та функціонально розширила процеси, що формувалися протягом попереднього десятиліття. Якщо Революція Гідності продемонструвала потенціал цифрових мереж для громадянської самоорганізації, а вибори 2019 р. – їх здатність стати центральним інструментом виборчої стратегії, то після початку повномасштабної агресії інтернет-комунікації інтегрувалися у повсякденне функціонування політичної системи, громадянського суспільства та міжнародного представлення України. Водночас розширення функціонального значення інтернет-комунікацій актуалізує питання про нормативно-інституційні умови та межі їх використання, що становить предмет наступного підрозділу.

3.3. Політико-правове забезпечення та пріоритетні напрями використання інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі.

Зростання ролі інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі актуалізує питання про політико-правові умови та межі їх використання. Соціальні медіа, алгоритмічні системи, технології профілювання, політичний мікротаргетинг та автоматизоване поширення контенту розширюють можливості політичних суб'єктів, водночас створюючи нові ризики для приватності, прозорості політичного впливу, рівності політичної конкуренції та інформаційної безпеки. У цьому контексті важливого значення набуває також кібербезпека, оскільки стабільність політичної інтернет-комунікації

залежить не лише від змісту та умов поширення інформації, а й від захищеності цифрової інфраструктури, платформ і каналів комунікації. Тому нормативне регулювання цифрової політичної комунікації доцільно розглядати не як сукупність технічних юридичних правил, а як механізм встановлення демократичних умов взаємодії між державою, політичними акторами, платформами та громадянами.

Предметом політичного аналізу в цьому випадку стає співвідношення кількох взаємопов'язаних цінностей: свободи політичного висловлювання, права на інформацію, приватності, прозорості джерел політичного впливу та інформаційної безпеки. Політико-правове регулювання визначає, які дані можуть використовуватися для адресування політичних повідомлень, наскільки прозорою повинна бути цифрова політична реклама, яку відповідальність несуть платформи та за яких умов державне втручання у цифровий інформаційний простір може вважатися легітимним. Відтак ключовою проблемою є не саме існування регуляторних обмежень, а їх законність, пропорційність і відповідність демократичному характеру політичного процесу.

Важливі передумови такого підходу простежуються у працях Д. Дубова. Зокрема, Д. Дубов у співавторстві з М. Ожеваном, аналізуючи міжнародні політичні та правові ініціативи щодо майбутнього кіберпростору, виявляє суттєві розбіжності між підходами провідних геополітичних акторів до свободи інформаційних потоків, ролі держави, управління Інтернетом, забезпечення кібербезпеки та меж інформаційного суверенітету [21, с. 14, 24–27]. Автори наголошують на складності вироблення єдиного міжнародного підходу до регулювання кіберпростору та необхідності пошуку консенсусних правил, які б ураховували відмінності національних інтересів і моделей регулювання [21, с. 27, 29–30]. У цьому контексті забезпечення інформаційної безпеки безпосередньо пов'язане також із завданнями кібербезпеки, оскільки стабільність функціонування цифрових каналів комунікації залежить від захищеності відповідної інформаційно-

комунікаційної інфраструктури. Подальший розвиток цифрового середовища істотно розширив коло відповідних регуляторних проблем. У пізнішій праці Д. Дубова та С. Гнатьюка увага переноситься, зокрема, на діяльність глобальних соціальних платформ, збір та обробку персональних даних, можливості мікротаргетування інформаційних повідомлень і пов'язані з цим ризики впливу на внутрішні політичні процеси [19].

Нормативною основою функціонування політичної інтернет-комунікації залишаються права і свободи людини, дія яких поширюється і на цифрове середовище [82, с. 3]. Р. Яремко виокремлює трансформовані класичні права – свободу слова, приватність і свободу асоціацій – які набувають специфічних форм реалізації онлайн, а також нові нормативні феномени, зокрема право на доступ до Інтернету, цифрову ідентичність і цифрову безпеку [82, с. 1, 3]. Т. Кучин та І. Костенко, аналізуючи свободу вираження поглядів у цифровому середовищі, наголошують на застосуванні міжнародних стандартів захисту свободи вираження, зокрема положень ст. 10 Європейської конвенції з прав людини, до інтернет-комунікації [40, с. 132].

В Україні фундаментальні засади відповідних відносин визначають статті 32 і 34 Конституції України, які гарантують відповідно захист приватності та свободу думки, слова, отримання і поширення інформації [30]. Водночас конституційна модель допускає передбачені законом обмеження свободи інформації, зокрема в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності та захисту прав інших осіб. Отже, вже на конституційному рівні закладено центральну для цифрової політичної комунікації дилему – необхідність одночасного забезпечення відкритості політичного інформаційного простору та захисту інших суспільно значущих інтересів.

Загальні принципи інформаційних відносин конкретизуються Законом України «Про інформацію» [60]. Водночас сучасна політична комунікація дедалі складніше вкладається у модель, в якій основним об'єктом регулювання є безпосередньо інформаційне повідомлення та особа, що його

поширює. У платформному середовищі політичне значення мають також дані про користувача, алгоритмічні механізми адресування та видимості контенту, правила модерації й технологічна архітектура платформи. Саме тому розвиток цифрових комунікацій потребує поступового розширення предмета нормативного регулювання.

На необхідність адаптації українського законодавства до змін інформаційного середовища звертав увагу С. Бурлаков, водночас застерігаючи від регуляторних моделей, здатних створити непропорційні обмеження свободи слова [8, с. 60]. Відповідно, проблема цифрового регулювання має подвійний характер: недостатність правил може сприяти непрозору політичному впливу й уникненню відповідальності, тоді як надмірне втручання держави створює ризики обмеження політичного плюралізму.

Показовою у цьому контексті є Рекомендація CM/Rec(2022)12 Комітету міністрів Ради Європи щодо виборчої комунікації та висвітлення виборчих кампаній [107]. Документ поширює регуляторну увагу на онлайн-політичну рекламу, мікротаргетинг, персональні дані, алгоритми, модерацію та автоматизовані акаунти. Такий підхід відображає поступовий перехід від регулювання лише змісту політичного повідомлення до контролю за умовами його фінансування, адресування та технологічного поширення.

Отже, політико-правова модель цифрової політичної комунікації має забезпечувати баланс між відкритістю політичної дискусії, захистом приватності, прозорістю політичного впливу та інформаційною безпекою. Однією зі сфер, у якій суперечність між традиційними нормативними механізмами та новими технологічними можливостями проявляється найбільш виразно, є цифрова політична реклама, використання персональних даних і політичний мікротаргетинг.

Однією зі сфер, у яких технологічна трансформація політичної комунікації особливо виразно випереджає традиційні механізми нормативного регулювання, є цифрова політична реклама. Її специфіка

полягає в можливості не лише масового поширення повідомлення, а й його адресування окремим сегментам аудиторії на основі демографічних, поведінкових та інших цифрових даних. Тому класична проблема прозорості політичної реклами – встановлення її замовника, джерела фінансування та обсягу витрат – доповнюється питанням про те, які дані та критерії використовуються для визначення конкретного громадянина як адресата політичного повідомлення.

Проблема нормативної визначеності політичної реклами в Україні сформувалася ще до масштабного поширення сучасного мікротаргетингу. Р. Ваксман звертала увагу на фрагментарність відповідного регулювання та недостатньо чітке розмежування політичної реклами й передвиборчої агітації [9, с. 165]. Актуальність цієї проблеми зберігається і в сучасному цифровому середовищі. Експерти Інституту масової інформації характеризують ситуацію поза межами формального виборчого процесу як своєрідний «міжвиборчий вакуум», оскільки політичне просування партій, політиків та суспільно-політичних позицій може здійснюватися постійно, тоді як значна частина вимог виборчого законодавства застосовується саме у межах виборчого процесу.

Така невідповідність має принципове політичне значення. Сучасна політична комунікація не починається з офіційним стартом виборчої кампанії: формування публічного образу політика, просування тем порядку денного, накопичення аудиторії та тестування політичних повідомлень можуть здійснюватися задовго до виборів. Саме тому НАЗК пов'язувало необхідність регулювання політичної реклами із забезпеченням можливості встановити її замовників та обсяги фінансування, а також зі створенням більш рівних умов політичної конкуренції [50]. Отже, прозорість цифрової політичної реклами є не лише питанням права громадянина на інформацію, а й складовою політичної доброчесності та конкурентності політичного процесу.

Практика українських кампаній підтверджує, що проблема мікротаргетингу не має суто теоретичного характеру. Громадянська мережа ОПОРА зафіксувала використання відповідних технологій українськими політичними суб'єктами під час парламентських виборів 2019 року та їх подальше застосування у міжвиборчий період [45]. Використання платформних рекламних інструментів дозволяє диференціювати аудиторії за низкою характеристик і спрямовувати на них різні політичні повідомлення. Водночас можливості громадянина або незалежного спостерігача встановити повний перелік параметрів такого адресування є суттєво обмеженими, що створює інформаційну асиметрію між суб'єктом політичного впливу та його адресатом.

Особливого значення в цьому контексті набуває захист персональних даних. В. Каменчук та С. Фіялка показують, що соціальні мережі та інші цифрові сервіси накопичують значні обсяги персональної інформації, зокрема демографічні, геолокаційні й поведінкові дані та відомості про політичні вподобання, сукупність яких створює можливості для формування деталізованих профілів користувачів [26, с. 95–96, 100]. Автори водночас звертають увагу на недостатній рівень захисту персональних даних в Україні та наголошують на необхідності посилення кіберзахисту і запровадження прозорих стандартів їх оброблення [26, с. 96, 104]. У цьому сенсі нормативна проблематика політичного мікротаргетингу пов'язана не лише з диференційованим адресуванням повідомлень окремим групам виборців, а насамперед із масштабами профілювання, джерелами використовуваних даних та непрозорістю їх застосування для політичного таргетування [191, с. 82–83, 87–88].

Ширший вимір цієї проблеми розглядають Д. Дубов та С. Гнатюк. Аналізуючи функціонування глобальних соціальних платформ, передусім Facebook, автори звертають увагу на обмежені можливості України самотійно впливати на регулювання їхньої діяльності. Водночас накопичення персональних даних українських громадян такими платформами

створює можливості для мікротаргетування інформаційних повідомлень і потенційного втручання у внутрішні політичні процеси [19, с. 5]. У цьому контексті захист персональних даних набуває значення не лише для забезпечення індивідуальної приватності, а й для захисту внутрішнього політичного процесу від непрозорого зовнішнього інформаційного впливу.

Закон України «Про захист персональних даних» формує загальну нормативну основу для оброблення відповідної інформації, однак сучасні практики політичного профілювання потребують уваги не лише до законності збирання даних, а й до мети їх використання та створення політичних профілів. Значно чіткіше ця логіка представлена у праві Європейського Союзу. Загальний регламент про захист даних (*GDPR*) встановлює спеціальний режим для даних, що розкривають політичні погляди особи, відносячи їх до спеціальних категорій персональних даних [115]. Для цифрової політичної комунікації це принципово, оскільки сучасне профілювання може формувати припущення про політичні орієнтації користувача не лише з прямо наданих ним відомостей, а й із сукупності поведінкових цифрових слідів.

Подальшу конкретизацію відповідних принципів містить Регламент (ЄС) 2024/900 про прозорість і таргетинг політичної реклами [118]. Європейський підхід передбачає чітку ідентифікацію політичної реклами та її спонсора, а також додаткові вимоги до використання технологій таргетування і персональних даних. Важливо, що прозорість у такій моделі поширюється не тільки на зміст та фінансування повідомлення, а й на основні параметри його адресування. Отже, громадянин повинен мати можливість розуміти не лише, хто є джерелом політичного повідомлення, а й чому саме він став його адресатом.

Подібний підхід представлений у Рекомендації CM/Rec(2022)12 Комітету міністрів Ради Європи, де до ризиків цифрової виборчої комунікації віднесено зловживання персональними даними, мікротаргетингом, алгоритмічними механізмами, ботами та дезінформаційними практиками

[107]. Принциповим є те, що рекомендації не виходять із необхідності заборони цифрових технологій політичного адресування як таких. Натомість наголос робиться на прозорості, підзвітності та можливості громадянина усвідомлювати умови, за яких він отримує політичне повідомлення.

Порівняння українського та європейського підходів дозволяє виявити відмінність у масштабі нормативного бачення цифрової політичної реклами. Українське регулювання значною мірою залишається розподіленим між нормами про передвиборчу агітацію, фінансування політичної діяльності, рекламу та захист персональних даних. Європейська модель дедалі більше розглядає ці елементи як частини єдиного технологічного процесу політичного впливу, що охоплює джерело фінансування, дані, профілювання, механізм таргетування та доставлення повідомлення. У контексті європейської інтеграції України саме цей комплексний підхід може слугувати орієнтиром для подальшої модернізації української нормативної моделі.

Отже, цифрова політична реклама потребує переосмислення не лише як форми передвиборчої агітації, а як тривалої комунікаційної практики, здатної здійснюватися поза формальними межами виборчого процесу та спиратися на технології профілювання й адресного поширення інформації. Ключовими принципами її демократичного регулювання мають бути прозорість замовника і фінансування, захист персональних даних, доступність інформації про використання мікротаргетингу та можливість незалежного контролю за цифровими політичними кампаніями.

Водночас проблема прозорості політичного впливу не обмежується оплачуваною рекламою. Значна кількість політичних повідомлень поширюється через сторінки, канали та мережеві спільноти, реальний суб'єкт яких може залишатися невідомим для аудиторії. Це переводить аналіз до ширшої проблеми платформної відповідальності, модерації та співвідношення анонімності з прозорістю організованого політичного впливу.

Розвиток політичної комунікації на цифрових платформах актуалізує питання про розподіл відповідальності між авторами контенту, платформами

та державою. Соціальні медіа й месенджери не лише забезпечують технічне поширення інформації, а й встановлюють правила користування, здійснюють модерацію та алгоритмічно організовують видимість контенту. Тому сучасна політична комунікація функціонує в умовах, коли суттєва частина правил цифрового публічного простору формується приватними глобальними компаніями.

Ця конфігурація описується поняттям платформного управління (*platform governance*). Р. Горва розглядає його як багаторівневу систему відносин між платформними компаніями, державними органами, користувачами, рекламодавцями та іншими політичними акторами, взаємодія яких формує умови функціонування цифрового середовища [126, с. 854–855]. Політичне значення платформного управління особливо проявляється у модерації контенту. Р. Горва, Р. Біннс і К. Катценбах наголошують, що алгоритмічна модерація не є суто технічною процедурою, оскільки передбачає формалізацію нормативних критеріїв допустимого контенту та їх масштабне застосування [125, с. 11–12]. У свою чергу Н. Гелбергер звертає увагу на політичну владу цифрових платформ, що ускладнює їх трактування як нейтральних посередників комунікації [131, с. 842–843, 845].

Відтак проблема платформного регулювання полягає у пошуку співвідношення між приватним саморегулюванням, державним втручанням та захистом прав користувачів. Передання основних рішень щодо політичного контенту виключно платформам створює ризик непідзвітної корпоративної влади, тоді як надмірна регуляторна присутність держави може становити загрозу свободі політичного висловлювання. Тому принципове значення мають прозорість правил модерації, можливість оскарження рішень та визначеність підстав для обмеження контенту.

В Україні важливим етапом адаптації нормативної моделі до цифрового середовища стало прийняття Закону України «Про медіа», який запровадив категорії онлайн-медіа та платформ спільного доступу до інформації [61]. Водночас особа, яка систематично поширює інформацію через власний

обліковий запис на цифровій платформі, не набуває автоматично статусу онлайн-медіа. Така модель дозволяє розмежовувати професійну медійну діяльність і звичайну користувацьку комунікацію, проте залишає відкритим питання щодо ресурсів, які фактично мають значну аудиторію і політичний вплив, але не функціонують як формалізовані медіа-суб'єкти.

Особливо показовим у цьому контексті є функціонування анонімних та псевдо-анонімних Telegram-каналів. Окремі з них поширюють суспільно-політичну інформацію для значних аудиторій і беруть участь у формуванні політичного порядку денного, тоді як реальний суб'єкт, що здійснює редакційний або фінансовий контроль, може залишатися невідомим. Унаслідок цього виникає асиметрія прозорості: адресат отримує політично значуще повідомлення, але не завжди може встановити, хто організовує його виробництво та поширення.

Водночас анонімність не може розглядатися виключно як негативна характеристика цифрової комунікації. Вона здатна виконувати захисну функцію для журналістів, активістів, викривачів та інших осіб, публічна ідентифікація яких може створювати ризики. Тому політико-правова проблема полягає не у загальній деанонімізації користувачів, а у визначенні додаткових вимог прозорості для суб'єктів, які систематично здійснюють масштабний політичний або медійний вплив.

Саме цей аспект перебуває в центрі української дискусії щодо законопроекту №11115 про регулювання платформ спільного доступу до інформації. Його обговорення пов'язане з необхідністю подолання нормативної невизначеності щодо таких платформ та створення ефективніших механізмів їх взаємодії з українськими державними інституціями [58]. Водночас запропонований підхід не передбачає загальної деанонімізації користувачів. Таким чином, кейс Telegram фактично поєднує три різні проблеми: прозорість суб'єкта політичного впливу, відповідальність платформи та захист права користувача на приватність і анонімне висловлювання.

Труднощі такого регулювання пов'язані також із транскордонним характером цифрових платформ. С. Ан, Дж. Байк і К. Краузе показують, що правила політичного мовлення в соціальних медіа формуються у взаємодії між глобальними корпоративними стандартами та вимогами національних юрисдикцій [83, с. 2843]. Для України відповідна проблема має особливе значення, оскільки істотна частина внутрішньополітичної комунікації здійснюється на інфраструктурі компаній, що перебувають поза її безпосереднім регуляторним контролем. На складність співвідношення глобальної природи кіберпростору та національних підходів до його регулювання звертають увагу також Д. Дубов та М. Ожеван. Автори показують, що за відсутності єдиних міжнародних підходів держави формують власну політику у цифровому середовищі, тоді як відмінності їхніх політичних інтересів і моделей регулювання створюють ризик фрагментації Інтернету [21, с. 4–5].

Більш комплексний підхід до платформної підзвітності представлений у Digital Services Act – Регламенті (ЄС) 2022/2065 [116]. Європейська модель не встановлює для платформ загального обов'язку здійснювати моніторинг усієї інформації, яку вони передають або зберігають, натомість встановлює процедурні обов'язки щодо прозорості модерації, пояснення окремих рішень, механізмів їх оскарження та функціонування рекомендаційних систем. Для політичної комунікації особливо важливо, що предметом регуляторної уваги стають не лише рішення про видалення контенту, а й технологічні механізми його пріоритизації та суспільної видимості. Водночас боротьба з незаконним або деструктивним контентом не повинна трансформуватися у необмежену платформну чи державну цензуру. М. Красько та А. Цевух наголошують на необхідності пошуку балансу між протидією дезінформації, забезпеченням інформаційної безпеки та свободою слова, окремо звертаючи увагу на відповідальність онлайн-платформ у процесах модерації [36, с. 55–56, 59].

Отже, перспективною моделлю регулювання цифрових платформ є регульована платформна підзвітність: держава встановлює прозорі

процедурні правила та гарантії прав користувачів, не перебираючи на себе функцію безпосереднього контролю політичного дискурсу. Для України це означає необхідність поєднання прозорості суб'єктів систематичного політичного впливу, ефективної взаємодії платформ із регулятором, підзвітності модераційних механізмів та захисту приватності користувачів. В умовах російсько-української війни відповідна проблема набуває додаткового безпекового виміру. Платформне регулювання безпосередньо перетинається з питаннями протидії дезінформації та зовнішньому інформаційному впливу, що актуалізує ширшу проблему співвідношення свободи політичної комунікації, інформаційної безпеки та допустимих меж державного втручання.

Особливого значення політико-правові межі інтернет-комунікацій набувають в умовах збройної агресії, коли цифрове середовище одночасно залишається простором демократичної політичної взаємодії та використовується для дезінформації, пропагандистського впливу й координованих інформаційних операцій. Відповідно, необхідність захисту інформаційної безпеки держави поєднується з потребою збереження свободи політичного висловлювання та плюралізму. Центральною проблемою стає не сам факт державного втручання, а визначення його правових підстав, меж і пропорційності конкретним загрозам. Ця суперечність була окреслена Д. Дубовим ще у дослідженнях різних моделей регулювання кіберпростору. Науковець звертав увагу на принципову розбіжність між концепцією вільного руху інформації та підходами, що допускають широке державне обмеження інформаційних потоків в інтересах політичної й соціальної стабільності [20, с. 205–206]. Водночас надмірно широке тлумачення таких підстав створює можливості для обмеження свободи слова та цензурування легітимного політичного висловлювання [20, с. 206]. Отже, забезпечення інформаційної безпеки не може саме по собі легітимізувати необмежений контроль над політичним інформаційним простором.

Разом з тим аналіз Д. Дубовим міжнародних підходів до регулювання кіберпростору показує, що демократична модель його функціонування передбачає поєднання фундаментальних свобод із забезпеченням кібербезпеки та захистом цифрової інфраструктури. Розглядаючи американський підхід, дослідник окремо відзначає підтримку можливостей громадянського суспільства використовувати цифрові засоби для обміну інформацією, моніторингу виборів, боротьби з корупцією та організації суспільних і політичних рухів [20, с. 185–187]. Відтак демократична інформаційна безпека передбачає не відсутність державного регулювання, а його поєднання з гарантіями прав людини та суспільною підзвітністю.

Для України зазначена проблема набула особливої актуальності після початку російської агресії. В. Гапоненко, простежуючи еволюцію інституційної протидії інформаційній війні, зазначає, що після 2014 року інституційна система реагувала на інформаційні загрози повільно й непослідовно, а державні структури значною мірою були змушені долати наслідки недостатності превентивних заходів у сфері інформаційної безпеки [12, с. 133]. Дослідниця звертає увагу на запізніле формування окремих інституційних та нормативних механізмів і на збереження проблем, пов'язаних із протидією маніпулятивній та недостовірній інформації [12, с. 133, 135–136].

Важливою особливістю підходу В. Гапоненко є широке трактування інституційної протидії інформаційній війні. Дослідниця не обмежує її діяльністю спеціалізованих органів інформаційної безпеки, включаючи до відповідної системи державні та громадянські інституції, а також механізми освітньої, культурної й мовної політики, формування історичної пам'яті та декомунізації [12, с. 136–137]. Таким чином, інформаційна безпека може забезпечуватися не лише шляхом виявлення та обмеження окремого небезпечного контенту, а й через формування довгострокової суспільної інформаційної стійкості.

Подібна логіка простежується і у працях Д. Дубова. Аналізуючи принципи формування української політики у сфері кібербезпеки, Д. Дубов наголошує на необхідності інституціоналізації взаємодії держави, приватного сектору та громадянського суспільства, водночас звертаючи увагу на проблему визначення допустимих меж державного втручання у діяльність приватних структур і життя громадян [23, с. 124]. Відтак інформаційна стійкість демократичної держави не може формуватися виключно через вертикальні адміністративні механізми.

Практичну інституціоналізацію такого підходу Д. Дубов, Л. Олексюк, О. Потій та А. Семенченко розглядають на прикладі Експертної ради інформаційної та кібербезпеки. Автори характеризують її як інструмент державно-приватної взаємодії, що передбачає залучення до обговорення та вироблення відповідних рішень представників державних органів, громадських організацій, бізнесу, наукового й освітнього середовища. Принципами функціонування такої моделі визначено, зокрема, колегіальність, публічність, прозорість, відкритість та мультистейкхолдеризм, що створює передумови для узгодження інтересів державних і недержавних суб'єктів у сфері інформаційної та кібербезпеки [22, с. 101–102].

Важливим етапом нормативного оформлення відповідного підходу стало прийняття Стратегії інформаційної безпеки України у 2021 році [63]. Документ поєднує протидію дезінформації та зовнішнім інформаційним впливам із забезпеченням конституційних прав громадян, інформаційної стійкості та взаємодії держави із суспільством. Для цього дослідження принциповим є саме таке трактування: інформаційна безпека має означати захист демократичного інформаційного середовища, а не лише посилення державного контролю над ним.

Водночас нормативна та інституційна модель залишається концептуально неоднорідною. Ще Д. Дубов звертав увагу на надмірно широке використання в українських нормативних документах категорії «інформаційна безпека», унаслідок чого її предметне поле штучно

розширюється та ускладнюється розмежування різних типів безпекових проблем [23, с. 120–121]. У сучасних умовах подібну проблему фіксує Ж. Пацьора, яка вказує на термінологічну неузгодженість між поняттями «інформаційна політика», «комунікаційна політика», «стратегічні комунікації» та «публічна дипломатія» у державних документах [53, с. 63]. Отже, проблема полягає не лише у кількості нормативних актів та інституцій, а й у чіткості предмета, функцій та відповідальності суб'єктів державної політики.

Особливо складним є нормативне визначення меж протидії дезінформації. Політична комунікація містить значну кількість оцінок, прогнозів та інтерпретацій, які не завжди піддаються однозначній перевірці за моделлю «правда – неправда». Тому нечітке або надмірно широке юридичне визначення дезінформації та непропорційні механізми відповідальності можуть створювати ризики для свободи слова й демократичного інформаційного середовища [36, с. 59]. М. Красько та А. Цевух звертають увагу на складність встановлення межі між необхідністю забезпечення інформаційної безпеки та збереженням свободи слова [36, с. 55–56, 59].

В умовах воєнного стану можливості державного обмеження інформаційної діяльності закономірно розширюються. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та Указ Президента України про його введення передбачають можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав [57]. Проте надзвичайний характер відповідного режиму не скасовує вимог тимчасовості, правової визначеності та зв'язку обмеження з конкретною безпековою потребою. У цьому контексті зберігає актуальність застереження Д. Дубова щодо небезпеки надто широкого трактування інформації, яка нібито загрожує політичній або соціальній стабільності [20, с. 206].

Повномасштабна війна водночас прискорила інституціоналізацію української системи протидії інформаційним загрозам. В. Гапоненко пов'язує

цей етап із посиленням кризової комунікації, регулярністю державного інформування, активізацією міжнародної комунікації та зростанням значення електронних медіа [12, с. 134–135]. До системи інституційної протидії інформаційній війні В. Гапоненко відносить, зокрема, РНБО та Центр протидії дезінформації, органи виконавчої влади, парламент, місцеве самоврядування та недержавні суб'єкти [12, с. 135–138]. Принциповим при цьому є не механічне збільшення кількості інституцій, а координація їхніх функцій і запобігання концентрації контролю над політичною комунікацією в одному центрі. Необхідність системного підходу до відповідних загроз обґрунтовують також Ю. Лисенко та Ю. Манелюк, розглядаючи політичне маніпулювання як складову політичної комунікації в умовах інформаційного протистояння. Дослідники зазначають, що маніпулятивний вплив може реалізовуватися на міжособистісному, внутрішньогруповому, міжгруповому та масовому рівнях, а в умовах інформаційної війни його проявами стають, зокрема, спотворення інформації, інформаційні вкиди, формування та поширення політично значущих наративів і стереотипів [43, с. 67–68]. У контексті російсько-української війни автори пов'язують протидію таким практикам із необхідністю захисту інформаційного простору та підвищення стійкості суспільства до інформаційних загроз [43, с. 70–71].

Перспективним напрямом є також перехід від переважно реактивної протидії окремим інформаційним повідомленням до системної превентивної комунікаційної політики [53, с. 60]. Ж. Пацьора наголошує, що протидія дезінформації та ворожій пропаганді не повинна вичерпувати зміст державної комунікаційної політики, яка має ґрунтуватися на комплексному та проактивному підході [53, с. 60, 63]. Такий підхід передбачає розвиток інституційної координації, медіаграмотності, узгоджених стратегічних наративів і взаємодії держави з громадянським суспільством поряд із безпосереднім реагуванням на дезінформаційні кампанії [53, с. 64].

Отже, політико-правова модель інформаційної безпеки в Україні має ґрунтуватися на поєднанні цільового реагування на визначені інформаційні

загрози, правових гарантій свободи політичної комунікації, інституційної координації та розвитку суспільної інформаційної стійкості. Український досвід підтверджує, що інформаційна безпека і свобода комунікації не є взаємовиключними категоріями: відкритий інформаційний простір потребує механізмів захисту від зовнішнього деструктивного впливу, однак такі механізми мають бути пропорційними та підзвітними демократичному суспільству.

Проведений аналіз свідчить, що політико-правове середовище функціонування інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі формується під впливом двох взаємопов'язаних тенденцій. З одного боку, цифрове середовище розширює можливості реалізації свободи політичного висловлювання, доступу до інформації, політичної участі та безпосередньої взаємодії між громадянами й політичними суб'єктами. З іншого – технологічне ускладнення політичної комунікації створює нові форми інформаційної асиметрії, непрозорого використання персональних даних, платформного посередництва, прихованого політичного впливу та дезінформаційної діяльності. Відповідно, завдання нормативного регулювання полягає не у максимальному обмеженні цифрових комунікацій, а у встановленні демократичних умов їх використання, за яких технологічні можливості політичних суб'єктів поєднуються з гарантіями прав та інформаційної автономії громадянина.

Українська нормативна модель уже охоплює значну частину відповідних відносин через конституційні гарантії свободи слова і приватності, законодавство про інформацію, медіа, захист персональних даних, виборчий процес та інформаційну безпеку. Водночас проведений аналіз показує, що ця система формувалася поступово і значною мірою навколо окремих сфер регулювання, тоді як сучасна політична інтернет-комунікація функціонує як інтегрований технологічний процес, у якому одночасно поєднуються збирання даних, профілювання аудиторії, створення політичного повідомлення, його адресування, алгоритмічне поширення та подальша

взаємодія користувачів. Саме ця невідповідність між комплексною природою цифрової комунікації та фрагментарністю нормативних механізмів становить одну з основних проблем подальшого розвитку українського регулювання.

Показовою у цьому контексті є еволюція проблем, на які звертав увагу український учений Д. Дубов. Ранні дослідження кіберпростору та інформаційної політики фіксували суперечність між транскордонною відкритістю Інтернету, захистом національних інтересів, необхідністю державного регулювання та збереженням фундаментальних прав і свобод [21, с. 4–5]. Сучасний етап не усунув цієї суперечності, а істотно її ускладнив. Якщо раніше центральними були питання інформаційного суверенітету, державного управління цифровим середовищем і міжнародного регулювання Інтернету, то сьогодні до них додаються влада глобальних платформ, алгоритмічне управління видимістю політичного контенту, мікротаргетинг, синтетичні медіа та використання значних масивів поведінкових даних. При цьому залишається актуальним запропонований Д. Дубовим комплексний підхід, що передбачає інституціоналізацію взаємодії держави, приватного сектору та громадянського суспільства, а також визначення припустимих меж державного втручання у діяльність приватних структур і життя громадян [23, с. 124].

Відповідно, одним із ключових напрямів подальшого розвитку української політико-правової моделі має стати перехід від регулювання окремого інформаційного повідомлення до забезпечення прозорості всього механізму цифрового політичного впливу. Водночас розвиток такого підходу має враховувати вимоги кібербезпеки, пов'язані із захистом цифрової інфраструктури та забезпеченням безперервності функціонування каналів, через які здійснюються політична комунікація й суспільна взаємодія. Для політичної реклами це означає необхідність ідентифікації замовника та джерел фінансування не лише під час формального виборчого процесу, а й у ширшому міжвиборчому політичному середовищі; для мікротаргетингу – визначення прозорих правил використання персональних даних та параметрів

профілювання; для цифрових платформ – процедурну підзвітність рішень щодо модерації, рекомендацій і обмеження контенту. Таким чином, прозорість має стосуватися не тільки того, що повідомляється громадянину, але й того, хто, за допомогою яких даних і технологічних механізмів забезпечив доставку конкретного політичного повідомлення.

У цьому відношенні суттєвим орієнтиром для України є сучасний європейський регуляторний підхід. Загальний регламент про захист даних, Акт про цифрові послуги (*Digital Services Act, DSA*), Регламент (ЄС) 2024/900 про прозорість і таргетинг політичної реклами та стандарти Ради Європи демонструють поступовий перехід від переважно реактивного регулювання окремих порушень до процедурної підзвітності цифрової інфраструктури [115; 116; 118]. У межах такої моделі предметом регуляторної уваги стають не лише незаконний зміст або недобросовісна реклама, а й механізми профілювання, алгоритмічного адресування, модерації, рекламної прозорості та захисту користувача. Для України адаптація відповідних стандартів має значення не як механічне відтворення права Європейського Союзу, а як складова поступової інтеграції до європейського політико-правового простору.

Водночас європеїзація регулювання не усуває необхідності врахування специфічних умов функціонування українського політичного процесу під час війни. Російська інформаційна агресія об'єктивно посилює роль держави у забезпеченні інформаційної безпеки та формуванні механізмів протидії дезінформації. Як показують дослідження В. Гапоненко та Ж. Пацьори, ефективність такої політики залежить не лише від діяльності спеціалізованих державних структур, а й від інституційної координації, розвитку стратегічних комунікацій, залучення громадянського суспільства та системного й постійного характеру протидії інформаційним загрозам [12, с. 136–138; 53, с. 61, 64]. Відтак воєнний контекст не скасовує демократичних вимог до регулювання, а навпаки – робить особливо важливими його правову визначеність, пропорційність і суспільну підзвітність.

Показовим проявом цієї дилеми є дискусія щодо анонімної політичної комунікації та функціонування платформ на зразок Telegram. Вона демонструє, що сучасне регулювання не може будуватися на простому протиставленні анонімності та безпеки. Анонімне висловлювання може бути формою реалізації свободи слова та захисту особи, тоді як систематичний політичний вплив ресурсів із великою аудиторією актуалізує вимоги щодо прозорості, відповідальності й можливості встановлення суб'єкта, який організовує відповідну комунікаційну діяльність. Тому нормативний акцент доцільно переносити з тотальної деанонімізації користувачів на прозорість суб'єктів масштабного політичного впливу та підзвітність платформних механізмів.

Новим елементом цієї проблематики стає використання штучного інтелекту та синтетичного контенту. Оскільки технологічний потенціал генеративного ШІ вже було проаналізовано у підрозділі 3.1, у політико-правовому вимірі принциповими є передусім питання встановлення походження повідомлення, його автентичності та прозорості використання автоматизованих технологій. Поширення реалістично синтезованих аудіо-, відео- та візуальних матеріалів посилює потребу у правилах маркування та ідентифікації штучно створеного контенту. Підходи, закладені в Акті ЄС про штучний інтелект (*AI Act*), свідчать про поступове формування нормативної логіки, за якої технологічно згенерований або модифікований контент не обов'язково забороняється, однак його штучне походження має бути прозорим для користувача [117]. Це відповідає загальній тенденції сучасного регулювання – переходу від заборони технології до забезпечення прозорості умов її політичного використання.

Проведене дослідження дозволяє узагальнити політико-правову проблематику інтернет-комунікацій через систему взаємопов'язаних балансів: свобода політичної комунікації ↔ інформаційна безпека; персоналізація політичних повідомлень ↔ захист приватності; платформна автономія ↔ публічна підзвітність; анонімність користувача ↔ прозорість

організованого політичного впливу; технологічні можливості політичного комунікатора ↔ інформаційна автономія громадянина. При цьому жоден із зазначених балансів не може бути забезпечений шляхом абсолютного домінування одного з його елементів. Максимальна відкритість без належних механізмів відповідальності створює умови для непрозорого технологічного впливу та інформаційних операцій; натомість надмірне регуляторне втручання здатне обмежувати політичний плюралізм і свободу висловлювання. Відтак основним критерієм демократичної моделі регулювання має виступати пропорційність політико-правових механізмів реальним ризикам цифрового середовища.

Таким чином, політико-правові умови використання інтернет-комунікацій є не зовнішнім обмеженням технологічного розвитку політичної комунікації, а складовою самого механізму її демократичного функціонування. Регулювання має забезпечувати прозорість джерел і технологій політичного впливу, захист персональних даних, процедурну підзвітність цифрових платформ, чіткі межі державного втручання та можливість громадянина усвідомлювати умови, в яких він отримує політичну інформацію. Саме така модель дозволяє поєднати технологічний потенціал інтернет-комунікацій із вимогами політичного плюралізму, прав людини та інформаційної стійкості держави.

Отже, результати третього розділу дають підстави розглядати інтернет-комунікації як багаторівневий інструмент сучасного політичного процесу, значення якого визначається одночасно технологічними можливостями, характером політичної взаємодії та нормативно-інституційними умовами використання. Інформаційні технології формують новий інструментарій політичного комунікатора; їх практичне застосування трансформує взаємодію між політичними інститутами, громадянським суспільством, медіа та громадянами; політико-правове регулювання, своєю чергою, визначає межі допустимого використання відповідних можливостей. У цій взаємозалежності «технологічні інструменти – політична взаємодія –

політико-правові умови та межі» розкривається системне значення інтернет-комунікацій як одного з чинників трансформаційних процесів у сучасній Україні.

Висновки до розділу 3.

Проведене дослідження засвідчило, що інтернет-комунікації у сучасному політичному процесі функціонують не лише як канали поширення інформації, а як комплексний інструментарій реалізації стратегічних політичних цілей, організації взаємодії з аудиторіями та управління циркуляцією політично значущого змісту. В умовах повномасштабної війни їх функціональне значення додатково виявляється у забезпеченні національної стійкості через підтримання взаємодії держави і суспільства, оперативного інформаційного обміну, громадянської самоорганізації, протидії інформаційним загрозам та зовнішньої комунікації України. Їхнє трансформаційне значення визначається взаємодією технологічних можливостей цифрового середовища, практик політичної взаємодії та політико-правових умов використання відповідних інструментів.

Установлено, що технологічна специфіка політичної комунікації в соціальних медіа пов'язана з алгоритмічною організацією інформаційного середовища, датафікацією аудиторій, персоналізацією, мікротаргетингом, автоматизацією та використанням штучного інтелекту. Сукупність цих технологій формує адаптивний механізм політичної комунікації: збір даних → моделювання й сегментація аудиторії → адаптація повідомлення → адресне поширення → масштабування → аналіз реакції → коригування подальшої комунікації. Водночас відповідні технології мають амбівалентний характер: вони розширюють можливості адресної взаємодії та зворотного зв'язку, але за непрозорого використання створюють ризики профілювання, маніпулятивного впливу та штучного посилення політичного контенту.

Аналіз українського політичного процесу дозволив простежити послідовне поглиблення мережевої логіки політичної взаємодії. Революція

Гідності продемонструвала потенціал інтернет-комунікацій для горизонтальної самоорганізації та розширення суб'єктного складу комунікації; президентська кампанія 2019 року – їх інтеграцію у стратегії боротьби за політичну владу, персоналізацію взаємодії та часткову дезінтермедіацію; після початку повномасштабного російського вторгнення цифрові комунікації набули системного значення для взаємодії держави і суспільства, громадянської самоорганізації, міжнародного представлення України та підтримання інформаційної стійкості. Основними напрямками трансформації визначено перехід до багатовекторної мережевої взаємодії, розширення кола суб'єктів політичної комунікації, активізацію ролі громадянина у створенні та поширенні політичного змісту, формування постійного цифрового зворотного зв'язку та посилення транснаціонального виміру комунікації.

Дослідження політико-правових умов показало, що предметом регулювання дедалі більшою мірою стає не окреме політичне повідомлення, а механізм цифрового політичного впливу – використання персональних даних, профілювання, мікротаргетингу, політичної реклами, алгоритмічного поширення та платформної модерації. Для України важливим орієнтиром є європейський підхід, заснований на прозорості політичної реклами, захисті персональних даних, процедурній підзвітності платформ і гарантуванні прав користувачів. Водночас в умовах російської агресії особливого значення набуває забезпечення балансу між свободою політичної комунікації та інформаційною безпекою, персоналізацією і приватністю, платформною автономією та публічною підзвітністю, анонімністю користувача і прозорістю організованого політичного впливу.

Отже, результати третього розділу дозволяють розглядати інтернет-комунікації як структурний інструмент сучасного політичного процесу, трансформаційне значення якого проявляється на технологічному, політико-комунікаційному та нормативно-інституційному рівнях. Взаємозв'язок «технологічні інструменти – трансформація політичної взаємодії – політико-

правові умови та межі» формує узагальнену модель пояснення ролі інтернет-комунікацій у трансформаційних процесах сучасної України.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження впливу інтернет-комунікацій на трансформаційні процеси в сучасній Україні сформульовано такі основні висновки:

1. Еволюція політичної комунікації відбувається від переважно лінійних моделей передавання інформації, у яких ролі комунікатора та реципієнта були відносно чітко розмежованими, до інтерактивної, багатовекторної та мережевої моделі взаємодії. У цифровому середовищі учасники комунікації можуть одночасно виконувати функції виробників, поширювачів, інтерпретаторів і споживачів політично значущої інформації, що ускладнює традиційну суб'єктно-об'єктну структуру політичного комунікаційного процесу.

Інтернет-простір доцільно розглядати як цифрове мережеве середовище, у межах якого здійснюються різні форми суспільної взаємодії, тоді як інтернет-комунікації становлять сукупність процесів і механізмів створення, поширення, обміну та інтерпретації інформації. Відповідно, політичні інтернет-комунікації визначено як систему створення, поширення, обміну та інтерпретації політично значущої інформації у цифровому мережевому середовищі за участю політичних інститутів і акторів, медіа, інститутів громадянського суспільства та окремих користувачів.

Трансформаційне значення інтернет-комунікацій не зводиться до появи додаткових технічних каналів передавання політичної інформації. Йдеться про структурні зміни політико-комунікаційного простору: ускладнення інформаційних потоків, поєднання вертикальних і горизонтальних напрямів комунікації, розширення кола суб'єктів, зростання ролі зворотного зв'язку, послаблення виключної ролі традиційних медіа як інформаційних посередників та перетворення аудиторії на активного учасника циркуляції політичного змісту. Саме тому інтернет-комунікації обґрунтовано розглядати як один із структурних чинників трансформації сучасних політико-комунікаційних процесів.

2. Проаналізовано основні напрями закордонного та вітчизняного політологічного дискурсу щодо інтернет-комунікацій та встановлено спільні й відмінні тенденції їх наукового осмислення. В традиціях закордонного та вітчизняного політологічного дискурсу щодо інтернет-комунікацій простежується поступовий перехід від технологічно орієнтованого розуміння Інтернету як нового каналу поширення інформації до його трактування як складного мережевого та платформного середовища, здатного впливати на структуру політичної взаємодії, конфігурацію інформаційних потоків, склад учасників комунікаційного процесу та форми політичної участі.

Закордонний науковий дискурс характеризується більш ранньою та системною концептуалізацією процесів мережевізації, платформізації та гібридизації медійного середовища, трансформації публічної сфери, цифрової політичної участі, зміни інформаційного посередництва та залежності політичного контенту від архітектури цифрових платформ. У сучасних закордонних дослідженнях технології дедалі рідше трактуються як самостійна причина політичних змін; основна увага зміщується до механізмів, через які цифрові технології включаються у вже наявні політичні, інституційні та соціальні процеси.

Вітчизняний політологічний дискурс розвивається в межах дослідження цифрової політичної комунікації, але має виразну контекстуальну специфіку. Дослідження українських учених та експертів характеризує підвищена увага до трансформації взаємодії між владою та громадянами, розвитку горизонтальних комунікацій, електронної демократії, громадянської мобілізації, політичної участі, забезпечення інформаційної безпеки та функціонування цифрової комунікації в умовах суспільно-політичних криз і російсько-української війни.

Водночас значна частина сучасних досліджень зосереджена на аналізі цифрових платформ, інструментів, політичних кампаній, формах цифрової участі. Це обмежує можливості цілісного пояснення ролі інтернет-комунікацій у політичному процесі та підтверджує доцільність їх

комплексного аналізу як середовища і механізму, що змінює саму структуру політичної взаємодії.

3. Розроблено типологію сучасних політичних інтернет-комунікацій, необхідність якої зумовлена неможливістю адекватно охарактеризувати розмаїття цифрових комунікаційних практик за допомогою одного класифікаційного критерію. Встановлено, що типологізація виключно за технологічним каналом, напрямом інформаційного потоку або типом суб'єкта не відображає складності сучасного цифрового політичного середовища, у якому одна комунікаційна практика може одночасно поєднувати різні структурні, функціональні та технологічні ознаки.

Запропоновано розмежовувати політичні інтернет-комунікації за напрямом інформаційної взаємодії, характером та рівнем інтерактивності, домінантним суб'єктом, функціональним призначенням і технологічною формою. За напрямом інформаційної взаємодії виокремлено вертикальні, горизонтальні та багатовекторні мережеві комунікації. Доповнення традиційного розмежування вертикальної та горизонтальної комунікації багатовекторним мережевим типом комунікації дозволяє врахувати ситуації одночасної взаємодії сукупності інституційних та неінституційних суб'єктів, характерні для сучасного цифрового середовища.

За домінантним суб'єктом виокремлено інституційно-політичну, персоналізовану політичну, медійну, громадянську мережеву інтернет-комунікацію. Такий поділ відображає розширення суб'єктного складу інтернет-комунікації: поряд з органами державної влади, політичними партіями та професійними медіа здатність до самостійного створення та поширення суспільно-значущого контенту характеризує діяльність громадських організації, активістів, експертів, блогерів, мережевих спільнот та окремих користувачів.

За функціональним призначенням політичні інтернет-комунікації диференційовано на інформаційні, діалогічні, мобілізаційні, партисипативні, деліберативні, іміджево-репутаційні та комунікації стратегічного впливу. При

цьому встановлено, що конкретна цифрова практика не обов'язково належить виключно до одного типу: її функції можуть змінюватися в процесі подальшої циркуляції повідомлення та взаємодії з аудиторією. Запропонована типологія дає можливість досліджувати політичні інтернет-комунікації як систему взаємопов'язаних, але відмінних за структурою, функціями та суб'єктами реалізації комунікативних практик.

4. Визначено особливості залучення інтернет-комунікацій до розвитку громадянського суспільства та політичної участі. Зроблено акцент на тому, що цифрове середовище розширює можливості горизонтальної координації громадянських активностей, публічного представлення суспільних інтересів, громадської самоорганізації, мобілізації, поширення громадських ініціатив та взаємодії з політико-владними інститутами. У цьому контексті інтернет-комунікації створюють додаткову інфраструктуру для реалізації громадянської суб'єктності, знижуючи низку організаційних та інформаційних бар'єрів для включення громадян до публічних і політичних практик.

Розвиток цифрових каналів сприяв розширенню суб'єктного складу політичної взаємодії. Інститути громадянського суспільства та окремі громадяни отримали додаткові можливості не лише реагувати на інформацію, створену державою або професійними медіа, а й самостійно формувати порядок суспільного обговорення, створювати й поширювати суспільно-значущі матеріали, координувати колективні дії та безпосередньо звертатися до масової аудиторії. Відтак політична взаємодія частково виходить за межі моделі, у якій громадянин виступає переважно кінцевим отримувачем сформованого інституційними суб'єктами повідомлення.

Важливо зазначити, що цифровізація сама по собі не гарантує демократизації політичної участі та не забезпечує автоматичного перетворення онлайн-активності на політичну дію. Результативність цифрових комунікаційних практик залежить від політичного та інституційного контексту, рівня громадянської мотивації, характеру

проблеми, ресурсів суб'єктів, довіри до джерел інформації та особливостей конкретної платформи. Інтернет-комунікації не замінюють традиційні форми громадянської та політичної активності, а розширюють її межі, створюють додаткові зв'язки між публічною комунікацією, колективною самоорганізацією та можливістю політичного впливу.

Таким чином, трансформаційний потенціал інтерне-комунікацій для розвитку громадянського суспільства полягає не у витісненні офлайн-форм участі, а у зміні способів організації, координації, представлення інтересів і взаємодії громадян між собою та з політико-владними інституціями.

5. Уточнено зміст поняття кросмедійності як чинника трансформації політичної комунікації та визначено її місце в сучасній гібридній медіасистемі. Кросмедійність не слід ототожнювати з мультимедійністю, трансмедійністю, кросплатформністю або самим фактом одночасної присутності суб'єкта на декількох цифрових платформах. Її визначальною характеристикою є функціонально узгоджена циркуляція політичного змісту між різними медійними каналами.

Кросмедійність політичної інтернет-комунікації визначено як принцип стратегічної організації та циркуляції політично значущого змісту через взаємопов'язані традиційні та цифрові медійні канали, який передбачає змістову узгодженість основного повідомлення, його адаптацію до технологічної, функціональної специфіки окремих платформ. Отже, кросмедійність є не окремим видом контенту, а способом організації політичної комунікації у середовищі множинних цифрових платформ. При цьому встановлено, що політичний зміст, розміщених на них матеріалів, може циркулювати від традиційних медіа до цифрових платформ у зворотному напрямі або за циклічною моделлю багаторазового переміщення між різними середовищами. Водночас під час аналізу кросмедійної політичної комунікації доцільно враховувати не лише окремий канал або повідомлення, а й те, як політичний зміст поширюється між різними медійними платформами. У процесі такого поширення повідомлення може змінювати форму подання,

охоплювати інші аудиторії, набувати різного рівня інформаційної видимості та виконувати відмінні комунікаційні функції.

Ефективність кросмедійної політичної комунікації залежить не від максимальної кількості використаних платформ, а від якості функціональних зв'язків між ними, адаптивності контенту та здатності зберігати змістову узгодженість політичного повідомлення під час його поширення через різні канали. Водночас кожне переміщення політичного змісту між каналами розширює коло суб'єктів, здатних впливати на його подальшу циркуляцію та інтерпретацію. Тому кросмедійність одночасно сприяє стратегічній координації політичної комунікації та посилює децентралізацію інформаційних потоків.

6. Цифрова комунікація не формує політичну поведінку безпосередньо та автоматично. Її вплив має багатоступеневий, опосередкований, імовірнісний та контекстуально залежний характер.

Запропоновано аналітичну послідовність впливу політичної інтернет-комунікації: «інформаційна видимість → сприйняття та інтерпретація → формування або актуалізація політичної установки → готовність до дії → політична поведінка». Ця модель дозволяє розмежувати різні рівні комунікаційного впливу та не ототожнювати доступ людини до певного політичного повідомлення з подальшою зміною її політичної позиції або поведінки. На кожному із зазначених етапів результат комунікаційного впливу залежить як від характеристик самого комунікаційного середовища та повідомлення, так і від попередніх установок, мотивації, соціального контексту та політичної суб'єктності користувача.

Доведено, що традиційні механізми формування громадської думки – визначення суспільної значущості проблем, їх смислове структурування та актуалізація критеріїв політичного оцінювання – зберігають значення у цифровому середовищі, але набувають багатосуб'єктного характеру. У формуванні інформаційної видимості політичної проблематики одночасно

беруть участь політичні актори, професійні медіа, цифрові платформи та користувачі.

Емоційність і віральність політичного контенту можуть збільшувати швидкість та масштаби його циркуляції, але самі по собі не є достатніми ознаками маніпулятивного впливу та не визначають характеру зворотної реакції аудиторії. Аналогічно ефекти інформаційної селективності, «ехо-камер» та «інформаційних бульбашок» не мають універсального й автоматичного характеру, оскільки залежать від поведінки користувача, структури його мережових зв'язків і платформних механізмів відбору інформації.

Обґрунтовано двонапрямний характер взаємозв'язку між цифровою комунікацією та політичною поведінкою. Користувачі не лише зазнають впливу цифрового інформаційного середовища, а й власними діями – вибором джерел, коментуванням, створенням і поширенням повідомлень – змінюють структуру інформаційних потоків та суспільну видимість політичного контенту. Відтак, громадська думка та політична поведінка є одночасно можливими результатами функціонування цифрового середовища і чинниками його подальшої трансформації.

7. Встановлено, що технологічний вимір цифрової трансформації політичної комунікації пов'язаний із платформною та алгоритмічною організацією інформаційного середовища, датафікацією аудиторій, їх сегментацією, персоналізацією повідомлень, мікротаргетингом, автоматизацією процесів поширення інформації та використанням технологій штучного інтелекту. При цьому взаємозв'язок технологічних операцій являє собою послідовність «збір даних → моделювання аудиторії → сегментація → адаптація повідомлення → адресне поширення → автоматизоване масштабування → аналіз реакції → коригування комунікації».

Сучасні цифрові технології дедалі частіше функціонують не як ізольовані інструменти, а як елементи інтегрованого та циклічного процесу політичної комунікації. Розвиток штучного інтелекту додатково розширює

можливості автоматизації дослідження аудиторії, створення та варіювання політичного контенту, його адресування й масштабування.

Сегментація, персоналізація та політичний мікротаргетинг формують взаємопов'язаний механізм «дані → профіль аудиторії → сегмент → адаптоване повідомлення → адресне поширення». У результаті відбувається перехід від переважно масової та відносно недиференційованої моделі політичної комунікації до адаптивної, керованої даними та адресованої взаємодії з окремими групами аудиторії.

Водночас алгоритмічні системи, персоналізація, мікротаргетинг, автоматизація та штучний інтелект можуть використовуватися для оперативного інформування, кращого врахування інформаційних потреб різних аудиторій, підтримання зворотного зв'язку, громадянського залучення та координації політичної активності. Проте ті самі механізми за умов непрозорого застосування створюють можливості для прихованого профілювання користувачів, маніпулятивного адресування повідомлень, штучного масштабування окремих наративів, імітації суспільної підтримки та непрозорого використання персональних даних.

Отже, специфіку впровадження політичних цифрових технологій визначає не сам факт їх існування, а способи їх інтеграції у конкретні політичні стратегії, цілі використання, рівень прозорості та нормативно-інституційні обмеження.

8. Простежено трансформацію політичної взаємодії в Україні під впливом розвитку інтернет-комунікацій на матеріалі ключових етапів сучасного політичного процесу. Аналіз Революції Гідності, президентської виборчої кампанії 2019 року та періоду після початку повномасштабного російського вторгнення засвідчив послідовне поглиблення мережевої логіки політичної комунікації та розширення її функціонального значення.

Події Революції Гідності продемонстрували значення інтернет-комунікацій для горизонтальної самоорганізації, оперативної координації громадянської активності, поширення інформації поза межами традиційних

каналів та розширення кола суб'єктів, здатних брати участь у формуванні політично значущих інформаційних потоків. Водночас цифрові платформи в цьому процесі доцільно розглядати насамперед як інфраструктуру реалізації вже сформованої громадянської суб'єктності, а не як самостійну причину політичної мобілізації.

Президентська кампанія 2019 року засвідчила інституціоналізацію мережових комунікаційних практик у конкурентній боротьбі за політичну владу. Її особливостями стали персоналізація цифрової взаємодії з аудиторією, активне використання соціальних медіа, створення каналів безпосереднього звернення політичного актора до виборця та часткове послаблення залежності від традиційного медійного посередництва. Водночас цей процес не означав повного усунення традиційних медіа, а сформував гібридну модель, у межах якої цифрові та традиційні канали взаємодіють і взаємно посилюють циркуляцію політичного змісту.

Після початку повномасштабного російського вторгнення інтернет-комунікації набули системного значення для взаємодії держави і суспільства, оперативного інформування, громадянської самоорганізації, міжнародного представлення України та підтримання інформаційної стійкості. Зазначені функції дають підстави розглядати політичні інтернет-комунікації як один із інструментів забезпечення національної стійкості України в умовах зовнішньої агресії. Їхнє значення в цьому контексті полягає у підтриманні комунікаційної зв'язності держави і суспільства, поширенні суспільно значущої інформації, координації горизонтальної самоорганізації, оперативному реагуванні на інформаційні загрози та забезпеченні присутності України в міжнародному інформаційному просторі. Таким чином, комунікаційна спроможність державних і суспільних акторів у цифровому середовищі стає одним із чинників здатності суспільства зберігати функціональність, адаптуватися до кризових умов і підтримувати взаємодію в умовах зовнішніх загроз. Цифрові канали стали постійним складником комунікації органів державної влади з громадянами та

зовнішніми аудиторіями, водночас зросло значення громадських, волонтерських, експертних та користувацьких мереж як самостійних учасників політико-комунікаційного процесу.

Узагальнення українського досвіду дозволило визначити основні напрями трансформації політичної взаємодії: часткову дезінтермедіацію комунікації; перехід від переважно вертикальної та медіа-опосередкованої моделі до багатовекторної мережевої взаємодії; розширення суб'єктного складу політичної комунікації; зміну ролі громадянина від переважно реципієнта до учасника створення, поширення та інтерпретації політичного змісту; формування постійних механізмів цифрового зворотного зв'язку та посилення транснаціонального виміру політичної комунікації. При цьому встановлено, що мережеві комунікаційні практики не замінюють традиційні політичні інститути та медіа, а взаємодіють з ними в межах гібридної політико-комунікаційної системи.

9. Проаналізовано політико-правові умови та межі використання інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі. Встановлено, що зростання технологічних можливостей політичної комунікації актуалізує необхідність клорегування не лише змісту окремих політичних повідомлень, а й умов їх створення, фінансування, адресування, алгоритмічного поширення та використання даних аудиторії.

Визначено основні політико-правові дилеми сучасної інтернет-комунікації: співвідношення свободи політичної комунікації та інформаційної безпеки; персоналізації та захисту приватності; платформної автономії та публічної підзвітності; анонімності користувача та прозорості організованого політичного впливу; технологічних можливостей політичного комунікатора та інформаційної автономії громадянина. Відповідні суперечності не можуть бути вирішені шляхом абсолютного пріоритету лише однієї з цінностей, а потребують нормативного балансу та пропорційності регуляторних заходів реальним ризикам цифрового середовища. Політико-правове забезпечення цифрової політичної комунікації має також враховувати взаємозв'язок

інформаційної безпеки та кібербезпеки, захисту цифрової інфраструктури, персональних даних і демократичних гарантій свободи комунікації.

Встановлено, що сучасний європейський підхід до регулювання цифрового середовища демонструє поступовий перехід від реагування на окремі порушення до процедурної підзвітності цифрової інфраструктури. Її нормативно-правовий супровід охоплює захист персональних даних, прозорість і таргетинг політичної реклами, алгоритмічне адресування контенту, діяльність цифрових платформ, модерацію, автоматизовані системи та технології штучного інтелекту. Для України європейські стандарти мають значення не механічний зразок законодавчого та нормативно-правового забезпечення цифровізації суспільства, а їх впровадження для формування прозорості та підзвітної моделі цифрової політичної комунікації у процесі європейської інтеграції.

Водночас український політико-правовий контекст визначається умовами повномасштабної російської агресії та необхідністю протидії дезінформації, інформаційним операціям і загрозам національній інформаційній безпеці. Це посилює складність забезпечення балансу між свободою вираження поглядів та потребами інформаційної стійкості держави. Встановлено, що ефективна протидія інформаційним загрозам не тотожна максимальному державному контролю над цифровим простором. Демократично обґрунтована модель передбачає правову визначеність, пропорційність обмежень, прозорі процедури, координацію діяльності державних інституцій, цифрових платформ та громадянського суспільства у контексті забезпечення суспільної інформаційної стійкості. Водночас український політико-правовий контекст визначається умовами повномасштабної російської агресії та необхідністю протидії дезінформації, інформаційним операціям і загрозам національній інформаційній безпеці. У ширшому політичному вимірі відповідні механізми є складовою забезпечення національної стійкості, оскільки здатність держави і суспільства підтримувати стабільну, достовірну та оперативну комунікацію

безпосередньо впливає на можливості реагування на кризові ситуації, збереження суспільної взаємодії та протидію зовнішньому інформаційному впливу. Політичні інтернет-комунікації в цьому контексті виконують не лише інформаційну, а й координаційну, інтеграційну та мобілізаційну функції. Це посилює складність забезпечення балансу між свободою вираження поглядів та потребами інформаційної стійкості держави. Встановлено, що ефективна протидія інформаційним загрозам не тотожна максимальному державному контролю над цифровим простором. Демократично обґрунтована модель передбачає правову визначеність, пропорційність обмежень, прозорі процедури, координацію діяльності державних інституцій, цифрових платформ та громадянського суспільства у контексті забезпечення суспільної інформаційної стійкості.

Обґрунтовано, що політико-правове середовище слід розглядати не лише як зовнішнє обмеження технологічних можливостей інтернет-комунікацій, а як невід'ємну складову механізму їх демократичного функціонування. Регулювання має сприяти прозорості джерел та технологій організованого політичного впливу, захисту персональних даних, процедурної підзвітності платформ, визначенню меж державного втручання та посиленню можливостей громадянина усвідомлювати умови, за яких політичне повідомлення було створене, адресоване і доставлене саме йому.

Отже, проведене дослідження дозволило комплексно розкрити інтернет-комунікації як чинник та інструмент трансформаційних процесів у сучасній Україні. Цифрова трансформація політичної комунікації в межах дослідження постає як багаторівневий процес, що охоплює технологічний, політико-комунікаційний та нормативно-інституційний виміри. На технологічному рівні цифрові платформи, алгоритмічні системи, датафікація, персоналізація, автоматизація та штучний інтелект змінюють інструментарій створення, поширення й адресування політичної інформації. На політико-комунікаційному рівні їх практичне використання сприяє зміні конфігурації взаємодії між політичними інститутами, медіа, громадянським суспільством і

громадянами, розширенню суб'єктного складу комунікації, формуванню багатовекторних інформаційних потоків та нових можливостей участі. На нормативно-інституційному рівні політико-правове середовище визначає умови, межі та демократичну допустимість використання відповідних технологічних можливостей.

Саме взаємозв'язок «технологічні інструменти – трансформація політичної взаємодії – політико-правове забезпечення та її межі» становить узагальнену модель пояснення ролі інтернет-комунікацій у сучасному політичному процесі України. При цьому інтернет-комунікації не є автономною причиною політичних трансформацій, однак виступають важливим структурним середовищем та інструментарієм, через які змінюються способи виробництва, циркуляції, відбору та інтерпретації політичної інформації, конфігурація взаємодії між політичними суб'єктами та можливості громадянської і політичної участі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І. Д. Політична комунікація в Інтернет просторі: закордонний досвід та українські реалії. Науковий блог Національного університету «Острозька академія». 2013. 9 червня.
2. Афанасьєв І. Ю., Новохатько Л. М., Сінько А. С. Інформаційно-комунікаційна діяльність та аналітика під час російсько-української війни (на прикладі соціальних мереж). *Communications and Communicative Technologies*. 2023. Вип. 23. С. 156–163. DOI: 10.15421/292320.
3. Бабарикіна Н. А. Популізм, поляризація та криза солідарності в інформаційному просторі сучасних демократій. *Інформаційні загрози сучасності та суспільно-політичні механізми їх усунення* : матеріали Міжнародного круглого столу, 6 листопада 2025 р. Київ : КНЕУ, 2026. С. 78–83.
4. Бахметьєв А. Є. Блогінг як сучасний засіб політичної комунікації. *Політикус*. 2024. № 4. С. 24–29. DOI: 10.24195/2414-9616.2024-4.3.
5. Бойко Н. Л. Громадянська активність онлайн: до соціологічного портрету українського користувача Інтернету. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. № 1 (37). С. 61–65. DOI: 10.20535/2308-5053.2018.1(37).152841.
6. Буканов Г. М. Політична комунікація влади і суспільства в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2025. № 2 (66). С. 72–78. DOI: 10.20535/2308-5053.2025.2(66).337624.
7. Бульбенюк С. С. Популізм як загроза національній безпеці за умов війни та повоєнної відбудови України. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : зб. матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 лютого 2023 р.). Полтава : ПДАУ, 2023. С. 80–83.
8. Бурлаков С. В. Інтернет-ЗМІ в Україні: актуальні проблеми правового регулювання. *Юридична наука*. 2020. Т. 1, № 5 (107). С. 60–67. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.07.

9. Ваксман Р. В. Окремі питання правового регулювання політичної реклами. *Теорія і практика правознавства*. 2021. Вип. 2 (20). С. 162–172. DOI: 10.21564/2225-6555.2021.2.239908.
10. Васьківська О. Є. Функціонування соціальних мереж в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку вищої освіти та академічного партнерства в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів XXVIII Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 березня 2023 р.). Київ : КиМУ, 2023. Т. 2. С. 44–47.
11. Внучко С. М., Мазурчук А. В. Соціальні мережі як інноваційний елемент віртуальної політичної комунікації. *European Political and Law Discourse*. 2021. Vol. 8, Issue 6. С. 50–55. DOI: 10.46340/epdpd.2021.8.6.8.
12. Гапоненко В. А. Інституційна протидія інформаційній війні в Україні. *Політичні технології інформаційної війни: внутрішній та світовий аспекти* : колективна монографія. Київ : КНЕУ, 2024. С. 128–141.
13. Гетман Ю. Зарубіжний досвід досліджень громадсько-політичної активності онлайн. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2023. № 2. С. 104–115. DOI: 10.15407/sociology2023.02.104.
14. Гоцур О. Соціальні мережі і політичний PR в українських та закордонних виборчих кампаніях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Журналістика. 2021. № 2 (2). С. 53–57. DOI: 10.23939/sjs2021.02.053.
15. Губа М. І. Інформаційно-комунікаційні особливості взаємодії органів місцевого самоврядування з громадою в умовах воєнного стану. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : зб. матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 лютого 2023 р.). Полтава : ПДАУ, 2023. С. 113–116.
16. Демченко Д. С. Президентські вибори в Україні в 1991–2019 рр. (до проблеми трансформації комунікаційних та виборчих технологій). *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2023. № 2 (54). С. 81–93. DOI: 10.32840/cpu2219-8741/2023.2(54).10.

17. Дем'янчук О. П., Рошук К. Фрейм як засіб формування у ЗМІ негативної суспільної думки про політика. *Empirio*. 2024. Т. 1, № 2. С. 3–13. DOI: 10.18523/3041-1718.2024.1.2.3-13.
18. Денисюк С. Г. Політична комунікація як чинник трансформації політичної системи України. *Технологічні виміри політичної комунікації* : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. С. 99–116.
19. Дубов Д. В., Гнатюк С. Л. Між «капіталізмом спостереження» та «новою інформаційною нормою»: у пошуках балансу. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2021.
20. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія. Київ : НІСД, 2014. 328 с.
21. Дубов Д. В., Ожеван М. А. Майбутнє кіберпростору та національні інтереси України: нові міжнародні ініціативи провідних геополітичних гравців : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2012. 32 с. ISBN 978-966-554-179-0.
22. Дубов Д. В., Олексюк Л. В., Потій О. В., Семенченко А. І. Функціонування Експертної ради інформаційної та кібербезпеки як демократичний інноваційний інструмент державно-приватної взаємодії. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 2 (8). С. 92–110. DOI: 10.32689/2618-0065-2021-2(8)-92-110.
23. Дубов Д. В. Стратегічні аспекти кібербезпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4 (29). С. 119–127.
24. Заглада В. М. Збільшення політичної участі громадян внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2025. № 3 (67). С. 74–80. DOI: 10.20535/2706-5626.2025.3(67).343399.
25. Кадлубович Т. І. Політична комунікація в демократизації владних відносин України: автореф. дис. канд. політ. наук. Київ, 2008.
26. Каменчук В. О., Фіялка С. Б. Персональні дані як інструмент пропагандистських кампаній: ризики для інформаційної безпеки в Україні.

Обрії друкарства. 2025. № 1 (17). С. 95–110. DOI: 10.20535/2522-1078.2025.1(17).333979.

27. Карчевська О. В., Новакова О. В. Цифрові медіа в просторі політичної комунікації гібридної війни: від ідентичності та пам'яті до гумористичного дискурсу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2025. Вип. 43. С. 96–105. DOI: 10.34079/2518-1521-2025-15-43-96-105.

28. Ковалевська Т. А. Особливості політичної комунікації в мережі Інтернет. *Регіональні студії*. 2023. Вип. 34. С. 91–95. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/34/15.pdf>.

29. Кокарча Ю. А. Політична комунікація в мережі Інтернет: сутність та особливості використання новітніх технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2016. Вип. 19. С. 180–185.

30. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр> (дата звернення: 05.06.2026).

31. Корнієвський О. А., Дубовик Н. А., Тернова А. І. Політична комунікація в епоху цифрових медіа та її вплив на формування громадської думки. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 19. DOI: 10.5281/zenodo.18278962.

32. Корнієвський О. А. Комунікація влади та громадськості в умовах воєнного стану. *Політичне життя*. 2025. № 1. С. 88–93. DOI: 10.31558/2519-2949.2025.1.5.

33. Корнієнко В. О., Примуш М. В. Меметизація політичних партій: трансформація політичної комунікації в цифрову епоху. *Політичне життя*. 2025. № 2. С. 83–95. DOI: 10.31558/2519-2949.2025.2.9.

34. Корчак Н., Мордас І., Майснер А. Протидія корупції через комунікацію: цифрові інструменти та громадська участь (досвід України).

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2025. Т. 22, № 2. С. 13–18. DOI: 10.17721/2616-9193.2025/22-2/14.

35. Кочубей Л. О. Деструктивні дигіталізовані сучасні виборчі технології: зміст, особливості, засоби попередження та протидії. *Evropský politický a právní diskurz.* 2019. Т. 6, № 3. С. 128–133.

36. Красько М. І., Цевух А. І. Кримінальна відповідальність за дезінформацію та маніпуляцію в медіа. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 5. Ч. 3. С. 55–60. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.05.3.7.

37. Кузьменко Г. О. Концептуалізація фреймів для досліджень стратегічної комунікації Росії під час повномасштабної російсько-української війни на основі класичних підходів. *Обрії друкарства.* 2025. № 1 (17). С. 60–70. DOI: 10.20535/2522-1078.2025.1(17).324107.

38. Кузьмук О. М. Громадська активність як інструмент подолання кризи: соціальні медіа та мобілізація громадської участі під час війни. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2025. № 3 (67). С. 48–56. DOI: 10.20535/2706-5626.2025.3(67).343395.

39. Куц Г. М. Відмінності між брендом та іміджем: політико-міжнародний вимір. *Політичне життя.* 2026. № 2. С. 173–180. DOI: 10.31558/2519-2949.2026.2.19.

40. Кучин Т. Р., Костенко І. В. Свобода слова в епоху цифрових технологій: захист від цензури та онлайн-переслідувань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Т. 1, вип. 83. С. 130–135. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.83.1.18.

41. Кюблер Х.-Д. Міфи про суспільство знань. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 264 с.

42. Левченко (Асташенкова) Д. К. Міжнародна політична інтернет-комунікація: дискурсивний вимір конфліктогенності. *Львівський філологічний часопис.* 2022. № 11. С. 123–127. DOI: 10.32447/2663-340X-2022-11.18.

43. Лисенко Ю. В., Манелюк Ю. М. Маніпулювання як складова політичної комунікації в умовах інформаційних протистоянь. *Politicus*. 2024. № 1. С. 67–72. DOI: 10.24195/2414-9616.2024-1.10.
44. Лисенко Ю. В., Манелюк Ю. М. Технології політичного маніпулювання та їх вплив на громадську думку в сучасних політичних процесах. *Politicus*. 2022. № 5. С. 42–47. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-5.6.
45. Лорян Р. Мікротаргетинг: хто опанував технологію в українському Facebook. Громадянська мережа ОПОРА. 03.06.2020.
46. Мазур Н. Сучасні інформаційні технології як засіб політичних комунікацій. *Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід* : тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів (Тернопіль, 29–30 березня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 201–203.
47. Макух-Федоркова І. І. Масова комунікація в соціальних мережах крізь призму класичних теорій. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2025. Т. 52. С. 99–110. DOI: 10.31861/mhpi2025.52.99-110.
48. Маркітантов В. Ю., Швець А. П. Перспективи розвитку соціальних медіа в політичній комунікації України. *Політикус*. 2025. № 3. С. 78–83. DOI: 10.24195/2414-9616.2025-3.12.
49. Мацьопа Х. М. Специфіка використання інформаційних технологій у формуванні громадської думки в сучасній Україні. *Політичне життя*. 2023. № 3. С. 80–87. DOI: 10.31558/2519-2949.2023.3.10.
50. Національне агентство з питань запобігання корупції. Онлайн та офлайн політична реклама: досвід України і світу. 02.04.2021. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/politychna-koruptsiyaya-novyny/onlajn-ta-oflajn-politychna-reklama-dosvid-ukrayiny-i-svitu/> (дата звернення: 07.06.2026).
51. Павлов Д. М. Громадська думка як об'єкт політичної пропаганди. *Грані*. 2013. № 12. С. 54–60.
52. Панькова О. В., Касперович О. Ю. Українське волонтерство в умовах збройної російської агресії: зміцнення потужностей через залучення

ресурсів цифровізації, платформізації, ІКТ та мережових технологій. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 2 (68). С. 113–123.

53. Пацьора Ж. Комунікаційна політика в сучасному безпековому середовищі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2024. № 2 (59). С. 58–65. DOI: 10.17721/1728-2292.2024/2-59/58-65.

54. Перепелиця Н. О. Вплив психології мас-медіа на формування політичної свідомості: механізми маніпуляції громадською думкою. *Регіональні студії*. 2024. Вип. 36. С. 139–144. DOI: 10.32782/2663-6170/2024.36.21.

55. Полковенко Т. Принципи крос-медіа у політичній журналістиці. *Інтегровані комунікації*. 2018. № 5. С. 28–32. DOI: 10.28925/2524-2644.2018.5.2.

56. Попович Я. М., Маракін В. І. Інструменти й механізми реалізації політичних комунікацій в українському суспільно-політичному просторі (результати експертного дослідження). *Міжнародні та політичні дослідження*. 2025. Вип. 39. С. 61–71. DOI: 10.32782/2707-5206.2025.39.5.

57. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX.

58. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація : реєстр. № 11115 від 25.03.2024 / Верховна Рада України.

59. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

60. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 05.06.2026).

61. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20> (дата звернення: 08.09.2026).
62. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
63. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021.
64. Радіо М. В. Боти у соціальних медіа: реалії та перспективи для українських передвиборних кампаній. *Політичне життя*. 2022. № 4. С. 94–99. DOI: 10.31558/2519-2949.2022.4.11.
65. Радченко О. В. Роль Інтернет-комунікацій у політичній взаємодії в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 18 с.
66. Ратушна Т. О. Фейки та дезінформація в соціальних мережах під час війни: ризики для українського суспільства. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2025. Т. 28, № 3. С. 84–91. DOI: 10.15421/172573.
67. Рибачук О. М. Публічна політика як сфера реалізації сучасних соціально-комунікативних практик. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 127–134.
68. Родінова Н. Л. Соціальні медіа як інструмент поширення інформації та каталізатор суспільно-політичних зрушень в ході Революції Гідності. *Південний архів (історичні науки)*. 2025. Вип. 52. С. 55–62. DOI: 10.32999/ksu2786-5118/2025-52-7.
69. Руженко Л. М. Сутність та підстави класифікації громадської думки. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 292–299.
70. Серветник В. В. Трансформація державної комунікації в умовах воєнного стану: виклики, рішення, інституційна еволюція. *Публічне*

адміністрування та національна безпека. 2025. № 8. DOI: 10.25313/2617-572X-2025-8-11275.

71. Скороход О. Соціальні мережі як інструмент цифрової політичної участі в умовах е-демократії. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2025. Т. 28, № 5. С. 223–230. DOI: 10.15421/172622.

72. Татарин С. Боти як інструмент політичної маніпуляції. *Філософські виміри техніки* : збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів, 1–2 грудня 2022 р. Тернопіль : ТНТУ, 2022. С. 89–91.

73. Тищенко Ю. А., Байор П., Товт М. М., Горобчишина С. А. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство. Київ : Агентство «Україна», 2010. 148 с.

74. Фомін Д. В. Інтернет як інструмент новітньої політичної взаємодії. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2025. Т. 17, № 1. С. 163–170. DOI: 10.15421/352521.

75. Фомін Д. В. Кросмедійність у системі політичної інтернет-комунікації: теоретичний аналіз. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2026. Т. 9, № 1. С. 198–206. DOI: 10.15421/342624.

76. Фомін Д. В. Нові та традиційні медіа як інструменти впливу в контексті виборчого процесу. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2024. Т. 7, № 2. С. 206–212. DOI: 10.15421/342460.

77. Хома Н. Переваги та загрози використання штучного інтелекту у виборчих кампаніях: світовий досвід і перспективи для України. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2025. № 3 (23). С. 360–376. DOI: 10.29038/2524-2679-2025-03-360-376

78. Шиманова-Стефанишин О. В. Політична комунікація в умовах воєнного стану в Україні: політологічний аналіз основних меседжів.

Регіональні студії. 2022. Вип. 30. С. 112–117. DOI: 10.32782/2663-6170/2022.30.19.

79. Шмаленко Ю., Мітіна О. Соціальні мережі як інструмент інформаційної війни. *Політичні технології інформаційної війни: внутрішній та світовий аспекти* : колективна монографія. Київ : КНЕУ, 2024. С. 10–40. DOI: 10.32837/11300.27877.

80. Юськів Б., Карпчук Н., Пелех О. Структура стратегічних комунікацій як основа ефективного комунікаційного менеджменту України в умовах війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 2 (16). С. 92–118. DOI: 10.29038/2524-2679-2023-02-92-118.

81. Яковлев Д. В. Політична раціоналізація в умовах переходу до демократії. *Перспективи*. 2011. № 2 (48). С. 187–193.

82. Яремко Р. А. Класифікація особистих свобод у цифровому середовищі. *Академічні візії*. 2025. № 47.

83. Ahn S., Baik J. (S.), Krause C. S. Splintering and Centralizing Platform Governance: How Facebook Adapted Its Content Moderation Practices to the Political and Legal Contexts in the United States, Germany, and South Korea. *Information, Communication & Society*. 2023. Vol. 26, No. 14. P. 2843–2862. DOI: 10.1080/1369118X.2022.2113817.

84. Alonso-Muñoz L., Tirado-García A., Casero-Ripollés A. Telegram in Campaign: The Use of Mobile Instant Messaging Services in Electoral Political Communication. *Communication & Society*. 2022. Vol. 35, No. 4. P. 71–88. DOI: 10.15581/003.35.4.71-88.

85. Bakshy E., Messing S., Adamic L. A. Exposure to Ideologically Diverse News and Opinion on Facebook. *Science*. 2015. Vol. 348, No. 6239. P. 1130–1132. DOI: 10.1126/science.aaa1160.

86. Barberá P., Metzger M. Tweeting the Revolution: Social Media Use and the #Euromaidan Protests. HuffPost. 2014. 21 Feb.

87. Bennett W. L., Livingston S. The Disinformation Order: Disruptive Communication and the Decline of Democratic Institutions. *European Journal of*

Communication. 2018. Vol. 33, No. 2. P. 122–139. DOI: 10.1177/0267323118760317.

88. Bennett W. L., Pfetsch B. Rethinking Political Communication in a Time of Disrupted Public Spheres. *Journal of Communication*. 2018. Vol. 68, Issue 2. P. 243–253. DOI: 10.1093/joc/jqx017.

89. Bennett W. L., Segerberg A. The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics. *Information, Communication & Society*. 2012. Vol. 15, No. 5. P. 739–768. DOI: 10.1080/1369118X.2012.670661.

90. Biały F., Gibson R. The First TikTok Election? Social Media, Generative AI, and Data-Driven Campaigning in the 2024 UK General Election. *Parliamentary Affairs*. 2025. Vol. 78, Supplement 1. P. 205–219. DOI: 10.1093/pa/gsaf012.

91. Blumler J. G. The Fourth Age of Political Communication. Workshop on Political Communication. Free University of Berlin, 2013.

92. Bohdanova T. Unexpected Revolution: The Role of Social Media in Ukraine's Euromaidan Uprising. *European View*. 2014. Vol. 13, No. 1. P. 133–142. DOI: 10.1007/s12290-014-0296-4.

93. Böhle K., Riehm U. E-petition systems and political participation: About institutional challenges and democratic opportunities. *First Monday*. 2013. Vol. 18, No. 7. DOI: 10.5210/fm.v18i7.4220.

94. Bossetta M., Schmøkel R. Cross-Platform Emotions and Audience Engagement in Social Media Political Campaigning: Comparing Candidates' Facebook and Instagram Images in the 2020 US Election. *Political Communication*. 2023. Vol. 40, No. 1. P. 48–68. DOI: 10.1080/10584609.2022.2128949.

95. Bossetta M. The Digital Architectures of Social Media: Comparing Political Campaigning on Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat in the 2016 U.S. Election. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. 2018. Vol. 95, No. 2. P. 471–496. DOI: 10.1177/1077699018763307.

96. Boulianne S., Hoffmann C. P., Bossetta M. Social Media Platforms for Politics: A Comparison of Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, Reddit, Snapchat, and WhatsApp. *New Media & Society*. 2025. Vol. 27, No. 11. P. 6006–6037. DOI: 10.1177/14614448241262415.
97. Boulianne S., Theocharis Y. Young People, Digital Media, and Engagement: A Meta-Analysis of Research. *Social Science Computer Review*. 2020. Vol. 38, No. 2. P. 111–127. DOI: 10.1177/0894439318814190.
98. Boulianne S. Twenty Years of Digital Media Effects on Civic and Political Participation. *Communication Research*. 2020. Vol. 47, No. 7. P. 947–966. DOI: 10.1177/0093650218808186.
99. Bradshaw S., Howard P. N. Troops, Trolls and Troublemakers: A Global Inventory of Organized Social Media Manipulation. Oxford : Oxford Internet Institute, 2017. 37 p. (Working Paper No. 2017.12).
100. Brady W. J., Wills J. A., Jost J. T., Tucker J. A., Van Bavel J. J. Emotion Shapes the Diffusion of Moralized Content in Social Networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2017. Vol. 114, No. 28. P. 7313–7318. DOI: 10.1073/pnas.1618923114.
101. Castells M. Communication Power. Oxford: Oxford University Press, 2009.
102. Castells M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. with a new preface. Wiley-Blackwell, 2009.
103. Chadwick A. The Hybrid Media System: Politics and Power. 2nd ed. New York : Oxford University Press, 2017. 368 p. DOI: 10.1093/oso/9780190696726.001.0001.
104. Chong D., Druckman J. N. A Theory of Framing and Opinion Formation in Competitive Elite Environments. *Journal of Communication*. 2007. Vol. 57, No. 1. P. 99–118. DOI: 10.1111/j.1460-2466.2006.00331.x.
105. Cinelli M., De Francisci Morales G., Galeazzi A., Quattrociocchi W., Starnini M. The Echo Chamber Effect on Social Media. *Proceedings of the*

National Academy of Sciences of the United States of America. 2021. Vol. 118, No. 9. Article e2023301118. DOI: 10.1073/pnas.2023301118.

106. Coleman S., Blumler J. G. *The Internet and Democratic Citizenship: Theory, Practice and Policy*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 232 p.

107. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2022)12 of the Committee of Ministers to member States on electoral communication and media coverage of election campaigns. Strasbourg : Council of Europe, 2022. 26 p.

108. Dahlberg L. Computer-Mediated Communication and the Public Sphere: A Critical Analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2001. Vol. 7, No. 1. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2001.tb00137.x.

109. Dahlgren P. The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*. 2005. Vol. 22, No. 2. P. 147–162. DOI: 10.1080/10584600590933160.

110. Dyczok M., Chung Y. Zelens'kyi Uses His Communication Skills as a Weapon of War. *Canadian Slavonic Papers*. 2022. Vol. 64, Nos. 2–3. P. 146–161. DOI: 10.1080/00085006.2022.2106699.

111. Einarsson Á. M., Helles R., Lomborg S. Algorithmic Agenda-Setting: The Subtle Effects of News Recommender Systems on Political Agendas in the Danish 2022 General Election. *Information, Communication & Society*. 2025. Vol. 28, No. 2. P. 218–238. DOI: 10.1080/1369118X.2024.2334411.

112. Enli G. S., Skogerbø E. Personalized Campaigns in Party-Centred Politics: Twitter and Facebook as Arenas for Political Communication. *Information, Communication & Society*. 2013. Vol. 16, No. 5. P. 757–774. DOI: 10.1080/1369118X.2013.782330.

113. Enli G. Twitter as Arena for the Authentic Outsider: Exploring the Social Media Campaigns of Trump and Clinton in the 2016 US Presidential Election. *European Journal of Communication*. 2017. Vol. 32, No. 1. P. 50–61. DOI: 10.1177/0267323116682802.

114. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51–58. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x.
115. European Parliament, Council of the European Union. Regulation (EU) 2016/679 of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*. 2016. L 119. P. 1–88.
116. European Parliament, Council of the European Union. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *Official Journal of the European Union*. 2022. L 277. P. 1–102.
117. European Parliament, Council of the European Union. Regulation (EU) 2024/1689 of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending certain Union legislative acts (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. 2024. L 2024/1689.
118. European Parliament, Council of the European Union. Regulation (EU) 2024/900 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the transparency and targeting of political advertising. *Official Journal of the European Union*. 20.03.2024. L 2024/900.
119. Feezell J. T. Agenda Setting through Social Media: The Importance of Incidental News Exposure and Social Filtering in the Digital Era. *Political Research Quarterly*. 2018. Vol. 71, No. 2. P. 482–494. DOI: 10.1177/1065912917744895.
120. García-Avilés J. A., Meier K., Kaltenbrunner A., Carvajal M., Kraus D. Newsroom Integration in Austria, Spain and Germany: Models of Media Convergence. *Journalism Practice*. 2009. Vol. 3, No. 3. P. 285–303. DOI: 10.1080/17512780902798638.

121. Gilardi F., Gessler T., Kubli M., Müller S. Social Media and Political Agenda Setting. *Political Communication*. 2022. Vol. 39, No. 1. P. 39–60. DOI: 10.1080/10584609.2021.1910390.
122. Gillespie T. Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media. New Haven ; London : Yale University Press, 2018. 288 p.
123. Gillespie T. The Relevance of Algorithms. In: Gillespie T., Boczkowski P. J., Foot K. A. (eds.). *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society*. Cambridge, MA : MIT Press, 2014. P. 167–194.
124. González-Bailón S., Lazer D., Barberá P., Zhang M., Allcott H., Brown T., Crespo-Tenorio A., Freelon D., Guess A. M., Iyengar S., Kim Y. M., Malhotra N., Moehler D., Nyhan B., Pan J., Velasco Rivera C., Settle J., Thorson E., Tromble R., Wilkins A., Wojcieszak M., Kiewiet de Jonge C., Franco A., Mason W., Stroud N. J., Tucker J. A. Asymmetric Ideological Segregation in Exposure to Political News on Facebook. *Science*. 2023. Vol. 381, No. 6656. P. 392–398. DOI: 10.1126/science.ade7138.
125. Gorwa R., Binns R., Katzenbach C. Algorithmic Content Moderation: Technical and Political Challenges in the Automation of Platform Governance. *Big Data & Society*. 2020. Vol. 7, No. 1. P. 1–15. DOI: 10.1177/2053951719897945.
126. Gorwa R. What is Platform Governance? *Information, Communication & Society*. 2019. Vol. 22, No. 6. P. 854–871. DOI: 10.1080/1369118X.2019.1573914.
127. Grunig J. E., Hunt T. Managing Public Relations. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1984. 550 p.
128. Guess A. M., Malhotra N., Pan J., Barberá P., Allcott H., Brown T., Crespo-Tenorio A., Dimmery D., Freelon D., Gentzkow M., González-Bailón S., Kennedy E., Kim Y. M., Lazer D., Moehler D., Nyhan B., Velasco Rivera C., Settle J., Thomas D. R., Thorson E., Tromble R., Wilkins A., Wojcieszak M., Xiong B., Kiewiet de Jonge C., Franco A., Mason W., Stroud N. J., Tucker J. A. How Do

Social Media Feed Algorithms Affect Attitudes and Behavior in an Election Campaign? *Science*. 2023. Vol. 381, No. 6656. P. 398–404. DOI: 10.1126/science.abp9364.

129. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Cambridge, MA: MIT Press, 1989. 326 p.

130. Harder R. A., Sevenans J., Van Aelst P. Intermedia Agenda Setting in the Social Media Age: How Traditional Players Dominate the News Agenda in Election Times. *The International Journal of Press/Politics*. 2017. Vol. 22, No. 3. P. 275–293. DOI: 10.1177/1940161217704969.

131. Helberger N. The Political Power of Platforms: How Current Attempts to Regulate Misinformation Amplify Opinion Power. *Digital Journalism*. 2020. Vol. 8, No. 6. P. 842–854. DOI: 10.1080/21670811.2020.1773888.

132. Hindman M. The Myth of Digital Democracy. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2009. 181 p.

133. Huszár F., Ktena S. I., O'Brien C., Belli L., Schlaikjer A., Hardt M. Algorithmic Amplification of Politics on Twitter. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2022. Vol. 119, No. 1. Article e2025334119. DOI: 10.1073/pnas.2025334119.

134. Ibrus I., Scolari C. A. (eds.). Crossmedia Innovations: Texts, Markets, Institutions. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2012. 319 p. DOI: 10.3726/978-3-653-02575-0.

135. Jungherr A., Rivero G., Gayo-Avello D. Retooling Politics: How Digital Media Are Shaping Democracy. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. DOI: 10.1017/9781108297820.

136. Katz, E., Lazarsfeld, P. F. Personal Influence: The Part Played by People in the Flow of Mass Communications. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1955. 400 p.

137. Kim D. H., Ellison N. B. From Observation on Social Media to Offline Political Participation: The Social Media Affordances Approach. *New*

Media & Society. 2022. Vol. 24, No. 12. P. 2614–2634. DOI: 10.1177/1461444821998346.

138. Klinger U., Svensson J. The Emergence of Network Media Logic in Political Communication: A Theoretical Approach. *New Media & Society*. 2015. Vol. 17, No. 8. P. 1241–1257. DOI: 10.1177/1461444814522952.

139. Kostyrev A. Constructing Effective Network Political Communication: Theoretical Models and Ukrainian Practices. *Politologija*. 2025. Vol. 117, No. 1. P. 90–122. DOI: 10.15388/Polit.2025.117.3.

140. Kreiss D., McGregor S. C. Technology Firms Shape Political Communication: The Work of Microsoft, Facebook, Twitter, and Google With Campaigns During the 2016 U.S. Presidential Cycle. *Political Communication*. 2018. Vol. 35, No. 2. P. 155–177. DOI: 10.1080/10584609.2017.1364814.

141. Kreiss D. Prototype Politics: Technology-Intensive Campaigning and the Data of Democracy. Oxford University Press, 2016.

142. Krosnick J. A., Kinder D. R. Altering the Foundations of Support for the President Through Priming. *American Political Science Review*. 1990. Vol. 84, No. 2. P. 497–512. DOI: 10.2307/1963531.

143. Kruikemeier S., van Noort G., Vliegenthart R., de Vreese C. H. Getting Closer: The Effects of Personalized and Interactive Online Political Communication. *European Journal of Communication*. 2013. Vol. 28, No. 1. DOI: 10.1177/0267323112464837.

144. Kyrychenko Y., Brik T., van der Linden S., Roozenbeek J. Social Identity Correlates of Social Media Engagement Before and After the 2022 Russian Invasion of Ukraine. *Nature Communications*. 2024. Vol. 15. Article 8127. DOI: 10.1038/s41467-024-52179-8.

145. Łabuz M., Nehring C. On the Way to Deep Fake Democracy? Deep Fakes in Election Campaigns in 2023. *European Political Science*. 2024. Vol. 23. P. 454–473. DOI: 10.1057/s41304-024-00482-9.

146. Lam S. Y. B., Cheung M. F. M., Lo W. H. What Matters Most in the Responses to Political Campaign Posts on Social Media: The Candidate, Message

Frame, or Message Format? *Computers in Human Behavior*. 2021. Vol. 121. Article 106800. DOI: 10.1016/j.chb.2021.106800.

147. Lasswell H. D. The Structure and Function of Communication in Society. *The Communication of Ideas* / ed. by L. Bryson. New York: Institute for Religious and Social Studies, 1948.

148. Lazarsfeld P. F., Berelson B., Gaudet H. The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. New York : Duell, Sloan and Pearce, 1944. 178 p.

149. Lee Y.-H., Yuan C. W. (T.). The Authenticity Paradox of Political AI Chatbots: Effects on Candidate Credibility, Social Presence, and Voting Intentions. *Telematics and Informatics*. 2025. Vol. 103. Article 102339. DOI: 10.1016/j.tele.2025.102339.

150. Lippmann W. Public Opinion. New York : Harcourt, Brace and Company, 1922. 427 p.

151. Loner E., Giorgi A., Berti C. Cross-platform Political Communication: A Comparative Analysis of Social Media Campaigning by Italian Populist Radical Right Leaders. *Mediascapes Journal*. 2024. Vol. 23, No. 1. P. 84–108.

152. Lukito J., Macdonald M., Chen B., Brown M. A., Prochaska S., Yang Y., Greenfield J., Suk J., Zhong W., Dahlke R., Borah P. Candidates Be Posting: Multi-Platform Strategies and Partisan Preferences in the 2022 U.S. *Midterm Elections*. *Social Media + Society*. 2025. Vol. 11, No. 2. P. 1–14. DOI: 10.1177/20563051251337541.

153. McCombs M. E., Shaw D. L. The Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*. 1972. Vol. 36, No. 2. P. 176–187. DOI: 10.1086/267990.

154. McNair B. An Introduction to Political Communication. 6th ed. London ; New York : Routledge, 2018. xiv, 251 p.

155. McQuail D. McQuail's Mass Communication Theory. 6th ed. London ; Thousand Oaks, CA : SAGE Publications, 2010. viii, 621 p.

156. Melkis D., Luchenko D. V. Civic Entrepreneurs and “Ratio Legis” During Russia’s War in Ukraine: a Case Study of Digital Petitions in Latvia and Ukraine. *Theory and Practice of Jurisprudence*. 2024. Vol. 1, No. 25. P. 6–34. DOI: 10.21564/2225-6555.2024.1(25).306839.
157. Nisch S. Invasion of Ukraine: Frames and Sentiments in Zelensky’s Twitter Communication. *Journal of Contemporary European Studies*. 2024. Vol. 32, No. 1. P. 110–124. DOI: 10.1080/14782804.2023.2198691.
158. Onuch O. Social Networks and Social Media in Ukrainian “Euromaidan” Protests. *The Washington Post*. 2 January 2014.
159. Oser J., Boulianne S. Reinforcement Effects between Digital Media Use and Political Participation: A Meta-Analysis of Repeated-Wave Panel Data. *Public Opinion Quarterly*. 2020. Vol. 84, Issue S1. P. 355–365. DOI: 10.1093/poq/nfaa017.
160. Paatelainen L., Kannasto E., Isotalus P. Functions of Hybrid Media: How Parties and Their Leaders Use Traditional Media in Their Social Media Campaign Communication. *Frontiers in Communication*. 2022. Vol. 6. Article 817285. DOI: 10.3389/fcomm.2021.817285.
161. Papacharissi Z. *Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics*. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2015. 160 p.
162. Pariser E. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York : Penguin Press, 2011. 294 p.
163. Pavliuc A. Decoding gendered political communication on Facebook and Twitter/X before and during Russia’s 2022 full-scale invasion of Ukraine. *Digital War*. 2025. Vol. 6, Issue 1. Article 8. DOI: 10.1057/s42984-025-00104-8.
164. Rafaeli S. Interactivity: From New Media to Communication. *Advancing Communication Science: Merging Mass and Interpersonal Processes* / ed. R. P. Hawkins, J. M. Wiemann, S. Pingree. Beverly Hills: Sage, 1988. P. 110–134.
165. Randma-Liiv T., Bortkevičiūtė R., Lember V., Valtenbergs V., Nakrosis V. Advancing Citizen Engagement Through Digital Tools: A Comparative

Study of the Baltic States. *International Journal of Public Administration*. 2026. Vol. 49, No. 9. P. 567–582. DOI: 10.1080/01900692.2025.2517124.

166. Rikkonen L., Isotalus P. The Listening Public in Public Diplomacy: How Did the Public Respond to President Zelensky on Twitter? *Social Media + Society*. 2024. Vol. 10, No. 4. P. 1–16. DOI: 10.1177/20563051241288960.

167. Scheufele D. A. Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication*. 1999. Vol. 49, No. 1. P. 103–122. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1999.tb02784.x.

168. Scheufele D. A., Tewksbury D. Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models. *Journal of Communication*. 2007. Vol. 57, No. 1. P. 9–20. DOI: 10.1111/j.0021-9916.2007.00326.x.

169. Shannon C. E., Weaver W. The Mathematical Theory of Communication. Urbana: University of Illinois Press, 1949. 117 p.

170. Sithole T. O. The use of digital platforms by citizen aid actors during the Ukraine humanitarian crisis. *Frontiers in Human Dynamics*. 2024. Vol. 6. Article 1326769. DOI: 10.3389/fhumd.2024.1326769.

171. Stroud N. J. Niche News: The Politics of News Choice. New York : Oxford University Press, 2011. 272 p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199755509.001.0001.

172. Sunstein C. R. Republic.com 2.0. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2007. xiii, 251 p.

173. Theocharis Y., de Moor J., van Deth J. W. Digitally Networked Participation and Lifestyle Politics as New Modes of Political Participation. *Policy & Internet*. 2021. Vol. 13, Issue 1. P. 30–53. DOI: 10.1002/poi3.231.

174. Theocharis Y. The Conceptualization of Digitally Networked Participation. *Social Media + Society*. 2015. Vol. 1, Issue 2. P. 1–14. DOI: 10.1177/2056305115610140.

175. Trautendorfer J., Hohensinn L., Hilgers D. Mapping the Pulse of Digital Public Participation: Trends in Online Petitions Across Europe. *Academy of*

Management Proceedings. 2025. Vol. 2025, No. 1. DOI: 10.5465/AMPROC.2025.12761abstract.

176. Vaccari C., Chadwick A. Deepfakes and Disinformation: Exploring the Impact of Synthetic Political Video on Deception, Uncertainty, and Trust in News. *Social Media + Society*. 2020. Vol. 6, No. 1. P. 1–13. DOI: 10.1177/2056305120903408.

177. Vaccari C., Valeriani A. Outside the Bubble: Social Media and Political Participation in Western Democracies. Oxford: Oxford University Press, 2021. DOI: 10.1093/oso/9780190858476.001.0001.

178. van Deth J. W. A Conceptual Map of Political Participation. *Acta Politica*. 2014. Vol. 49, No. 3. P. 349–367. DOI: 10.1057/ap.2014.6.

179. van Dijck J., Poell T., de Waal M. The Platform Society: Public Values in a Connective World. New York: Oxford University Press, 2018.

180. Ventura S. War and Its Imagery: The Visual Narrative of the Ukrainian State's Instagram Account Ukraine.Ua as a Tool of Digital Public Diplomacy. *International Journal of Strategic Communication*. 2025. Vol. 19, No. 3. P. 379–403. DOI: 10.1080/1553118X.2024.2395407.

181. Verkhovod I., Haponenko V., Kravtsov O., Kravtsova T., Bulbeniuk S. The Influence of Information and Communication Technologies on the Development of Social and Political Structures of the Network Society. *Interacción y Perspectiva. Revista de Trabajo Social*. 2024. Vol. 14, No. 2. P. 386–398. DOI: 10.5281/zenodo.10909782.

182. Vosoughi S., Roy D., Aral S. The Spread of True and False News Online. *Science*. 2018. Vol. 359, No. 6380. P. 1146–1151. DOI: 10.1126/science.aap9559.

183. Wang L., Wang R. Cyber warfare: a study of Zelenskyy's social media political performance strategies and effects. *Frontiers in Psychology*. 2024. Vol. 15. Article 1478639. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.1478639.

184. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg : Council of Europe, 2017.
185. Wells C., Shah D. V., Pevehouse J. C., Yang J., Pelled A., Boehm F., Lukito J., Ghosh S., Schmidt J. L. How Trump Drove Coverage to the Nomination: Hybrid Media Campaigning. *Political Communication*. 2016. Vol. 33, No. 4. P. 669–676. DOI: 10.1080/10584609.2016.1224416.
186. Woolley S. C. Automating Power: Social Bot Interference in Global Politics. *First Monday*. 2016. Vol. 21, No. 4. DOI: 10.5210/fm.v21i4.6161.
187. Woolley S. C., Howard P. N. Automation, Algorithms, and Politics: Political Communication, Computational Propaganda and Autonomous Agents – Introduction. *International Journal of Communication*. 2016. Vol. 10. P. 4882–4890.
188. Yuskiv B., Karpchuk N., Pelekh O. The Structure of Wartime Strategic Communications: Case Study of the Telegram Channel Insider Ukraine. *Politologija*. 2022. Vol. 107, No. 3. P. 90–119. DOI: 10.15388/Polit.2022.107.3.
189. Zarouali B., Dobber T., De Pauw G., de Vreese C. H. Using a Personality-Profiling Algorithm to Investigate Political Microtargeting: Assessing the Persuasion Effects of Personality-Tailored Ads on Social Media. *Communication Research*. 2022. Vol. 49, No. 8. P. 1066–1091. DOI: 10.1177/0093650220961965.
190. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York : PublicAffairs, 2019. 704 p.
191. Zuiderveen Borgesius F. J., Möller J., Kruikemeier S., Ó Fathaigh R., Irion K., Dobber T., Bodó B., de Vreese C. H. Online Political Microtargeting: Promises and Threats for Democracy. *Utrecht Law Review*. 2018. Vol. 14, No. 1. P. 82–96. DOI: 10.18352/ulr.420.